

România literară

SĂPTĂMINAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

31

Joi 1 august 1991
(Anul XXIV)

DESPRE STIMĂ

SINT în viață momente ciudate de ariditate, momente pe care le poți îndura simplu, cu demnitate, și le poți depăși. Le poți învinge, învățând din ele, pentru atunci, dar mai ales pentru mai târziu, ceva extrem de important, ceva fără de care nu te-ai fi putut întregi, fără de care cunoașterea de sine nu ar fi cu putință. Le poți îndura, spuneam, acele aride momente, numai dacă ești convins că există în preajma ta oameni cărora să le acorzi nu numai încrederea și iubirea ta, ci și stima.

Mai greu ar fi dacă te-ai trezi singur, și uneori te trezești singur, singur în mulțime, singur, fără speranța atât de normală, în fond, și salvatoare, de a simți în aproapele tău ființa pe care s-o stimezi. Căci a stima înseamnă obligatoriu a cunoaște profund, a recunoaște în celălalt ceva care îți aparține, ceva din tine, din preocupările tale, din ființa ta vastă, valabilă. A stima înseamnă a ști. Obligatoriu a ști motivele pentru care aproapele tău merită stima ta. Cîți dintre noi, pentru că nu toți, să recunoaștem, sîntem demni de stimă, cîți dintre noi își pun întrebarea: Eu stimez pe cineva? Sau și mai crud: Eu mă stimez pe mine însumi? Merit eu, deci, stima cuiva?

Stima este un sentiment mult mai complicat și mai satisfăcător decît dragostea. Pentru că stima nu are nici o legătură cu slăbiciunea, sau cu frumusețea evidentă, tulburătoare, nu are nici o legătură cu dorul. Stima ține de spirit, de caracter, de muncă, de fermitate în comportament. Stima este un sentiment care se instalează foarte rar și cînd o face, o face definitiv. O, doamne, definitiv! Din clipa în care stimezi un om, din acea clipă nobilă nu vei mai fi niciodată singur nici în singurătate. Stima este reciprocă, stima este un sentiment al oamenilor între care se poate desena în mii de nuanțe unul și același genial semn de egalitate. Timpul universal, marele timp este populat de perechi care s-au stimat. Timpul ține minte iubiri pe care nu le mai repetă, nu le mai mișcă. Dar timpul este cel mai bun mediu bun conducător al stimei celor care se aseamănă și se înțeleg, chiar dacă aparțin, da, unor secole, unor milenii diferite. Pentru că niciodată, în fond, spiritele alese nu au trudit pentru ele însele și numai pentru timpul care le-a zămislit. Stimez cu frenezie aleasă pe Bach, pe Brâncuși, pe Enescu, pe Platon, pe Menuhin, pe Bacovia, pe Gutenberg, pentru că faptele lor m-au avut în vedere și pe mine. De ce să ațisez o falsă și urită modestie, dacă ascult muzică și dacă cu disperare citesc presată de timp, dacă m-am născut în prelungirea timpului: în care geniul lor rezistă și bucuria lor mi se transmite întreagă? Să înțeleg, să înțelegem în sfîrșit normal, avînd la îndemînă comori uriașe ale spiritului uman, universal, spirit din care facem parte și noi, firește, din care nimeni nu ne gonestă neapărat, dacă n-o facem noi înșine cîteodată cu o inconștiență degradantă! Și dacă înțelegem lingă bucurie și limita concretizată în durata precară a vieților proprii, dacă înțelegem că ne putem bucura împotriva nervilor noștri înnebuniți de teroarea vastă a timpului și de măruntele insuportabile terori ale prezentului, atunci, ștergem pentru totdeauna spaima de singurătate, de sărăcie, atenuăm efectele acestei inumane disperări de care sîntem vinovați. Stimez un mare scriitor român chiar dacă nu am stat de vorbă cu el niciodată. Îl stimez dintr-un motiv simplu, acela că atunci cînd și-a scris cărțile s-a stimat pe el însuși în așa cinstită măsură, încît m-a făcut să simt, citindu-l, că m-a stimat. A stima înseamnă a ști, a cunoaște, a fi egalul, mai mult decît a iubi, a-ți fi dor, a-ți fi foame, și sete, și frică. A stima înseamnă a nu fi singur, a lupta din răsputeri și a apăra acest bun moral indispensabil. A stima înseamnă a avea partener-pereche în momentele dificile. A stima înseamnă a fi puternic și a dura. Mă gîndesc cu stimă la cei care nu s-au născut încă, dar care vor vorbi limba română pînă la sfîrșitul tuturor timpurilor. Mă stimez înseamnă că te stimez, că te apăr, că te iubesc și am încredere în mintea și în inima ta, deși timpul ne întunecă, vezi bine, și ne dezamăgește. Ceea ce mă doare este spațiul care ne cuprinde, și amenințarea care ne îngheață, murdăriile de tot soiul care se înmulțesc sub tirania demagogiei. Mă doare, pentru că atît de multă lume se teme și plînge, și rabdă de foame, și milioane de semeni ai noștri sînt anulați, disprețuiți, înșelați în speranțele lor cele mai firești, spulberați pentru totdeauna din perimetrul luminos al stimei. Ar fi fost timpul să ne stimăm. Istoria ne-a servit și ne servește atîtea exemple sinistre. Atîtea dezastru și-au țesut cenușa peste neputința noastră de a ne stima reciproc. Ar fi fost timpul să ne bucurăm de faptele celor care, împotriva vicisitudinilor, și dezamăgirilor, și suferințelor, împotriva conflictelor rușinoase și privațiunilor degradante îndurate, s-au stimat și astfel s-au susținut și au supraviețuit, au creat pentru eternitate argumente în apărarea stimei, au creat acele zone fantastice de lumină și putere a spiritului, de credință, de cultură, de iubire, de tandrețe și milă mintuitoare, în care să se vadă cît mai mult și cît mai departe omul, în care să încapă stima noastră față de noi înșine și să se manifeste.

Constanța Buzea

WILLIAM RITTER: Văcărești, 14 iunie 1891. (În acest număr, desene din Carnetele artistului elvețian. La pag. 16-17, un comentariu de Geo Șerban).

DIN SUMAR

- Scriitorii basarabeni și literatura română ● Versuri de Alex. Leo Șerban și Bedros Horasangian ● Înșelăciunea și jocul
- Republica Pitești ● Împăcarea cu țara ● F. Aderca — un studiu inedit ● Lena Constante: 3 000 de zile în închisorile din România
- Jos (și cu) intelectualii! ● Proză de Răzvan Petrescu

CONFEDERAȚIA HELVETICĂ — 700

(paginile 16-17, 20-21, 22)

Calitatea românismului nostru

Nomenclatura scriitoricească

PINĂ nu demult totul părea să fie limpede. Marginalizați — da, ușor disprețuiți — da, considerați de mîna a doua — da, dar și: măguliți, ocrotiți, propagați și supraapreciați și, esențialul, — tainul la marea masă a literaturii sovietice întotdeauna rezervat.

Retrăgindu-și piciorul de peste Nistru și pregătindu-se să facă pasul următor peste Prut, Scriitorul Basarabean așa a și rămas într-un singur picior la gîndul că o dată cu intrarea lui în altă mare familie literară, cea română, soarta i-ar putea fi mult mai vitregă.

Imi aduc aminte de o situație trăită cu cițiva ani în urmă într-o vară, nu departe de mănăstirea Japca. Împreună cu cițiva colegi de la teatrul „Lucașfăruș” ne aflăm într-un turneu prin republică. În drum șoferul a oprit pentru a lua o țărancă ce ne ruga să o ducem pînă la mănăstire. În autobuz, pornind capăt de vorbă femeia prinse a ne spune despre grijile și nevoile ce o apăsau. Am consolat-o și eu manifestînd totuși un viu interes. Înainte de a cobori femeia mă privi cu luare-aminte și-mi zise:

— Neata pe semne ești vreun popă, ori vreun scriitor, că tare bine vorgești.

Colegii au izbucnit în ris (pe atunci purtam și barbă), iar unul din ei, mai neobrăzat, spuse că, totuși, sînt popă. La coborire dădui să ajut țărancă să-și coboare bocceaua, iar femeia zăpăcită de situație chiar încercă să-mi sărute mina. Mi-am retras ca ars mina, și avui o discuție foarte neplăcută cu acel coleg „spiritual”. Tot atunci însă înțelegi ce amploare luase în mințile oamenilor simpli (a „enoriașilor”), mitul scriitorului. Tirajul enorm al ziarului „Literatura și arta”, numărul mare de deputați-scriitori în parlamentul unional, miile de oameni adunați de scriitori la mitinguri au fost o dovadă a sporirii prestigiului scriitorului, dar în același timp, l-au plasat în cadrul societății noastre în calitate de persoană socială și politică și nu literară. [...]

Astăzi la noi se încearcă un mic furt. Avînd considerația generală a societății, scriitorii noștri „consacrați” încearcă să-și extindă meritele politice și asupra destinului lor literar.

Din rolul de opozanți al regimului antinațional, scriitorii tind a se transforma în monștri sacri și modele absolute.

Chiar și pe timpul regimului comunist scriitorii au făcut parte din categoria celor (relativ) privilegiați. Prin forța destinului, ei sînt cei ce minulesc cuvintele, or cuvîntul, după cum e știut, e arma propagandistică principală. Deci, pe de o parte, considerați ca persoane nesigure și inutile, iar pe de altă, inevitabile și utilizabile, scriitorii erau incluși și ei undeva în eșalonul doi sau trei al nomenclaturii. Prestigiul lor a sporit mai ales în perioada cînd regimul a vădit semne de bătrînețe și impotență, iar influența scriitorilor asupra oamenilor a sporit.

Cînd situația s-a schimbat, după victoria forțelor naționale, prin naivitatea și credulitatea noastră, mai ales

prin incapacitate de a activa în cadrul unei societăți democratice și policrome, dar și din recunoștință, am început a proslăvi și a lustrui ceea ce trebuie să aibă propriul luciu. Și, totodată, în contrapunct, de pe buzele unor noi generații de intelectuali, mai lucide s-a desprins termenul „Nomenclatură Scriitoricească”, venit a desemna nu atît o realitate cristalizată, cît incapacitatea de a renunța la niște practici ridicole și perimate.

De ce totuși Păunescu?

CONFRAȚII „de bine” din România sînt îngrijorați, indignați, poate chiar scandalizați pe tema relațiilor privilegiate a Scriitorilor din Basarabia cu Păunescu. Pentru românii din România el e, în primul rînd, un colaborator al odiosului regim, pentru cei din Basarabia — un mare poet. Și unii și alții insistă asupra uneia din laturile, nerecunoscînd-o pe cealaltă. E și firesc, căci pentru basarabeni care nu au trăit sub „aripa ocrotitoare” a regimului ceaușist, Păunescu se asociază cu acele seri de joi (cenaclul „Flacăra”), petrecute în compania aparatului de radio, savurînd românismul triumfător în formă păunesciană. Cu totul altă semnificație o fi avut pentru români acele ploii torențiale de poezie în care vedeau, poate, aceleași practici totalitare, cultivatoare de isterie patriotică.

Între Păunescu și Nomenclatura scriitoricească din Basarabia se pare că există un pact care spune: Îți oferim o pistă de relansare, tu — iluzia atingerii de succesul tău de odinioară: voi mă ajutați să mă răzbun pe răuvoitori, eu — să le demonstrați „celorlalți” că puteți exista fără ei.

Cred că atît pentru Păunescu, cît și pentru cei ce au devenit buche sfîntă în ultima vreme pentru noi, culmea succesului îl prezintă nu manifestările editoriale, ci evoluțiile de spectacol. Și Unul și Ceilalți sînt deprinși cu parfumul succesului de auditoriu. Și Păunescu și ai Noștri au reușit să se confrunte și să se afirme în cadrul sistemului vechi nu negîndu-l, ci însușindu-și tot arsenalul, toată panoplia propagandistică a acestuia, nedorînd să observe astăzi că societatea și-a schimbat violent macazul, cufundîndu-se în apa rece a activismului individual. [...]

Escaladarea Prutului s-a dovedit însă a fi o acțiune ce ne evocă mitul antic despre Caron și trecerea Stîxului. S-ar putea întâmpla ca cei pe care scriitorii basarabeni și l-au ales de barcagiu pentru a-i transporta în lumea eternă a literaturii române să fi uitat între timp drumul încolo, pentru a-i lăsa veșnic cu sufletul neîmpăcat pe cestălat mal al blestematului riu, dacă între timp însuși „Caron” nu s-a convins că „obolul” care i se plătește e neconvertibil, pentru a abandona singur acest trafic dubios.

Mă întreb totodată: în ce măsură vina aparține intelectualului și scriitorului român „de bine”, nonconformist, că metodele de revitalizare a românismului din Basarabia iau forme cu preponderență gen Păunescu? Mă întreb: cît timp pentru același intelectual român puter-

nic orientat spre modelele de democrație și civilizație occidentală Basarabia nu va mai fi o debara împuțită, un depozit de vechituri în care un discurs intelectual occidental se împotmolește ca musca în miere? Mă mai întreb: cu ce viteză trebuie să alerge intelectua-lul român spre Occident pentru ca elastic bretelei țin-tuit undeva în țărina unei zone agrare, patriarhale, să nu-l pocească din urmă pe la jumătate de cale, arun-cîndu-l dîncolo de țînta rivnită, sau făcîndu-l să-și zdre-lească nasul înainte de a-și atinge scopul?

Complexe, complexe, complexe

SINTEM un popor dotat cu spirit. Deseori, în diverse situații cotidiene, cînd remarcăm spontan că firescul din noi eșuează hazardat depășînd grotesc linia de plutire, exclamăm, onorîndu-l pe marele comediograf național: „Domnilor, Caragiale plînge după noi!”

La rîndu-mi, gîndindu-mă la toate aluviunile, con-torsiunile, remuscările și regretele ce s-au depus pe relațiile dintre „români” și „basarabeni”, aș spune-o: „Domnilor «români de pretutîndeni», am impresia că Sigmund Freud e cel ce țînjește după noi”. [...]

De cele mai dese ori intelectualul basarabean se simte profund complexat, vexat, frustrat în fața confratelui din România, avînd o frică existențială asemeni micului în fața marelui, a demodatului în fața modernului, a fal-sului în fața autenticului. (Cam ceea ce simte românul în raport cu... francezul, să zicem). Românul vorbește mai frumos, e mai abil, mai cultivat, mai european, mai... român. Trebuie să spun că această imagine de divinizare, alimentată de lipsa oricăror contacte între Basarabia și România, a fost substituită în ultimii ani cu reversul ei. Că românul e mai mărunt, mai fals, mai sărac, mai murdar, mai balcanic, mai... nedemn de a fi român. În cele din urmă ambele imagini contopindu-se, căpătăm un cocteil de toată stupidenia.

Românul, la rîndul său, nu are mai puține idei pre-concepute și eronate despre Basarabia și locuitorii ei, calificativele oscilînd de la superlativ la hipernegativ.

Românul simte și el frică în raport cu basarabeanul (explicabilă cred în plan istoric). Românului îi e frică de basarabean ca de o boală necunoscută și contagioasă, ca de o abatere rușinoasă de la caracterul național. În România se scrie tot mai mult despre Basarabia. Discursuri lungi ale oamenilor politici sînt axate pe această problemă și acest nume devine o permanență. Totuși, cea mai mare parte a celor scrise și rostite nu depășesc deplorabila barieră a condescendenței.

Problema principală, după părerea mea, ce rînjește amenințător din stufărișul Prutului călătorilor e că în toți acești ani, noi, cei de aici și noi, cei de dîncolo am trăit experiențe diferite, cu toate că s-ar părea că am fost supuși unuia și aceluiași experiment [...]

M. Fusu

OCHIUL MAGIC

Scriitorii basarabeni și literatura română

PUBLICĂM ÎN ACEASTĂ PAGINĂ UN ARTICOL AL REGIZORULUI M. FUSU DE LA CHIȘINĂU, reluîndu-l după Sfatul Țării, cotidian al Parlamentului Republicii Moldova. Articolul ni s-a părut pe cît de serios, pe atît de semnificativ. Cititorii vor băga de seamă că el se înscrie într-o discuție, ceva mai veche, legată de raporturile dintre scriitorii de pe cele două maluri ale Prutului, și care nu s-a iscat, cum se spune, din chiar senin. Autorul se referă el însuși la un articol din *Convorbirile literare* de la Iași al lui Dorin Spineanu și la o scrisoare a lui Dan Deșliu, pe care am publicat-o în edito-riul *României literare* (nr. 22 din 30 mai 1991), retipărită în *Sfatul Țării* și care au stîrnit, și unul și cealaltă, controverse aprinse printre scriitorii basarabeni. Trebuie să adăugăm că au fost și alte luări de poziție. În martie anul acesta, revista lui Adrian Păunescu *Totuși iubirea* aducea știrea că a luat ființă *Frăția scriitorilor români*, menită a „regenera și dezvolta cultura națională”, deschisă scriitorilor români din toate provinciile, inclusiv din Basarabia și Bucovina de Nord. Între numele care figurau pe lista fondatorilor erau acelea ale prea multor scriitori de dincoace de Prut compromiși de colaborarea cu Ceaușescu. Dintre basarabeni, li s-au alăturat Grigore Vieru, Ion Druță, N. Dabija, Leonida Lari și alții. *România literară* a semnalat (nr. 14 din 4 aprilie), într-o notă intitulată *Cu miinile murdare*, ciudățenia acestei întovărășiri literare și a atras atenția basarabenilor că n-au făcut cea mai nimerită alegere. Paul Miron a adresat, pe aceeași temă, lui Ion Druță o scrisoare pe care am tipărit-o în nr. 28 din 11 iulie. Să spunem și că *Totuși iubirea* a reluat din revista *Literatura și arta* de la Chișinău un vehement articol al poetului Grigore Vieru contra acelor colegi ai săi din conducerea Uniunii Scriitorilor de la Chișinău, care, „tineri ambițioși” ar fi pus pe banca acuzării revista pomenită, pe motivul că ea „grijește mai mult de necazurile curente ale neamului decît de propriile producții poetice”. *România literară* a semnalat articolul în nota cu titlul *Ceartă între tradiționaliști și modernisti la Chișinău* (nr. 26 din 27 iunie), în care se exprima ideea că sub conflictul de interese ori de ambiții momentane s-ar ascunde în fond două feluri de a înțelege literatura și misiunea ei. Acest episod continuă a avea legătură cu disputa pe tema integrării basarabenilor în

cultura românească actuală prin faptul că, după părerea noastră, unii din scriitorii basarabeni doresc astăzi să se apropie cît mai mult de limbajul literaturii de dincoace de Prut, să se „modernizeze”, ceea ce a stîrnit replica „tradiționaliștilor”, așadar, acuzațiile din articolul poetului Grigore Vieru.

ACESTA FIIND ÎN LINIA MARI CON-TENCIOSUL LITERAR ROMÂN-BASARABEAN AL ULTIMELOR LUNI, AM CREZUT CA INTELIGENTUL ȘI MODERATUL ARTICOL AL LUI M. FUSU trebuia publicat și el în revista noastră care s-a aflat mereu foarte aproape de miezul cel mai fierbinte al lucrurilor. Nu e vorba, în aceste rînduri, de a-l analiza. Cititorii își vor face singuri o idee, citîndu-l. De altfel, aceasta e și ordinea normală a lecturii: întîi articolul lui M. Fusu, și pe urmă al meu. Aș vrea doar, în ce mă privește, să punctez cîteva aspecte. Cred că sînt foarte juste explicațiile oferite de M. Fusu rolului pe care scriitorii basarabeni au ajuns să-l joace în regimul antinațional, ca și pentru măsura în care tocmai acest rol l-a apropiat de Păunescu, pînă la a-l considera „barcagiu” capabil să-l traverseze Prutul pentru a-l conduce „în lumea eternă a literaturii române”. M. Fusu pune și două întrebări delicate pentru acei scriitori de aici, pe care îi socotește „de bine”, încercînd să afle ce vină poartă ei pentru faptul că basarabeni s-au lăsat cetroțiți de Păunescu și de ai săi și dacă nu cumva condescendența (în cel mai bun caz!), puțintel jignitoare, arată de ei confrăților de dîncolo de Prut a stat și ea la originea succesului Frăției. „Mă mai întreb — scrie cu un umor cam negru M. Fusu — cu ce viteză trebuie să alerge intelectualul român spre Occident pentru ca elastic bretelei ținuit undeva în țărina unei zone agrare patriarhale să nu-l pocească din urmă pe la jumătate din cale, aruncîndu-l dîncolo de țînta rivnită...?”. Încheie, pe drept cuvînt, M. Fusu: „Problema principală, după părerea mea, ce rînjește amenințător din stufărișul Prutului călătorilor e că în toți acești ani, noi, cei de aici, și noi, cei de dîncolo, am trăit experiențe diferite, cu toate că s-ar părea că am fost supuși unuia și aceluiași experiment”. Perfect adevărat! Aceasta este esența lucrurilor. Să o privim ceva mai îndeaproape. Aici, în țară, în ultimele decenii, Ceaușescu a folosit ideea națională ca pe cea mai eficace metodă de diversivune. Mulți dintre scriitorii

noștri au împins cu nădejde carul triumfalismului ceaușist, transformînd temele, imaginile, cîntecele și simbolurile cele mai scumpe ale românilor, umiliți de comunismul sovietic, în slogane mincinoase și care degradau sentimentele patriotice în vorbe goale de propagandă; au izbutit, astfel, performanța deloc invidiabilă de a aliena ceea ce, ca națiune, ca popor, ne aparținea într-un mod atît de profund și de întîm incît ar fi părut în eternitate inalienabil. Păunescu și ai lui poartă această vină imensă și de nerăscumpărat: de a se fi folosit de valorile naționale ca să slujească o cauză antinațională, aceea a comunismului ceaușist. Alibiul lor că Ceaușescu a scos țara din ghearele sovieticilor este stupid. Ceaușescu n-a fost un român patriot, ci un fundamentalist comunist. Exact în aceeași an, ideea națională era singura șansă de supraviețuire spirituală a basarabenilor. Literatura lor nu putea decît să fie națională sau să nu fie deloc. În urechile lor, versurile păunesciene vor fi sunat ca niște trîmbițe ale destep-tării din morți a neamului românesc. Din păcate, el le-au ascultat fără nici un fel de spirit critic, le-au sorbit duhul fals, le-au făcut ale lor. Scriitorii de aici care refuzaseră să se pleze falsului naționalism ceaușist și care își văzuseră de arta lor le vor fi spus basarabenilor cu mult mai puțîn decît heralzul național-comunismului. Privind lucrurile din partea cealaltă, literatura basarabeană ne-a putut apărea, uneori, ca provincială, tradiționalistă, învechită sub raportul limbajului, ca aceea „debara” de care vorbește sarcastic M. Fusu. Ea semăna destul de bine cu literatura ardelenilor de dinainte de Marea Unire. Din această incompatibilitate s-a putut naște „complexul” basarabenilor, identificat de M. Fusu, și s-a putut ivi dramatica lor întrebare: ce soartă ne pregătiți voi nouă, frați români, în familia literaturii române? Tot de aici provine și bănuțala atitudinii noastre condescendente. Păunescu a părut a fi o soluție salvatoare și vinovăția lor a fost ștearsă cu buretele, tocmai din cauza acestui complex și a acestei condescendențe.

E TIMPUL SĂ NE TREZIM ȘI SĂ NE EXAMINĂM LUCID. Literatura Basarabiei și Bucovinei de Nord este literatură română, aparține istoriei literaturii române, ca un capitol important și care rămîne să fie scris. Fără condescență și fără menajamente. Tot ce se petrece acum în provinciile de peste

Prut arată, pe de altă parte, limpede o evoluție spre modernitate. Ieșirea din izolare va contribui la diminuarea sentimentului provincial și, probabil, la dispariția complexelor. Există scriitori basarabeni, deosebi tineri, care împărtășesc concepția artistică a generației 80 din țară. Între ei și colegii lor de aici nu va mai fi peste cițva timp nici o deosebire. Omogenizarea aceasta a limbajului și a temelor este de natură să neliniștească pe scriitorii mai vîrstnici ori pe tradiționaliști. Neliniștea lor este explicabilă, dar n-are justificare. El trebuie făcuți să înțeleagă că podurile de flori de peste Prut sînt forme, care le vor urma, de trecere dintr-o parte în alta, mai înainte ca Basarabia, Bucovina de Nord și ținuturile celalalte să redevină și sub raport administrativ provincii ale României, vor duce curînd la ștergerea frontierelor artistice. Nu există altă cale. Istoria le-o va dovedi. Aceasta nu înseamnă numai decît triumful modernității asupra tradiționalistilor, ci doar o inerentă evoluție a literaturii basarabene. Și, mai ales, nici o „frăție” de arme nu-l va cruța pe scriitorii basarabeni de o atare eventualitate și, cu atît mai puțîn frăția cu Păunescu și Ungheanu. Psihologic, înțelegem de ce s-au grăbit ei să primească mina întînsă de aceștia. Dar au greșit și va sosi clipa cînd vor trebui s-o recunoască. Între Vieru și Păunescu nu poate fi asemănare cîtă vreme cel dintîi este un om cinstit și un poet care reprezintă un moment glorios al luptei literaturii basarabene contra sovietizării, iar cel de al doilea n-a fost decît un mercenar în slujba unei ideologii care a minat moral România. Vieru va trebui să convingă că unorii aceleși cuvinte spun lucruri extrem de diferite. Noi îi asigurăm că-l respectăm pentru talentul lui. Eu însumi am scris, înainte de revoluție, un articol elogios despre poezia lui strînsă în antologie. Nu neg nici că Păunescu are, și el, talent, că a fost, în anumite momente, un poet adevărat. Însă Păunescu nu poate evita să mai stea o vreme în Purgatoriu și să facă penitență. Graba lui de a-și reinstala dîncolo de Prut tribuna lirică este, ea însăși, o dovadă că n-a priceput nimic și că nu merită încă să fie iertat. Este azi cel a fost și ieri: un demagog al poeziei patriotice, un Cavatagiu al ideii naționale. Cel mai înțelept lucru pe care scriitorii basarabeni, ca Vieru și ca alții, îl pot face este să-și astupe cu ceară urechile la cîntecele lui mincinoase ori, măcar, folosînd exemplul lui Ulise să se lege temeinic de catargul corăbiei spre a fi siguri că nu se vor lăsa tirîți împreună cu el în abîsul istoriei literare. Acela nu mai e un purgatoriu de trecere, ci infernul fără ieșire.

N.M.

Înșelăciunea și jocul

UN PSIHANALIST de marcă, R. D. Laing, vorbește în una din cărțile sale, **Sinele și ceilalți** dedicată relațiilor interpersonale, despre câteva forme ale înșelăciunii și jocului, mai bine zis despre câteva tipuri de relații ce presupun înșelăciunea și jocul. El constată că **eluzia** și **deluzia** presupun o autoînșelare foarte puternică, mai intensă decât **iluzia**. Însă suprema formă de autoînșelare e cea oferită de **coluzie**. Aici e vorba de o autoînșelare mutuală, născută în relațiile dintre două sau mai multe persoane.

Aplicații evenimentelor de după decembrie 1989, acești termeni pot revela o serie de realități semnificative. Aproape toate aceste evenimente s-au desfășurat într-un climat emoțional puternic în care dorința (de libertate, de democrație, de justiție) a jucat cel mai important rol.

Să luăm un personaj foarte important al acestor evenimente. E vorba de domnul Ion Iliescu. Domnia sa, în declarațiile televizate, imediat după 22 decembrie 1989, făcea apologia comunismului. Ceausismul, spunea domnia sa, a fost doar o denaturare a comunismului care trebuia restaurat în adevărata sa condiție. Notăm că o astfel de declarație e făcută de un om pentru care comunismul poate fi echivalentul unei forme de **democrație**. Comportamentul politic al domnului Iliescu, după această declarație televizată, e demn de tot interesul. Ne amintim că străzile erau pline de manifestanți care strigau tot atunci „fără comunist”. Presiunea străzii, dorința aprigă a masei, care nu mai voia să știe de comunism, pentru că acesta era identificat cu dictatura l-au determinat pe domnul Iliescu să renunțe la declarațiile sale comuniste. Nu însă și la adevărata sa identitate: aceea comunistă. Sesiind reacțiile oamenilor, domnia sa a început prin a cluda structura sa de comunist în tot soiul de acțiune al căror licăr democratic era menit să-i acopere adevărata identitate. Expresii ca: statul de drept, alegeri libere, separarea puterilor în stat, democrație au avut darul să scoată din centrul de interes al masei identitatea comunistă a domniei sale. Campania electorală, cu euforiile și bețiile ei democratice, a avut rostul (unul din rosturi) să acopere această identitate, iar pe de altă parte a declanșat un alt tip de relație. E vorba de **coluzie**. Laing afirmă că declanșarea coluziei are loc în momentul când „sinele găsește în celălalt acest altul care îl va confirma într-un sine fals pe care sinele se silește să-l facă adevărat, și vice-versa.”

Să exemplificăm. Domnul Iliescu, comunist fiind, dorește să apară în fața lumii ca un adevărat democrat. Vrea să fie confirmat ca atare. Identitatea de democrat a domniei sale e sinele său fals. Confirmarea nu poate veni decât de la o comunitate ce crede că dorește cu adevărat democrația. Aici e de discutat dacă această comunitate dorește cu adevărat democrația sau vrea ca identitatea falsă a domnului Iliescu (aceea de democrat) să fie obiectul confirmării ei. E clar însă că oamenii vor democrație, dar identifică această realitate cu sinele fals al domnului Iliescu. Într-o luptă electorală, cel ce dorește să fie ales caută să corespondă centrului de interes al electoratului. Prin coluzia instalată (și prin grija mass-mediei) domnul Iliescu a reușit să fie ales. Ce a făcut mass-media? A declanșat un viguros proces de eludare a identității comuniste a domnului Iliescu cultivându-i sinele fals (democratul) și inoculându-l în masa alegătorilor. În același timp, a dezavuat concurenții domnului Iliescu, fluturând, iată ce stranie, lozinci de tipul: n-au mîncat salam cu soia, nu sînt români, sînt vinduți, vor să vîndă țara etc. Toate acestea „au prins” la electorat, cu atât mai mult cu cât propaganda comunistă, deși detestată, a reușit (timp de aproape cincizeci de ani) să producă niște automatisme de gândire, în consens cu intențiile ei. Mass-media a sensibilizat tocmai această zonă a automatismelor. Or, **acestea** au format adevărata **identitate electorală**, la noi, în preajma zilei de 20 mai 1990. Autentica dorință de democrație a electoratului a fost astfel coluzionată. Coluzia odată instalată, domnul Iliescu nu mai putea pierde alegerile. Unei **falsificate** dorințe de democratizare i-a corespons o identitate democratică falsă. (Relația coluzorie poate fi recunoscută și între electorat și partidul de guvernământ).

Faptul că domnul Iliescu, comunist autentic, confundă comunismul cu o formă de democrație a ieșit în evidență în comportamentul său politic față de diferitele evenimente de după decembrie 1989. Falsul său sine (democratul) nu a rezistat presiunii adevăratei sale identități, care-și cerea dreptul de manifestare. Domnia sa a mers dincolo, încît a rămas un comunist fără formă de organizare care să-l reprezinte, fiind, în schimb, sigur că se comportă democratic. Sub presiunea străzii, a fost de acord cu interzicerea partidului comunist (act nedemocratic). Autentica sa identitate a izbucnit (caz de manie) al gândirii — tipic comunist) în timpul evenimentelor din 13-15 iunie 1990. Partea din electorat neafectată de coluzie, cu reacții politice lucide, a fost catalogată de domnia sa, pentru că l-a contestat și îl contestă, după o schemă de gândire politică extremistă. Când e contestat, extremismul politic atribuie calități extreme celui ce îl contestă.

Fenomenele politice, vezi apariția Alianței Civice, merite să determine nasterea unei autentice societăți civile, nu sînt privite cu simpatie de un președinte instalat într-o funcție creată de statul comunist (la noi, se înțelege). Acțiunile politice ale Alianței Civice și ale partidelor politice de opoziție autentică, firești în orice stat democratic, sînt atribuite dorinței de destabilizare, cînd, în fond, acestea nu fac decât să zdruncine coluzia dintre președinte și electorat. Se pare să ieșirea din coluzie a început. Fată de acest proces, președintele și o parte din parlamentari (ce nu vor să vadă în comunism o formă de totalitarism) se postează în **eluzie** (de la eludo, cre — cu conotații aplicabile în context politic imediat: eludere mendacio = a se eschiva printr-o minciună (Suetonius); dar și a-și bate joc a lua în ris = nostros eludebant (Caesar); precum și a trage pe sfoară = ab isto eludimur).

Aurel Pantea

Republica Pitești

DACĂ Piteștiul nu ar fi fost posibil în România probabil că actuala turnură a fenomenului politic ar fi fost alta. Însă apariția, unică în închisorile din lume, a procedurii reeducării, constînd în obligarea subiectului la auto-nimicirea ultimului strop de uman, de intim de sfîntenie din interioritatea sa, vizează existența unei latente de ferocitate în insuși tezaurul genetic colectiv. Și care, depășind momentul Pitești, a continuat să se manifeste, mai ascuns ori mai vizibil, mai insinuant ori mai violent, în funcție de gradul de sufocare a unei etape sociale ori alta.

În fapt, procedeu reeducării, diabolică invenție comunistă, dar care a prins doar aici avînd drept instrument de declanșare echipa de deținuți condusă de Turcanu Eugen, tinea un lucru cit se poate de precis și decisiv: robotizarea ființei umane, transformarea ei într-un angrenaj impersonal și docil, dar nu numai. Reeducarea trebuia atît de bine fixată în reziduurile de conștiință ale subiectului încît, la rîndul lui, el urma să poată asigura continuitatea procesului, să fie capabil să aplice sistemul altor subiecți, să garanteze perpetuarea funcționalității mecanismului. Dacă demonica afacere a eșuat în cele din urmă fiind lichidate unele, statul aruncînd întreaga vină asupra lor, ca și cum inițiativa le-ar fi aparținut, este numai datorită faptului că acțiunea fusese declanșată mult prea neastepat, direct, fără menajamente și într-o perioadă cînd conștiința colectivă nu apucase să fie radical pervertită. Dar reeducarea a continuat să funcționeze, din nefericire cu maximă eficiență însă prin modalități învăluite, la scară generală. Rezultatele sînt dureros de vizibile.

Prima etapă a procedurii era cunoscută sub numele de „demascare”. Subiectul era forțat să-și declare întreg trecutul, într-o formă îngroșată, culpabilizîndu-și fiecare secvență, obligat să-și calce în picioare credința, convierile, demnitatea, numele părinților, familia prietenii. Fenomenul analog desfășurat timp de decenii la scară națională este pervertirea istoriei. Siluirea memoriei martirilor, dezavuarea monarhiei, desfigurarea unor episoade-cheie aveau același scop cu extensia corespondentă: despersonalizarea națiunii, transformarea ei într-o infirmitate amputată de legăturile firești cu trecutul, însoțită modelarea cu un prezent aberant.

În continuare, subiectul urma să-și manifeste deplina dăruire legităților comuniste. Neexistînd încă reflexele unor formule ce-au devenit cu timpul notorii, orice scăpare, a unui cuvînt, a unui gest, a unei mimici, era sancționată drastic, în cel mai bun caz cu reluarea ciclului. Nu credem că e necesar să facem paralela cu impunerea unisonului de gândire, de acțiune, de expresie, ce nu scutea nici copiii nici bătrînii, nici morții cîteodată: cu smulgerea adeziunilor individuale ori colective pentru caționarea tuturor absurdităților și crimelor regimului.

În sfîrșit, subiectul devenea apt de a intra în tabăra reeducatorilor, unde trebuia să manifeste un zel sporit. Spre a-și confirma conversa sa esențială și a nu risca reluarea ciclului ori lichidarea. Modalitate preluată în special de către cei ce asigurau aspectul regresiv al societății, cînd indivizii care au greșit (din punctul de vedere al puterii, firește) prin santaj erau utilizați ulterior în folosul doctrinei de la care se abătuseră, fiind însărcinați cu delatiunea, urmărirea și constrîngerea concetățenilor săi.

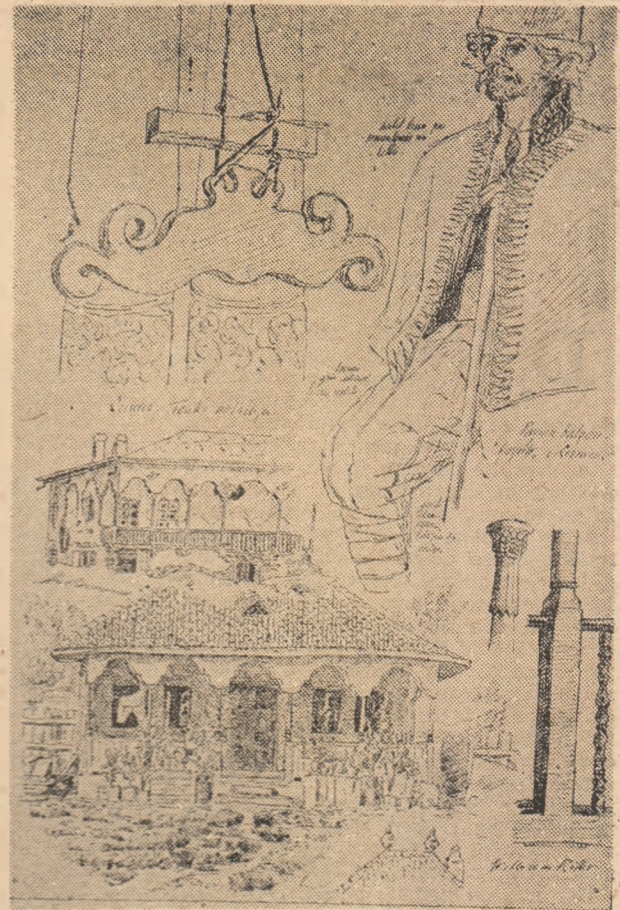
Bineînțeles, toate aceste etape erau punctate de torturi, bătăi sălbatice, umilinte fizice, infometare ori crime. Prezența cu oarecare modificări și la scară extinsă. Doar că aici violența directă se manifesta doar la nivelul indivizilor ce nu acceptau să abdice de la anumite principii. În rest, izolarea, torturile psihice și morale generalizate, politica de infometare a populației substituiau perfect bestialitățile și mutilările din culute, întru crearea psihice de teroare care, mai devreme sau mai tîrziu, ducea la căderea psihică și morală a insului și la robotizarea lui.

A rămas ceva din aceste practici în fierbîntele prezent? Au fost ele eradicate de zvicnirea din decembrie '89? Dimpuțrivă! Ele au devenit acum vizibile chiar și ochiului neavizat. Nu este necesară o analiză prea adîncă pentru a observa că loja a II-a a P.C.R., supusă unor represalii mai mult sau mai puțin formale din partea virfului piramidei într-o anumită fază a comunismului declarat, a devenit echipa noilor reeducatori, asigurînd continuitatea de practici asupra unui popor sleit. Violentele verbale și fizice abundente constituie aceleași dramatice efecte ale reeducării: o lume terorizată de-un dictator a ajuns, la toate nivelurile, să-și aplice fidel procedeele: cu rare excepții, fiecare subiect, în spațiul în care decide (mergînd pînă la celula familiei), este la fel de intransigent și dispus la recurgerea la orice procedee pentru a-și impune propria perspectivă, cum o făcea înainte, global perechea de dictatori-reeducatori. Transformarea ortodoxilor, persecutați 45 de ani, în persecutori ai unitilor este un alt deplorabil efect.

Însă cea mai năucitoare reușită a infernale metode o prezintă mineriada bucaresteană. Minerii, această categorie de răzvrătiți, anhilati ca entitate contestatară anticomunistă după mișcările din anii '70, au venit în iunie '90 în București să spulbere una dintre cele mai extraordinare reacții anticomuniste cunoscute de Europa acestui deceniu.

Să nu ne mirăm așadar că acest oribil proces continuă, poate dintr-o inerție genetică, dar mai sigur este și înțreținut puternic din subsidiar. Pînă cînd „demascarea” nu va fi curmată și istoria țării recuperată în obiectivitatea ei, pînă cînd legăturile intime ale neamului cu trecutul, credința și adevăratele sale personalități nu vor fi refăcute în substanța și firescul lor, pînă atunci nu va exista punctul de sprijin pornind de la care conștiința colectivă să poată fi dez-educată și eliberată de tirania unor doctrine infiltrate înacceptabil de adînc în filoanele ei. Iar România va continua să fie un Pitești victorios și funest.

Horia Al. Căbuți

FILA DE CARNET (1891)

Suită în patru mișcări

I. căutînd-o pe boni

**o vom căuta pe boni
prin grădina prin casă
sub norii joși dar și
sub cîșii ce stau să plouă
și-n iurba înaltă unde conversația noastră se
pierde**

precum firimiturile unui vas

**în fotografiile făcute nu de mult
deși noi nu sîntem și nimeni nu ne caută
prin grădina et caetera
o vedem pe boni și o vedem pe ea pe boni
și deci ea e aici cu noi
deși pentru moment s-a pierdut din vedere**

comana,
iulie 1990

II. mici serenade, scene conjugale

**în culise călugărițele trec în buchete guralive și
exeunt**

**palid pe virfurile papucilor fragezi
ele tac zimbetul șters de pe tartina de unt**

**nimeni n-ascultă pianul domestic
tra-la-la-indu-se în camera copiilor**

**pistolul cu ventuză sperie daliile de pe tapetul
lobului sting al urechii doamnei moztart**

**avanti! strigară inspectorii apelor năvălind
înăuntru**

**ratind senzational cu o secundă înaintea
fluierului de ceainic explodînd de nervi în
bucătărie**

III. pisigaleria naumiensis

**acum lygia și gellu au privit tot albumul
mona lisa iese din cadru și bea niște lapte
din farfurioara așezată pe marginea ramei
vincent se scarpină după ureche iar maja
vestida a adormit zzzzzzz în tablou
venus strănută: închideți repede
cartea galeria lucrul fremătă
peretii-mblăniți și ochii
care urmăresc fișii șoa
recii (fugind din)
bibliotecă**

IV. regăsind-o pe boni

**u
rechi? se ridi
că un colt de iar
bă: fatal, deci, ca
pînă la papucul de co
lo să ajungă tip
til odată cu ză
pada topi**

**(vița la locul ei mus
tă
tile ceasul coa
da în?)**

Alex. Leo Șerban

ÎMPĂCAREA CU

DE-A LUNGUL acestor cincisăse decenii din urmă, aproape neîntrerupt, lumea noastră românească a fost zbuclumată de ceea ce se poate numi starea de neîmpăcare dintre țară și putere.

Anii mulți pe care îi am pe umerii mei mi-au dat puțința să fiu martor la evenimentele în cauză; să le trăiesc de aproape; să le simt ghilara, înfigindu-mi-se adinc în suflet. Nu mă gândesc, neapărat, fie să le condamnez, fie să le absolv. Las aceasta pe seama timpului și a istoriei. Ceva, totuși, socotesc că sint dator să spun. Sint în joc fapte asupra cărora multă vreme s-a tăcut. Generațiile mai noi nu le cunosc; sau le cunosc greșit, diformat, fragmentar, după cum s-a nimerit sau după cum a fost ordin să se nimerască.

Am fi nedrepti, și am greși profund, judecând cumva că obștea noastră românească ar fi luat aceste lucruri în ușor. Dimpotrivă! Țara, în genere, a suferit. Și, nu oricum, ci cu neliniști dureroase, cu gemete surde. S-a aflat, de fiecare dată, ca într-o aspră înverșunare cu soarta. Grele, lungi, sfîșietoare pendulări între proteste și resemnare; iată, în fond, în ce consta și cum se infățișa crunta realitate careia zi de zi trebuia să-i facem față!

Cît de învingători sau dimpotrivă cît de învinși am ieșit din aceste încercări? E greu de dat un răspuns pe loc. Factori subiectivi, în această situație, se încrucșează substanțial cu alții inefabili. Și, în plus, este de urmărit dacă procesul s-a încheiat; dacă, sub alte forme decît cele cunoscute curent, acest proces nu subsistă încă. Chestiunea, oricum, rămîne deschisă. Sub unghitul ei, există situații asupra cărora avem încă de reflectat.

Cîteva recapitulări, acum; toate se înscriu în ecranul îngîndurării amănunțite mai sus.

MA OPRESC, mai întii, la unele aspecte fiind de dictatura regală instituită de Carol al II-lea, în ultima parte a domniei sale.

La data cînd această dictatură începe să se contureze, monarhia număra în țara noastră șapte decenii de existență. În această perioadă, parcursesem distanțe memorabile: independența, intrarea noastră cu deplină legitimitate politică și spirituală în circuitul european, reintregirea țării în holarile ei istorice și naturale, reforme sociale, improprietățile țărănilor, sufragiul universal ș.a. Este vorba, deci, de înfăptuiri ce aveau în ele măsură, prestigiu statal, stabilitate. Reprezentau etape integrante în mersul necesar al dezvoltării noastre istorice. Reflectau, pe plan național, simț de ordine și voință constructoare. Întrețineau, în simțirea noastră colectivă, un sentiment de liniște, de siguranță, de încredere în oamenii și în instituțiile țării. Pe scurt, în lumina acestora, ieșirea noastră în lume constituia fapt evident, îndreptățit.

În tot acest timp, societatea românească vedea în monarhie o garanție de echilibru, de așezare temeinică pe baze constituționale, de continuitate. Sub raport și politic și moral, sudura dintre popor și dinastie căpăta în viața țării rang de istorie și destin.

A urmat, tulburînd linia senină de pînă atunci în regimul constituțional al țării, perioada lui Carol al II-lea. Diferite semne premonitorii — uniforme, publicitate, adresări în ton apologetic, culise de palat ș.a. — vesteau intenții dictatoriale. Aceste semne contrastau în mod vădit cu ceea ce, pînă atunci, instituția monarhică știuse să imprime în gîndirea și în sensibilitatea noastră ca societate europeană. Era firesc, deci, ca între opinia obștei și monarh să se ivească umbre, îndoieli, anume nedumeriri, chiar și accente de supărare propriu-zisă.

Chestiunea s-a agravat, din momentul în care s-a trecut fățiș la desființarea partidelor politice. De fapt, în această acțiune, monarhul nu a fost singur. Fără colaborarea mai multor elemente de vîrf din clasa noastră politică, operația nu ar fi putut să aibă loc. Vina, aici, trebuie împărțită. Opinia țării — îmi amintesc bine acest lucru — privea înspre gestul elementelor colaboraționiste cu tristețe și

dezamăgire. Ce anume putuse să le îndemne la aceasta? Trădau partide de autoritate, cu rostul lor integru bine înscrise în viața noastră publică, pentru ca în schimb să se înroleze cu ușor diletanțism neo-fascist în „Frontul Renașterii Naționale” și să îmbrace cu obediență satelitică uniformă acestuia.

Interzicerea Partidului Național Liberal și a Partidului Național Țărănesc, mai cu seamă, atrîna greu. Nici instinctul, și nici judecata țării nu puteau s-o ierte. Prin această desființare, viața noastră publică se vedea vitregită de două din pirghile ei majore. Gravă eroare, totodată și neînchipuită răstăcere! Putem presupune că dacă aceste două partide ar fi rămas în picioare, cu structurile și cu facultățile lor în stare întregă de funcționare, alta ar fi fost soarta țării. Am fi fost și mai pregătiți de luptă, și mai stăpîni pe puterile noastre, și cu mai mult credit pe plan internațional, în confruntarea noastră cu ceea ce știm c-a urmat.

Abdicarea lui Carol al II-lea, firește, devenise fapt ineluctabil. Din fericire, în sentimentul țării, despărțirea de un monarh nu însemna și despărțirea de instituția monarhică în sine. Această instituție a continuat să se afle la postul ei, cu răspundere, demnitate și înălțime. Actele ei, atîta vreme cît a mai fost posibil să-și exercite prerogativele, poartă pe ele giruri și întipări istorice.

UN ALT EPISOD, mai departe, în lanțul nostru conflictual dintre țară și putere: mișcarea legionară.

Cu ce era inundată atmosfera, făcînd-o aproape irespirabilă? Profuziune de manifestări exterioare, toate reprezentînd metodologii și practici rituale ale mișcării: „cuiburi”, ședințe trebuind învăluite în mister, „cămășii verzi”, „diagonale”, defilări și procesiuni emblematică, ceremonii religioase incluse fastidios în parăzi și demonstrații de stradă, gesturi magice, imnuri de slavă, cantate cu cod inițiativ ș.a.m.d. Cu sonoritatea lor, acestea umpleau văzduhul; în eufonie, însă, întrețineau mai degrabă mirare, respingere, frică. Ne dădeam seama că multe din acestea ne veneau, cu intenții mai mult sau mai puțin măturisite, de pe tărîmuri străine. Mai precis: se știa că proveneau din birouri și arsenale savante ale propagandei, în care se puneau la punct procedee totalitare pentru cucerirea puterii. Memnirea lor era multiplă: să creeze mimetism de masă și stări de contagiune; să propage crispare; să exalte ideea de aliniere; să capteze cu deosebire suflete tinere, exploatîndu-se cu cît mai mult zgomot aspirația acestora spre valori și dăruiri pure.

Îndată după instalarea la putere a „Statului legionar”, primul act de politică externă al acestuia a fost să denunțe alianțele noastre de pînă atunci

și să proclame necondiționat ralierea noastră la tabăra nazistă. Este de presupus că și alte guverne, date fiind împrejurările, ar fi reflectat la soluții de compromis. Germania, la data aceea, se afla în oulmea puterii sale. Îngenunchea fulgerător stat după stat. Trecea fără scrupule peste tot ce ar fi încercat să-i stea în cale. De la aliații noștri din Apus, deocamdată, era greu să ne așteptăm la vreun ajutor. Recent, trei dictate ce sfîrtecaseră cu cruzime din teritoriul țării noastre zăceau mai mult în tăcere. Consolațiilor de protocol ne veneau din partea aliaților li se adăuga și o recomandare de felul acesta: „...descurcați-vă cum veți ști: noi, aici, avem și noi problemele noastre...”.

Faptul, el în sine, era dureros. Procederea guvernului legionar, însă, îl făcea și de-a dreptul odios. Ne vedeam constrînși a ne despărți de alianțe ce însumau în ele capitole bine rostuite în istoria modernă a țării și în viața noastră spirituală ca popor. Departe ea procederea oficialității legionare să denote fie și un vag regret, fie și o ușoară îngîndurare, dimpotrivă, această procedură ținea să se desfășoare brutal, ostentativ, neascunzînd chiar și un straniu sentiment de satisfacție. Actul în cauză nu avea în el nimic sau aproape nimic din demnitatea juridică și din prestigiul diplomatic al unui tratat de alianță. Părea mai degrabă o înrolare servilă a țării în „coloana a V-a”; adică, în cea falmoasă organizare subversivă prin care Germania nazistă, sub semne de svastică, de intoleranță și de exaltare dogmatică, își instrumenta în lume înnebunitoria ei intrigă imperialistă.

Tot așa, și cu privire la simțămîntul național. Tezele legionare împingeau acest simțămînt în exaltări declamative și cocardiere. Îl înveșmîntau în judecăți primare, în pasiuni șovine, în construcții xenofobe, în discriminări factice. Ideea că acest simțămînt ar trebui să exprime și liniște, și siguranță, și încredere senină în forțele proprii ale națiunii, era mai puțin luată în considerație. Ce i se cerea, cu precădere, era să întrefînă agitație, să fluture stîndarde, să provoace manifestări delirante.

Atît forma de gîndire legionară, cît și tacticile acesteia de exercitare a puterii, erau impregnate de ideea războiului. Idee — putem adăuga — ridicată la rang de mit. Totul, în legătură cu acest mit, trebuia să decurgă apodictic. Era regulă, deci, ca actul de război să fie prompt, total, absolut, cu subporunca unei voințe absolute.

La fel de radical, în plus și cu ceva de sălbăție mistică în interpretarea ei, era văzută și ideea morții. Această idee era pusă să plutească într-o filosofie de neguri, încercată de damnații și blesteme. Era în afectarea legionară, adesea, să invoce teme, înțeleșuri și

sensuri autohtone. Cîtă distanță, totuși, cu privire la sentimentul morții, între atmosfera de înfrățire cosmică din Miorîța și imaginea de neant din vindicările mișcării!

Chipul cum „justiția” legionară s-a năpustit asupra a trei prim-miniștri ai țării a cutremurat. Ne venea greu să credem că în țara noastră se puteau petrece asemenea grozăvii; într-atîta, acestea contrastau cu firea și cu deprinderile noastre omenești.

Primul, în această penibilă serie de asasinate, a căzut I. G. Duca. Acesta — ca pregătire, ca știință politică și socială, ca disciplină de gîndire, ca axponență a liberalismului românesc, ca făptură charismatică — era întruchiparea fericită a bărbatului de stat. Dispariția neașteptată a lui Ion I. C. Brătianu, cu cîtăva vreme mai înainte, lăsase în mersul treburilor noastre politice un gol sensibil, îngrijorător. Personalitatea lui I. G. Duca reprezenta pentru țară o speranță, desigur și o garanție, că acest gol va putea să fie compensat.

La data cînd se prăbușea cu trupul ciuruit de gloanțe legionare, Armand Călinescu, cu toată invinuirea de „transfug” pe care i-o puneau în fața diferiți neprieteni sau prieteni politici, era totuși un element de cumpănă și de autoritate. Țara îi acorda încredere; vedea în el un factor cu deosebire indicat pentru a ține în loc noi escadări ale dictaturii regale, eventual și pentru îndepărtarea ei treptată.

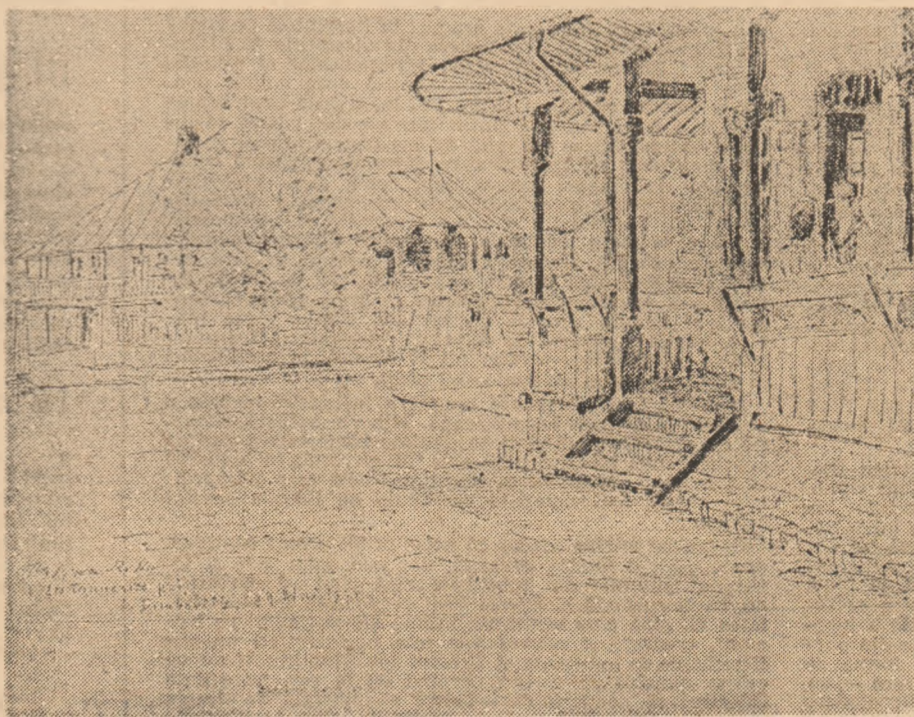
De ce — și după cît se pare într-un mod îndelung premeditat — a fost asasinat N. Iorga? Este greșit să se creadă că N. Iorga nu ar fi avut simț politic; că știința lui ca istoric și actele lui ca personalitate politică nu ar trebui amestecate. Marele nostru învățat era un romantic. Total, în scrisul și în luările sale de cuvînt, denota idealism și înălțare. Era posibil, firește, ca de multe ori judecățile lui scrutătoare și chemările lui înaripate să nu găsească dintr-o dată înțelegerea ce li s-ar fi euvenit. Trebuie să admitem, însă, că niciodată acest emisar și pedagog al poporului său nu a propus ceva care să nu fie îmbibat de înțelepciune, care să nu pornească din respectul victii, care să nu fie spre binele țării. În chestiunea legionară, N. Iorga a văzut mai limpede și mai adînc decît toți ceilalți. Nimeni ca el, cu intuiția și cu pătrunderile lui de umanist, nu ne-a avertizat mai din vreme, mai sesizant, cu mai profund și mai patetic simț al situațiilor, în ce prăpastie spirituală „cămășile verzi” puteau să rostogolească sufletul țării.

Țara, în toate aceste împrejurări, și-a păstrat cumpătul. Găsea în ea resurse stoice de înțelepciune și de tărie morală. În sinea sa, însă, suferea surd, cu încordare. Mai cu seamă, o contrarietate atitudinea participativă a intelectualilor angajați în mișcare. Avuseseră loc un adevărat holocaust; altele, poate, erau în pregătire. De ce, oare, din tabăra acestor intelectuali nu se ridică nici un semn public de protest și desolidarizare? Ce angajament politic sau ce jurămint obscure puteau să aibă atîta forță coercitivă, încît la cererea acestora conștiințele personale să amuțească? Asistăm, de fapt, la un fel de abdicare axiologică; se lasă ca între adevăr și eroare, între bine și rău, între libertate și servitute, să se strecoare sau chiar să se așeze de-a binelea stări de confuzie și ambiguitate.

În sentimentul public, astfel, se contura o teamă: aceea că problema morală implicată în legionarism să nu intreacă în durată și în gravitate pe cea politică. Se putea presupune că aceasta din urmă, odată cu trecerea evenimentelor exterioare ce o creaseră, va trece și ea. Dar nu tot așa, și cu cealaltă. Aceasta, prin infiltrările și înstăpînirile ei fruste în stări de conștiință, ar putea să se prelungească indefinit și cine știe cu ce consecințe încă.

AU URMAT, în stilul și sub cultivitur lor cominformist, cele patru decenii de uzurpare comunistă.

Și înainte, stările conflictuale dintre țară și putere fuseseră destul de pronunțate. Acum, însă, deveneau și paroxistice. Pentru că, paralel cu episodul propriu-zis politic, se desfășura și unul

TABĂCĂRII LÎNGĂ DÎMBOVIȚA (29 noi 1891)

ȚARA

oarecum conspiratoriu, tinzând înspre anihilarea personalității noastre ca popor și înspre infeudarea noastră într-o spiritualitate agnostică lipsită de istorie și de Dumnezeu.

Să aruncăm, sumar, câteva priviri recapitulative în vastul și tristul dosar al chestiunii! Ce ni se rezerva, în genere, era o soartă de roboți, cu număr de înregistrare și cu condicută în „cimpul muncii”. Trebuia să ascultăm nesfârșite dizertații pe tema „omului nou”; în speță, nu a unui om pregătit să înțeleagă și să respecte ce intră în plinitudinea civilizației și a condiției umane, ci a unuia dispus să urască, să se comporte sectar, să-și proclame vocație mizantropică, să se alinieze. Asistăm la degradări cinice ale ideii de muncă; oricând, galoanele obținute în munca de partid puteau să treacă înaintea celor ce ar fi rezultat prin pregătire, talent și profesionalitate. Un anume personaj, **activistul**, era investit cu sarcini de factor-coordonator al activității sociale; ori — se știe — în dese cazuri, acesta era mai mult un executant-orb, cu atât mai prețuit și mai întrebunțat de patronii săi: cu cât se dovedea mai birocrat, mai tiran, mai obtuz, mai depersonalizat. Mereu, regimul trebuia să instituie ceva restrictiv, menit să producă nemulțumire, contraritate, frică, desigur de viață: regimul știa — și prin practică, și prin indoctrinare — că oricând un cuget în care s-ar așeza puțină liniște ar putea să-i încurce socotelile. Ni se refuza ca indivizi tocmai ceea ce spiritualmente ar trebui să ne fie mai constitutiv: libertatea, inițiativa proprie, dreptul la afirmare. Cultul personalității încerca atmosfera, sufocant, cu aberații și supralicitări superlativiste: adevărată mașină infernală, făcută să omoare simțul măsural, să proclame minciuna, să urfească vorbirea, să producă limbajuri de lemn, să propage servilitate; și, smulgându-ne tăcerea, să ne și umilească. Dialogul, ca formă de cunoaștere și de comunicare, era pus sub o broc; de ce să se ajungă la situații de înțelegere, din moment ce legea puterii comuniste stă tocmai în știința și în voiața ei de a dezbină? Era cuvânt de ordine ca tot ce ar putea să conducă înspre o viziune umanistă a vieții să se afle sub observație; de aici — cu nota lui rece, interlopă — un sinistru dirigism dogmatic, având în raza lui învâlmămintul, biserica, arta, viața de familie, pe cât cu puțință și intimitatea oamenilor.

Încă nu ne-am dezmeticit, gândindu-ne la ce soartă se pregătea satelor românești. Erau călcați în picioare lucruri sacre: realități etnice, tradiții, forme de viață, fapte de matrice și fapte de istorie, leagăne de creație spirituală, adevăruri morale și filosofice împlinite de-a lungul vremii în cealaltă noastră nervoasă. În numele unei sociologii abstracte, gândite de mînți a ostate și preluate pentru calcule de putere de către regimuri totalitare, ni se cerea să asistăm — și mai mult decât atât, să și aplaudăm — la exproprierea însemnănd propria noastră dăruire, fizică și sufletească.

Istoria țării, și aceasta, era tratată cu tot atâtă intenție subversivă și cu tot atâtă încredințare ideologică. Timp de patru decenii și jumătate, în cărțile lor de școală, din păcate și de la înălțimea catedrei prin cugete timorâte sau mercenare, copiii noștri au fost învățați. Li se ascundeau, ori li se răstălmăceau, cu nemărginită rea-credință, fapte și înțelesuri fundamentale ale existenței noastre românești. Fenomen, de altminteri, revelator și caracteristic. De nimic altceva, ca de umanitatea cuprinsă în cele două milenii de istorie românească, intriga și megalomania comunistă nu se țineau mai mult. Cu argumente legitime, această istorie nu putea să fie negată, și nici diminuată oarecum. Inposturii comuniste, deci, nu-i rămânea altceva decât să încerce a o strivi prin brutalitate și edicte arbitrare.

Și încă multe, multe altele. Putem înțelege, fie și numai prin prisma celor amintite până aici, câtă prăpastie a putut să se sape între țară și putere. Aceasta, **puterea**, arogându-și prerogative discreționare, monopoliza totul. Pentru a-și apăra aceste privilegii, nu se sfa să mintă, să disprețuiască, să

falsifice orice și oricît. Niciodată, puterea nu ar fi recunoscut că a greșit cu ceva. Vinovați, întotdeauna, trebuia să fim noi, cei mulți. Mereu, trebuia să plătim și să fim pedepsiți pentru ceva; în ultimă instanță, parcă, și pentru vina că existăm.

O CLIPĂ, prinși în euforia evenimentelor din zilele de 17—22 decembrie 1989, am socotit cu fericire că sorocul împăcării dintre țară și putere sosise. Totuși, nu a fost așa! Curînd, am fost nevoiți să constatăm că pe drumul contemporan al Golgotei românești aveam încă distanțe de străbătut. Dezamăgire, derută, înfrîngere? Nu, să nu mergem cu amărăciunea și cu îngrijorarea noastră atât de departe! Preocuparea, însă, trebuie să rămînă. S-ar putea ca multă vreme, de acum înainte, puterea de viață a societății noastre românești să depîndă de felul cum vom ști să trecem examenul ce ne stă acum în față.

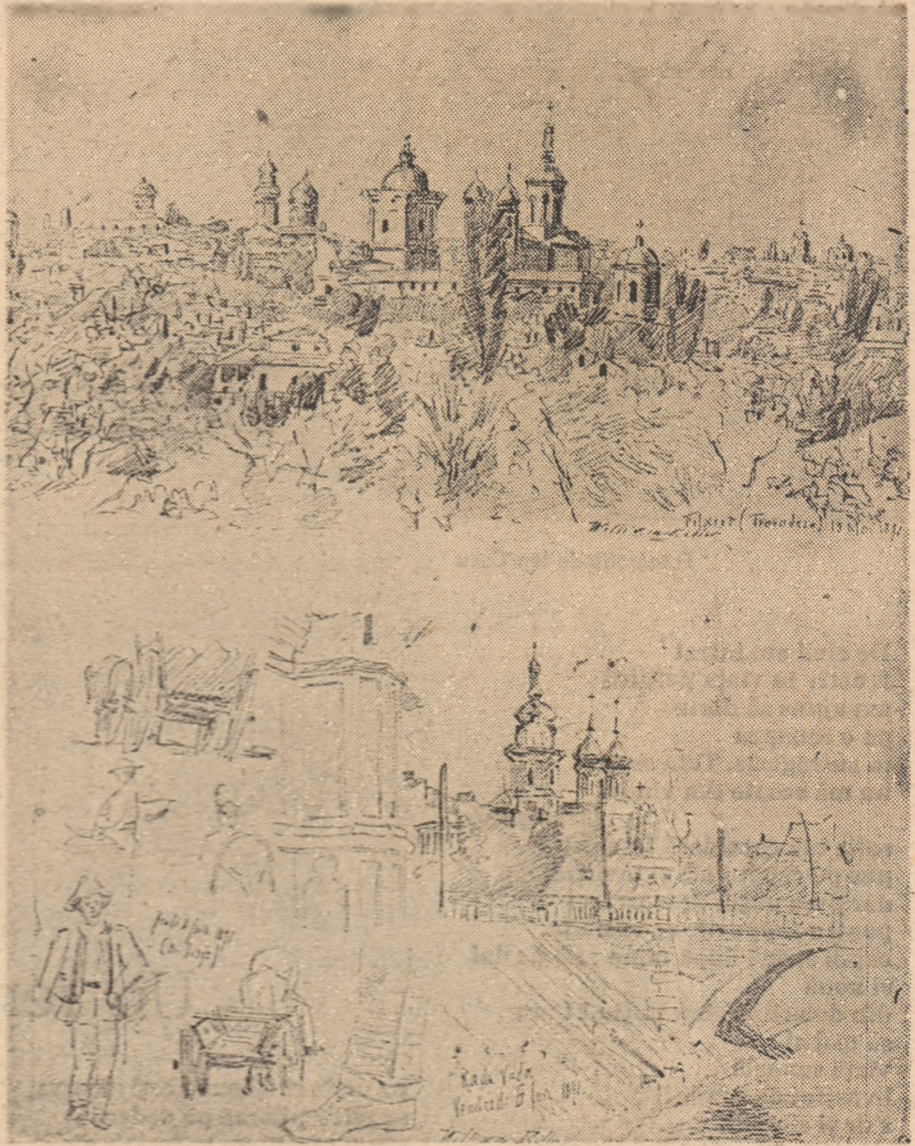
În țară, nu este liniște; în orice caz, nu este liniștea aceea reparatoare, incurajantă, pe care o așteptam, la care ca popor am fi avut dreptul. Noua putere nu reușește să țină pas cu psihologia țării. Legitimitatea pe care o invocă este în curs de primare: i-a fost conferită, nu de un electorat lucid, stăpîn pe criteriile formate, ci de un electorat al conjuncturii, alcătuit în grabă prin artificii și improvizări. Întrebări dureroase de grave, născute din reacțiuni naturale și din nevoia de adevăr a simțirii comune, primesc doar răspunsuri trunchiate și echivoce. Stăruiește impresia că există lucruri despre care urechea țării ar trebui ținută departe. Factorii puterii, într-adevăr, se adresează mult și frecvent; dar în genere în stil tehnocratic, „managerial”, nu și într-un stil mai simplu, mai apropiat, poate și mai loial, în stare să atingă și corzi sensibile ale omeneșului obișnuit. În viziunea și prognozele sistemului tehnocratic, intelectualitatea este lăsată mai la urmă. Se pierde din vedere, astfel, că mîntea românească instruită a făcut și continuă să facă dovezi ce pot figura memorabil în marea scară de competitivități ale lumii. Acel spirit populist, prin care cel puțin pînă acum noua putere s-a adresat cu preferință lumii sindicale, este încă departe de nivelul social-democrat spre care s-ar tînde programatic. De ce, oare, și atâtă manifestă neprietenie față de tineretul țării? Uitam, cumva, că-i datorăm? Fără credința și intuițiile acestui tineret, și mai ales fără capacitatea lui de abnegație, zilele revoluției ar fi fost vitregite de fiorul lor opeptic; s-ar fi consumat, sub egida conspirativă, fie ca o banală intriga de palat, fie eventual ca un **pronunciament** militar gen America de Sud. Și trebuie adăugat: ce altceva ar putea să ne doară mai mult, decît să constatăm că acest tineret devine pradă deznașdării și se agață de ideea expatrierii, în căutarea unui orizont salutar de viață?

Să mi se îngăduie, la capătul acestor destăinuirii, ca în loc de concluzie să scot din mine un strigăt. Cînd, oare, vom înțelege cît este de imperios ca între țară și putere să intervină cu logica lui necesară un **modus vivendi**? Mai precis: un **modus vivendi**, nu pentru fasturi declarative și efuziuni lirice, ci unul sobru, cumpănit, pentru reîntrare autentică în normalul relațiilor politice și sociale.

Puterii, în această privință, îi revin îndatoriri fundamentale. Oricît i-ar fi de greu, trebuie să admită că era ideologilor este pe sîrșite. O seamă întregă de practici și criterii, din acelea care aveau menirea să apere monopolul și „puritatea” acestor ideologii, încetează și ele. Mîntea omenească, deși obosită de constrîngerile la care a fost și este încă supusă, continuă să simtă și să vadă limpede. Se îndreaptă spre valori mai simple, mai reale, mai eliberatoare. Vrea, mai presus de toate: deschidere, adevăr, credibilitate.

Cîtă lumină benignă ar putea să se aprîndă, fie și în cugete sceptice sau blazate, dacă puterea ar consimți să coboare cu discernămint în sine, atît pentru a-și contempla victoriile cît și pentru a-și scruta culpabilitatea!

Ion Zamfirescu

FILARET ȘI RADU VODĂ (15 mai 1891)

Pornind de la o virgulă...

In cronica literară din nr. 28/1991 al revistei **România literară**, comentând cartea lui Ștefan Fay, **Sokrateion**, dl. Nicolae Manolescu, oferă un citat despre felul în care interpreta Mircea Vulcănescu poezia simțită în fruntea volumului **Joc secund**, de Ion Barbu: apoi înscrisese un comentariu personal: „Firesc, n-aveam cum să această scenă de hermeneutică gestuală prin anii 60, cînd am început să analizez poezia lui Ion Barbu la seminar cu studenții mei. Dacă ar fi știut-o, ar fi aplicat-o. Tin minte că citeam cu studenții textul bucatii de citava mi sî încercam să le-o fac inteligibilă într-o primă etapă, prin textul incoerent și al paravelor. Virgula aceea pe care dîntorul neobtevenit da s-o pună după dedus, rupînd logica versului care cere ca ea să se afle după ceas, însemnă de fiecare dată o sugerez, în vorbire, ca enigmaticele versuri să vor lumina astfel pentru tinerii mei ascultători”. Aiums aici cu lectura arhicritică care avut un moment de nehotărîre, nu atît pentru categoria de „cîntor neobtevenit” în care risca să cad, ci pentru eventualitatea răsturnării unui întreg orizont de așteptare. Este, poate, inutil să reamintesc că fiecare dintre noi, drept cititori ne construim un „decor” propriu. În cadrul cartii (de bine, de rău) sîntăm toate operele literare citite. Problema nu era apariția unui alt punct de vedere critic fluera cît se poate de firesc, ci excluderea, din capul locului, a oricărei lecturi diferite, care „da să pună virgula după dedus”, această din urmă posibilitate — ni se sugerează — rîscînd să-i includă în creșterea fostii studenți, deci reprezentînd o falsă direcție de studiu. Și mai pe scurt: bazîndu-se pe bună dreptate pe forma grațioasă a poeziei, criticul (pe urmele lui M. Vulcănescu) propune gruparea semantică a primului vers astfel: „din ceas” pe de o parte, „dedus adîncul” pe de altă parte. Repet: interpretare foarte plauzibilă, datorită prezenței în text a acelei virgule, după ceas.

În dorința de a-mi verifica intuiția potrivit căreia „din ceas, dedus” constituie totuși o unitate semantică, am revenit asupra analizei pe care Marian Panahagi în **Critica de atelier** (Ed. Cartea Românească, 1983, p. 110), o consacra variantelor barbiene și coroborînd-o cu facsimilele publicate de Romulus Vulpescu în ediția bibliofilă a **Jocului secund** (Ed. Cartea Românească, 1986, p. 157), am dat peste probabil penultima variantă, care suna astfel: „Dedus din ceas vîzduhul acestei calme crește / Intrată prin oglindă, în mintuit azur...”. Aici, unitatea semantică pe care am intuit-o este evidentă.

Perseverînd pe panta curiozității zgîndărite, am ajuns la pertinentele

observații ale lui Sorin Alexandrescu, din vol. **Analize literare și stilistice** (București, E.D.P., 1967, p. 111—121). Aici surprîz de proporții: în poezia lui Ion Barbu transcrisă după editia lui Al. Rosetti și Liviu Călin (**Ocean**, București, E.P.L., 1964, p. 61) **intîlnim încă o virgulă** (după dedus), care o contracarează pe cea dintîi, iar prima strofă arată astfel:

Din ceas, dedus, adîncul acestei
calme crește,
Intrată prin oglindă în mintuit azur,
Tîind pe înecarea cîrcizilor agreste
În grupurile apoi un joc secund mai
dur.

Am admis două ipoteze: fie este vorba de o transcriere eronată (în alte ediții, inclusiv în cea bibliofilă de care am amintit, a doua virgulă nu mai apare), fie este corectă. În orice caz Sorin Alexandrescu, în extrem de minuțioasă sa analiză, cînd stabilește grupurile de determinanți și determinanți (DD) — „orice dezvoltare posibilă se oprește la celula de bază DD”, orice idee poetică este concentrată în „spatiul” a doi termeni legați prin DD” — percepe o strînsă legătură între primele trei cuvinte ale versului întîi: „din ceas dedus este o metaforă, echivalîndu-se o relație logică (dedus) cu una temporală, mai bine zis de extragere din temporal (vezi și sinecdoxa ceas = timp)”. (p. 115).

Este cunoscută pledoaria prin care critica literară demonstrează armonia ansamblului acestei poezii, datorată ascunselor corespondențe la nivelul versurilor complementarității celor două strofe (prima strofă, fără nici un verb la mod predicativ, cu un singur gerunziu care sugerează fixitatea, imobilismul; a doua strofă cu nu mai puțin de patru verbe predicative).

Lectura prin instituirea unei unități semantice pentru sintagma „din ceas, dedus” creează o nouă simetrie în contextul întregii poezii: apariția cezurii după a patra silabă de la începutul strofei întîi, precum și intonația corespunzătoare de după a patra silabă de la începutul strofei a doua („Nadir latent!”) și intonației identice. Iar cele două cezuri simetrice semnaleză apariția „centrelor sintactice” ale strofelor, identificate de către S. Alexandrescu în termenii „adîncul”, respectiv „doc-tul”!

Prin aceste rînduri, nu doresc să combat afirmația d-lui Manolescu și nici să neg posibilitatea de lectură pe care o avansază și care, în plus, se sustine perfect pe text. Semnalarea mea (ca să-l citez pe Ion Barbu, care citează pe Stéphane Mallarmé) „... ne fût-ce que pour vous en donner l'idée”.

Laszlo Alexandru

Fotografie de Ion Cucu

Bedros HORASANGIAN

De cind am intrat
f. activ in viața politică
am ajuns să dorm
pe o canapea
in sufragerie. Tata socru
nu mă scoate din vindut

țărăniștilor,
soția mă consideră fesenist
pus pe căpătuială și invirteli
dar prea puțin descercăreț
pentru timpurile ce le trăim,
copiii strigă după mine : Să ne dai
și nouă

din dolarii lui Ion Rațiu ! Cum
să mai ai
viață sexuală

în astfel de condiții ?
Pur și simplu
situația devenise de nesuportat.

Așa m-am lăsat convins
de un prieten
să mergem la dans cu metroul,
unde va la un club
cu muzică disco și fete tinere.

Nădăjduiam
să-mi recuceresc, cumva,
aplombul pierdut. Ne-am dus,
nu intru în detalii, să ne distrăm
și m-am simțit ca la Bagdad
după bombardamentele aliate.

Cum, necum,
m-am pricopsit și eu cu o
studentă
la Univ. Ecologică sedusă
de figurile mele de rock and roll.

N-arăta chiar rău, tunsă scurt,
verișoară cu Radu Ceontea
inteligentă,

din profil puteai spune
că e Alex Ștefănescu
vecinul meu de palier.

Cind am început să dansez
mai strins
mi-a făcut cu ochiul
și mi-a șoptit la ureche
că am feed-back f. bun

În fine. A rămas să ne vedem,
unde va prin Militari,
la capătul orașului.

într-un apartament dezafectat
de Direcția V-a. Cică are ea
cheia de la o colegă
dar mi-a sugerat

la necare, pe un ton scăzut
în fața no-tretului zimbăreț
al d-lui Nicu Stănescu
că ar fi recomandabil
să nu vorbim mai mult decit

trebuie.

Ce răspuns să-i fi dat,
bine și așa
prima noapte pe canapea
cind nu m-am simțit inutil
și m-am hârbierit dimineața
devreme

fredonând
„Internationala“.

Și a venit, cum-necum,
ziua cu veteina. Emoții,
ca la vară : de unde să
găsese un maicu fără găuri,
toți chiloții tetra din humbac
mi i-a vândut cumnatul, pe dolari,

la Moscova,
să pui hamleți, nu e sexy,
Dumnezeule,

Un rendez-vous

pe unde să-ți mai scoți cămașa,
să pui o pijama pe dedesubt
sau un trening, te faci de ris,
și așa ai destule necazuri
cu prostata.

Și atunci ? Sar peste amănunte
amintesc doar faptul
că am luat pe ascuns
perna termogenă
în valiza diplomat
pentru orice
eventualitate.

Plus o pătură, niște sandvișuri
— dacă rămii în lift 24 de ore ? —
hirtie igienică, o cutie cu DERO,
cămăși de schimb, binoclul,
mă simțeam ca Robinson Crusoe
pregătit s-o intilnească
pe Ana Karenina. Un fel
de a spune, așa a fost să fie,
imi bătea inima
ca atunci cind strigam Huo !
și Demisia ! în Piața U.

de frica vecinilor mereu dispuși
să mă toarne undeva
nici acum nu știu bine unde
că nu s-a terminat nimic.

Am schimbat 3 mijloace
de transport în comun, mă rog,
prudenta necesară,
am doar atâția colegi de minister
care fac pe taximetriștii
în orele libere. Studenta
lui Dolfi Drimer,
parolistă, mă aștepta lingă o
Consignație nou deschisă
plină ochi
de mărfuri. Chipul ei,
al studentei, inrosit de ger
se reflecta peste produse. Am
incercat

să deslășesc : ciocolată din
Liban, pixuri din Liban, gumă
de mestecat din Liban
și am exclamat mindru :
Ai dracu' oltenii nostri !
Am urcat separat,
cu prudenta cuvenită,
la etajul IX. norocul
nostru, lumina pe scară
nu funcționa, am reușit
să descuiem

gata, gata să mă ard pe
degete cu atâtea chibrituri
produse la C.I.L. Gherla.
În sfîrșit ce bine, doar
noi doi, cerul era cam închis,
am uitat să spun, lumea
intra în schimbul doi
și noi, undeva la 3 camere

cu balcon. Ne-am sărutat
puțin fisticiti
după ce am incuiat ușa,
mă rog, cam stingheri
de situație, am început să
citim ziarele, cu ce să încep
cind ferestrele erau înghețate
iar cu degetul puteai scrie
Ești a mea ! sau K.G.B. = F.S.N.
așa în joacă.

Au fost clipe de tandrețe.
Cind am început s-o mîngii
pe palton
și-a dat seama că e cazul
să-l scoată. Eram nebun
de fericire, uitasem deja
de toate celelalte mizerii
ale prezentului. Așa a debutat
aventura noastră erotică.

Eram deja mai relaxați, i-am
mai dat jos un pardesiu, fularul
de cașmir, două balonseide,
a aruncat mănușile cu un
deget cit colo, ea ridea exci-
tată cind am dat
peste o bundiță cu motive
florale maramureșene,
abia puteam să mă abțin,
oricum, mă consider un bărbat
civilizat,

m-am năpustit s-o mușc de umăr,
a apărut o cămașă de lină,
două din humbac, în carouri,
un tricou negru, pe git și cu
mineca lungă, plus salopeta
matlasată, între timp s-a

dărimat un scaun, să fac
apoplexie,
am crezut că a venit S.R.I.-ul,
mă pregătisem să scot buletinul
să dovedesc că mama e născută
la Tg. Jiu,

ne infierbintasem, ea s-a repezit
la mine și mi-a scos două
pulovere și treningul puse
pe sub haină, Dumnezeule, ce
voluptate, nu știam cum să
scap și să nu vadă

briul de blană de iepure,
am vrut să sting lumina
dar comutatorul se dovedea
stricat, așa se intimplă dacă
nu te îngrijești de amănunte,
trebuia să luăm cu noi și
un instalator, de altfel
ea incerca să facă o cafea
turnind apă din damigeana
din rucsac, acum incepeam
să pricep de ce-l luase cu ea,
ce înseamnă tinerețea grijulie,
canapeaua era deja plină de haine,

ne-am zimbit, timid, am tras
de încă un pulovăr, de mohair,
mi-am dat seama la pipăit,
italienesc, am întrebato de preț
și mi-a spus că mai are unul
fără mineci, lină moale și fină,
WOOLMARK, mult mai frumos,
cu motive scandinave,
cind și-a scos cizmele
a rămas în ghete,
mi-a scăpat ceașca de cafea
din mină,

ea a fost înțelegătoare și
mi-a șters miinile cu o
cîrpă udă, eram în al noulea
cer, încercam să ne mîngiem
pe sub căciuli, închisesem
ochii, pluteam
amindoi, undeva, cu gindul
la căldura din Golful Persic
brusc a început să se audă
„Desteaptă-te române !“
și am hotărît pe loc
să ne înscriem ca voluntari
punind în joc
dragostea noastră.
în slujba Patriei.

PE MALUL ARGEȘULUI, LA COMANA (1891)

F. Aderca — un studiu inedit despre Goethe

INTR-UNA din povestirile sale (Scurt roman al unui ogar) F. Aderca semnala în 1948 un proiect de creație: „Trebuie să scriu un studiu amănunțit asupra unui poet și om de știință din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în vederea căruia adunam documente de mai multe luni”. Și, tot acolo, adăuga: „urmăream în tomuri groase despletirea celor două suflete contradictorii ale unui fenomenal creator”, „Fenomenalul creator” nu era altul decât titanul de la Weimar.

F. Aderca se angajează într-o tentativă temerară, dacă avem în vedere stufoasa exegeză goetheană (monografiile și studiile celebre). Era decis să spulbere imaginea olimpienului Goethe impusă de viziunea apoloniană a biografilor și comentatorilor. Aderca intenționa să creeze un Goethe mai apropiat de epoca modernă, să reconstruiască omul „faustic”, neliniștit, în neîntreruptă căutare a adevărului.

Apropierea de Goethe corespundea desigur unor „afinități electice”, spirituale. Aderca își construia un personaj în care se descoperă. Blaga bătrîn revenea spre Olimpul goethean, fie și prin aplecarea asupra talmăcirii operei Faust, care credea că-i „vine bine”. „Poate e un periplu firesc... Poate că la bătrînețe trăiești sub zodia lui Goethe un spasmodic efort de a respinge degradarea și moartea, încercînd reparcurgi un ciclu ireversibil, printr-o iluzie a luminii și echilibrului, care să-ți poată alimenta ultima aventură și să-ți inoculeze suprema învățătură a eșecului” reflecta A. E. Baconsky după o vizită în casa memorială „Goethe” din Frankfurt am Main. Spre sfîrșitul carierei și al vieții Aderca se apropie de el — aspirație spre clasicitate, echilibru — de Goethe. Parcurge acum periplu: nonconformistul care s-a dat în vînt după toate modernismele, cel care a experimentat mereu, marginalizat în climatul ostracizant al vremii, trăiește în ultimul deceniu al vieții sub tutela lui Goethe. Scrie amplu eseul critic despre marele weimarez, Goethe și lumea sa. Pentru Aderca această ultimă operă, mult dragă inimii sale, s-a însoțit însă de o „învățătură a eșecului”, putem spune cu cuvintele lui A. E. Baconsky.

Scriitorul parcurge în anii '50 o dramă existențială. În contextul istoric și istorico-literar al nopții dogmatismului, exegeza dedicată vieții și operei marelui german își redimensionează semnificația, deține o valoare compensatorie (în planul ficțiunii), față de amărăciunea situației sale umane și scriitoricești. Practic, Aderca era în acei ani marginalizat, nu prezenta garanții suficiente. Un destin pe care și-l asumă cu înțelepciune. După scandalul prilejuit de manuscrisul romanului Casa cu cinci fețe (1959), carte tezisă (editura îi întentează un proces), și soarta eseului despre Goethe devine incertă. Efect de feed-back. Aderca nu avea credit în ochii „culturalilor” vremii, precum „profesorul de estetică” N. Moraru și alții.

EXEGEZA lui Aderca se înscrie în ceea ce G. Călinescu a numit „obsesia goetheană” din literatura română care în forme multiple e prezentă de la Eminescu și Maiorescu, la Blaga și Vianu. În anii '50, fapt simptomatic, asistăm la o receptivitate în creștere față de Goethe. La mică distanță în timp apar două traduceri din

Faust: a lui Blaga (1955) și o alta, a lui Ion Jordan (1957). Alte două talmăcirii (N. Teaciu-Albu, Al. Claudiu) au rămas în manuscris. În ce privește exegeza goetheană propriu-zisă, C. Noica începe în jurul anului 1950 redactarea eseului Des-părțirea de Goethe, după mărturia lui Al. Paleologu (cf. Ipoteze de lucru), cu o interpretare amplificată treptat pînă la forma definitivă publicată de abia în 1976. Cu începere din 1948 Aderca se înhamă la întreprinderea sa dificilă, redactarea unui studiu cu caracter monografic despre Goethe. Se lovește de greutăți aproape insurmontabile: exegeza goetheană e ciclopică, sursele de informare limitate (folosește celebra ediție Propyläen Verlag — 140 de volume). Redactarea avansează greu: ceva din procesul elaborării transpuse în Jurnalul Intim (1951), încă inedit. Autorul face părtași la lectura unor fragmente pe unii confrăți (Dan Deșliu, I. Serbu, M. Banus etc.). Definitivat în fire (în 1958), textul odată depus la editură, autorul se izbește de șicane. Masivul manuscris va cunoaște multiple avataruri editoriale. Într-o epocă cînd unii scriitori fac penibile genuflexiuni ideologice, textul lui Aderca cunoaște o mutilantă fenomenologie a rescrierii. Autorul va face acum eforturi de acomodare, toate sortite eșecului.

Dinamica modificărilor textuale (corecturi succesive) nu este decisă, în primul rînd, de considerente de ordin estetic, ci de presiunea istoriei. Studiul lui Aderca va suporta acum condiționarea istorică a unui sistem ideologic (tezele dogmatismului aberant), a unor prejudecăți critice devenite inhibitive. Retusurile autorului (dă curs unor sugestii din referatele editurii, inclusiv ale unor germanisti) mutează finalmente eseul: sînt făcute cu o altă mină, una de împrumut.

ADERCA edifică studiul său pe teza „dualismului” operei și vieții lui Goethe, semnalat de mulți cercetători, cu accepții diferite, de la Engels (poziția dublă de artist și filii-tin mizer) la Gundolf (pendularia între titanism și conformism) sau ceea ce Frans Servaes numea „chemarea faustică”, respectiv „demonia amabilității”. Tensiunea bipolară (cele două suflete care se înfruntă în pieptul lui Faust-Goethe) are la Aderca un sens existențial cu rădăcini în originea sa socială: feciorul burgheziei din Frankfurt — fiu de ospătar și nepot de potcovar — devenit curtean, ministru la Weimar. „Din această dublă origină cu bifurcate năzuinți sociale se trage din anii cei mai frageți dualitatea psihologică a poetului” (vol. I, p. 75).

În studiul propriu-zis Aderca adoptă metoda cronologică (utilizată și de Gundolf), restabilind cronologia creației goetheene, intervertită în edițiile consultate (inclusiv în Propyläen Verlag). Autorul însuși justifică valoarea critică a principiului cronologic, socotit superior compartimentării pe genuri literare, mai puțin instructivă. „Goethe nu va fi gustat și înțeles în toată originalitatea și adincimea lui, decît atunci cînd, înălțînd artificialitatea și penibilele fragmentări și falsificări, ne va fi redat într-o ediție organică, pe temelul unităților lui cronologice, adică sufletești” (vol. I, p. 438). Analiza acoperă întregul traseu al vieții și operei marelui poet (longeviv), pentru a putea cuprinde de pe acest promontoriu

analiza capodoperei, Faust — „sinteză a unei vieți și a unui geniu”. „Acest monument al spiritului uman a fost conceput de un tînar de 20 de ani însuflețit de duhul răzvrătit de la Strassburg. Goethe al acelei memorabile epoci e aci întreg: titanice, tumultuoase, neîmpăcat. De la început Faust e expresia nestîpînită a două din experiențele fundamentale ale vieții lui — zădărnicia științei și culturii feudale, rivna spre o descătușare totală și înfrîngerea acestui titanism de către nevinovăția unei fete iubitoare, menită totuși prin iubire unui sfîrșit tragic. Goethe citește din Faust ocroritilor săi de la Weimar în primele luni de la sosire. Îi scrie adesea lui Karl August, ducele de Weimar, despre Faust. În Italia scrie la Faust. După întîlnirea cu Schiller reia pe Faust. Și cu puțin timp înainte morții înceie pe Faust. Faust e întreaga viață a lui Goethe, valorificată poetic” (vol. I, p. 305—306).

Pe porțiuni întîlnim admirabile pagini analitice (acelea despre Prometeu, Evreul răcitor, Suferințele tînarului Werther, Goetz von Berlichingen, Faust etc.).

Aderca prețuiește „inspirația, expresia inițială”, parfumul specific al creației goetheene, încercînd s-o disocieze de efectul mutilant al Weimarului, oferindu-ne un Goethe „plutonice”, dacă folosim termenii cunoscuți opoziției a lui I. Negoitescu aplicată poeziei lui Eminescu (plutonice-neotonic). „Caută deci „simburele ontic” al creației, „tonul originar”, „sensibilitatea pură”, cum s-ar exprima același Negoitescu. Operele concepute înainte și publicate după așezarea la Weimar au trecut toate printr-o „cameră de tortură, mutilare și falsificare” scrie Aderca. Faust, bunăoară, suferă „de o voită alterare și falsificare a concepției inițiale, înăbușită de aluviuni poetice contradictorii, cărate de poet asupra operei sale titanice timp de saizeci și doi de ani. pînă-n ajunul morții [...]” (vol. I, p. 243).

Întreprinderea critică a lui Aderca e amendabilă din punctul în care își asumă „penibila sarcină de a descurca ghemul atât de incurcat al vieții și vastei lui opere” (vol. I, p. 323) printr-o interpretare sociologică (sînt aduși în sprijinul argumentelor Marx și Engels, Mehring și doar cu totul incidental Gundolf și Brandes, din marea exegeză goetheană care include nume ca W. Dilthey, G. Simmel, B. Croce sau Ortega y Gasset, care nu-i erau desigur străini). Oricum, Aderca dorea un „Goethe fără Weimar”, am putea spune împreună cu Ortega y Gasset.

Aderca a explorat domeniul vast care e viața și opera lui Goethe în răspăr cu opiniile altora. E prezent mereu un impuls antiuniversitar — sînt îndreptate săgeți și ironii împotriva limbajului abstract, unificator al esteticii de catedră, cum o numește.

Esfodajul teoretic al cercetării e subred: el impregnează toxul uneori pînă la desfigurare (nu lipsesc interpretări abstruse, anormale, forțate: cele trei bijuterii ale poeziei universale — Pescarul, Regele ieilor, Mignon ar fi expresii ale ispitei catastrofale a curții feudale (?!) etc. etc.). Alături instrumentar critic e inadecvat: deși opera lui Goethe e integral absorbită în viață, există o voită confuzie între eul biografic și cel artistic — disociație impusă de estetica modernă de la Proust încoace. Chiar o improprietate conceptuală, terminologică: iluzia de a afla „adevărul adevărat” despre lirism

printr-o analiză conținutistă, eludînd inefabilul, imposibil de captat critic, detectarea „realismului” unor poezii etc.

ADERCA deceda în 1962 fără a-și vedea tipărit masivul op despre Goethe. Lucrare la el un deceniu (1948—1958). Lunga noapte a dogmatismului nu luase încă sfîrșit. În anul morții scriitorului, T. Vianu publică un Goethe, o micromonografie care îndeplinea doar cerințele popularizării și se conforma și ea metodei sociologice. Tentativele ulterioare ale lui Marcel Aderca, fiul scriitorului, de a tipări Goethe și lumea sa (la fosta editură Univers, director Vasile Nicolescu) într-o versiune prescurtată (în medie 500 de pagini) au fost și ele sortite eșecului. Germanistii (T. Vianu, L. Rusu) etc. au obstacolat mereu acest proiect editorial. S-au publicat din text doar scurte fragmente în „Lucașul” (1968) și „Viața românească” (1969). După trei decenii de la moartea scriitorului planează asupra manuscrisului un inexplicabil tabu. O perspectivă românească asupra lui Goethe rămîne necunoscută publicului cititor.

Exegeza goetheană are în biografia artistică a lui Aderca o evidentă valoare testamentară, semnificativă pentru situația lui în epoca lungului somn dogmatic. Redactarea studiului — rol exorcizant — transcende în plan ideal distorsiunile ființei sale publice în acei ani. În fața colii albe, colaniond edițiile germane ale operei lui Goethe, în analiza de minuție pe text Aderca se menținea în aura luminozității spiritalului tutelar al lui Goethe (nostalgia unei clasicități a spiritului acestuia neliniștit, în continuă căutare). Apele turburi ale frustrării istorice se retrag într-un limb al idealității creatoare. E rovanșă ficțiunii asupra vieții, a vârstei fizice și intelectuale de crepuscul, premergătoare morții. În acest ceas de cumpănă Goethe e invocat ca un spirit ocroritor. Prin Goethe al său Aderca traves-teste ceva din avatarurile propriei biografii, nelipsită acum de un dramatism secret. Apropierea de modelul goethean în acești ani nu e intimplătoare — traducînd versuri, texte din Goethe, foliind imensa bibliografie, Aderca se identifică cu autorul Afinităților electice. Mai mult. În Goethe și lumea sa Aderca regăsea pentru ultima dată plăcerea de a evoca o personalitate de excepție și o epocă tumultuoasă (prilej de a resuscita climate sociale, artistice, orășe — Frankfurt, Lipsca, Weimar —, contemporani ai lui Goethe: Hamann, „magul” Herder, Lavater, Schiller, Cagliostro, iubirile lui Goethe, nu puține etc.).

Prin diversitatea preocupărilor, Aderca credea că se regăsește în acest ultim om de Renastere. Linia evoluției sale scriitoricești de la experimentalismul modernist la clasicitate (tipologic vorbind) găsea în Goethe un model arhetipal în care se recunoștea.

Citit fără scorile ideologice care au alterat unele pagini, studiul lui Aderca e recuperabil. Oportunitatea tipăririi lui se impune de la sine. Ar redimensiona imaginea în postumitate a scriitorului. Alături de puținele exegeze românești asupra lui Goethe (Ion Sin-Georgiu, T. Vianu, C. Noica) cercetarea critică românească ar spori cu încă una. E necesar doar un editor care să-și asume această sarcină.

Valentin Chifor

MIC DICȚIONAR

PRIVATIZARE. Cuvinte pe care nu le pronunțasem pînă acum decît întimplător, deoarece evocam realități îndepărtate și intangibile, au irupt în viața noastră de toate zilele cu violența unui ciclon. Între ele, privatizarea ocupă un fotoliu de orcheștră: în ultimele luni, ea a căpătat conotații de-a dreptul conflictuale; este cuvîntul ce a divizat Parlamentul și — dacă Parlamentul reprezintă țara — e cuvîntul ce a tăiat România în două.

Picantul situației constă în aceea că termenul nostru, provocator de grave crize politice, rămîne misterios și, pentru majoritatea populației, impenetrabil. Nu mă îndoiesc că tocmai semantismul ambiguu al privatizării stîrnește imaginația și pasiunile. Mi-e teamă, de asemenea, că emisiunile TV succedate în cascadă, unde profesori doctori și economiști de rezonanță europeană dezbatteau haloul de semnificații din jurul cuvîntului magic, mai mult au uluit decît lămurit. În discursul acestor simpatici teoreticieni, privatizarea devenea o noțiune aproape metafizică: parcă asistăm la o dispută între realisti și nominaliști pe tema Trinității sau a substanței ideilor. E posibil ca specialiștii să se fi ales cu un plus de nuanțare în universul științei lor, dar ascultătorul de rînd s-a ales, în mod

cert, cu un singur lucru — cu un complex de inferioritate sporit în fața temutei științe a economiei moderne, cu atît mai temute, cu cît o simți pe propria piele.

Oricum, cite ceva tot am mai învățat. Știm că există re-privatizarea calmă și eficace a doamnei Thatcher, semi-privatizarea infinitesimală de tip suedez, privatizarea pentru salvarea instituției, ca în Franța „coabitării” din anii 1986—1988, privatizarea radicală și revendicativă, ca în Cehoslovacia ultimelor luni etc., etc. Unde ne situăm noi?

Mi-ar fi imposibil să definesc modelul clasic urmat pînă acum de țînăra și firava noastră economie de piață, pe drumul dificil al privatizării. Poate că un exemplu ales la întimplare va arunca puțină lumină conceptuală asupra problematicii aflate în discuție și va îmbogăți experiența teoretică a umanității aflată astăzi la răscruce.

Tovarășul Ștefan (Nea Fane, pentru intimi) a domnit, peste două decenii, în calitate de contabil-șef, asupra Gostatului ce s-ar putea numi Poști-Leordeni, Gîlna ori Berceci. N-a fost secretar de partid, ci doar membru perpetuu în biroul OB: nu voia să iasă prea în față. În anii luminozității orbitoare a epocii de aur (mai simplu spus, în anii '80), a

ciștigat milioane din vânzarea cîrnilui pe sub mină, cu 150 de lei kilogramul. Existau, firește, unele riscuri, dar nea Fane nu era băiat prost: cele mai bune pachete de carne și mezeluri luau drumul gospodăriei de partid (oficial), dar și pe cel al caselor securistului-șef din întreprindere, ofițerilor de la miliția economică și tovarășilor din comitetul municipal (neoficial). Lingă riscuri — și desule plictiseli: pe numele cărui nepot să treci a patra mașină, pe numele cărui nepoate ultimul apartament, în casa căreia verșoare să plasezi mobila și covoraiele, la care frate să ascunzi bijuteriile etc. Percheziția decisă în loc înalt ar fi fost oricînd posibilă, dar o stea bună l-a protejat pe Nea Fane de toate relele.

La 22 decembrie 1989, Nea Fane s-a speriat, la 25 decembrie a fost chiar îngrozit, dar, începînd cu ianuarie 1990, a început să-și mai vipă în fire. Încrăzător — fără umbră de misticism — în steaua sa, același Fane s-a „privatizat” cu banii puși deoparte, imediat ce lucrul a fost posibil; cu sprijinul clienților servii ani de-a rîndul, devine manager al Gostatului, botezat peste noapte Societate Comercială, și are opt magazine de desfacere în Capitală. Mai bine de un deceniu, dominase, împreună cu alți ciștiga alesi, piața neagră a cîrnilui vin-

dute pe sub tejghea cu 150 de lei kilogramul: acum, o domină pe cea a cîrnilui pur și simp'u, vindute oficial. Împreună cu aceiași colegi (beneficiari ai unor cariere paralele) s-a decis de curînd să ridice prețul cîrnilui la 300, 400 și 500 de lei kilogramul; cînd va fi posibil, adică peste cîteva luni, îl va ridica la 800 ori 1 000 și nimeni nu va putea face nimic. Ani de zile a practicat supra-prețul, dar în ilegalitate și cu frica-n sin, pentru că nu puteai mitui chiar toată Securitatea; acum îl practică natural și în vîzul lumii. Ideea prețurilor în flotare liberă și a taxei comerciale pipărate are în el un partizan ardent, înțelegem ușor de ce.

Modelul privatizării românești? În realizările sale de pînă acum, el poate fi rezumat cu relativă ușurință. Este sistemul ce îl permite lui Nea Fane (posesor a douăzeci de milioane strîne în deceniul 1980—1990) să devină boss și să ciștige douăzeci de milioane pe lună în anul 1991. Atît.

Iată avantajele progresului, iată binefacerile unui sistem constituțional!

Restul sînt discursuri bune pentru zlaristii americani aflați în trecere pe aici.

Mihai Zamfir

Marin Sorescu, incomodul

ISE INTIMPLĂ lui Marin Sorescu, în ultima vreme, fel de fel de lucruri, unele bune, altele, cele mai multe, rele. Bună a fost (pentru el) vestea că i s-a decernat premiul Herder pe anul 1990. Adversarii săi s-au intristat însă și, după ce și-au revenit puțin, i-au reproșat poetului că nu are măsură, e prea lacom... încasează toate premiile internaționale... Pot fi nenorociri și mai mari. Posibilitatea unui Nobel produce, oricum, frisoane în lumea literară bucu-reșteană... N-a trecut mult timp și Sorescu, premiatul, a fost scos de la revista *Kamuri* pe motiv că nu-l mai vor colaboratorii lui, poeți tineri și de viitor. Jignit de ambiguitatea conducerii Uniunii Scriitorilor în această dubioasă dilemă (ori, ori), poetul și-a dat demisia din Uniune. S-a protestat în presă, Consiliul Uniunii a dat un comunicat împăciuitoare, trei scriitori (printre care și subsemnatul) s-au solidarizat cu Marin Sorescu considerând inacceptabilă pedepsirea lui profesională pentru opinia sa politică incomodă pentru unii confrăți și... rezultatul s-a văzut: Sorescu a rămas, în continuare, eliminat din fruntea revistei *Kamuri*. Juriul Uniunii, condus de criticul literar Ov. S. Crohmălniceanu, i-a acordat ca o recompensă premiul de teatru pentru *Vărul Shakespeare*. Dramaturgul, flatat de acest gest de simpatie, a avut nașvitătea să-l primească și ce-a urmat se știe: televiziunea și revistele literare au difuzat imaginea unui Sorescu pierdut în brațele președintelui Uniunii Scriitorilor...

S-au supărat de data aceasta simpatizantii lui Marin Sorescu și adversarii lui M. Dinescu. Cum, M. Sorescu stringe mina care l-a lovit? Acceptă să se întoarcă acolo unde a fost insultat? În *Adevărul* a apărut un articol deosebit de violent, scris de un tânăr scriitor, care-l acuză pe autorul *Ionei* de răul capital: are o conștiință morală flexibilă, prea flexibilă (!). Alegerea poetului la Academia Română (o întâmplare bună pentru el) n-a provocat o sărbătoare în presa literară. Cele mai multe publicații n-au consemnat nici măcar evenimentul ca atare. Tăcerea e de aur, invidia e de fier și este mai durabilă. Încă un succes, două, de acest fel și Sorescu trebuie să-și facă bagajele. Numai că el se încapăținează să-și vadă de ale lui și, iată-l, colac peste pupăză, că scoate — în timp ce ecurile acestei confruntări nu s-au stins încă — un prim volum din opera lui lirică integrală și o carte cu poemele refuzate, în decursul vremii, de cenzură*).

* Marin Sorescu: *Poezii alese de cenzură*. Editura Roza Vinturilor, 1991. Postfață de Dan Zamfirescu.

LIMBA ROMÂNĂ

„Obidul Ion“

FOARTE răspândită în limba română, *derivarea regresivă* se opune celei *progresive*: cea de a doua sponeste volumul fonetic al cuvântului de bază, cea dintii îl dijmuește sau îl modifică în partea lui finală. Diminutivele, de pildă, atit de caracteristice românei populare, sint, toate, derivate progresive: *băiețel, copilăș, fetiță* însu-mează o silabă în plus față de *băiat, copil, fată*. În cazul unor derivate ca *drumușor, săculeț, vinticleț, cuvintele „primare“ (drum, sat, vint)* sint monosilabe, în timp ce diminutivele lor au o structură trisilabică.

Derivatele regresive sint, de obicei, postverbale, adică substantive extrase din verbe. În zicala „Tot învățat are și dezvăț“ termenii subliniați provin din verbele corespunzătoare, *invățat și dezvățat*, după cum auz, crezi, simți, văz au la bază infinitivele scurte *auzi, credeți, simțiți, vedeți*. Pină acum am ilustrat fenomenul numai cu substantivele neutre. Femininele, destul de numeroase și ele, sint de tipul *socoată (din socoti), tocăță (din tocmi), zdroabă (din zdrobi)*. Necesitatea încadrării lor morfologice prin marcarea genului, cu ajutorul vocalei -ă, face ca numărul silabelor, în comparație cu verbele respective, să nu scadă. Schimbările fonetice (-oă față de -o-) sint determinate de retragerea accentului pe vocala din rădăcină. Derivatele regresive de acest soi sint, în majoritatea lor, regionalisme sau cuvinte populare, foarte agreeate de limbajul poetic. Amintesc, dintr-un mare număr de exemple posibile, doar câteva: *alint (din alinta), cobor (din cobori), colind (din colinda), desfăt (din desfăta), frământ (din frământa), oarbe (din orbecăi sau, mai curînd, din vechiul orbeca), răsfăt (din răsfăta), spulber (din spulbera), vinzol (din vinzoli)*. În următoarele versuri din poemul lui George Murnu *Maiale bacanale* se succed, la mică distanță unul de altul, trei asemenea formații: „E-al vieții praznic sau răscol / Ce zguduie din temelie / Alaj și tropot și

Fotografie de Ion Cucu

Despre primul, critica românească postrevoluționară, interesată de alte fantasmе, nu suflă un cuvînt. Despre poemele alese de cenzori n-a apărut, după știința mea, decît un singur comentariu și anume acela publicat de N. Manolescu în *România literară* (6 iunie 1991). Semn că Marin Sorescu, refuzat de cenzură, începe să fie refuzat acum și de criticii literari? Încheierea cronicii lui N. Manolescu este, oricum, destul de sceptică: refuză volumului de poeme calitatea de document, și contestă și valoarea estetică. Un fapt, așadar, rău pentru Sorescu. Jocul destinului continuă. Poetul n-apucă să se bucure în tihnă de vestea bună că-l prinde din urmă una rea (și mai rea). Căci, după ce l-a fost contestat caracterul, iată, i se contestă acum și talentul... Nu-i ușor pentru el...

NCERC să-mi păstrez cumpătul, în aceste împrejurări agitate, și să citesc poemele de acum ale lui Sorescu cu obiectivitatea (atît cit sint capabil s-o am) cu care i-am citit și opera anterioară. Nu ascund cititorului meu faptul că am pentru acest poet venit din Bulzeștii Olteniei, o mare admirație și o incorruptibilă prietenie, de multă vreme. Două sentimente care, sper, nu mă împiedică să-i citesc corect și să-i judec drept poemele... Cu ce să încep? Încep prin a spune că am citit aceste poeme cu mult timp înainte de a fi strînse în volum. Am avut intenția de a le publica în cadrul G.I.R.-ului dar, din lipsă acută de fonduri, am renunțat. Nu-i suficient, în economia de piață, să ai idei, trebuie să ai și bani pentru a face ideile să meargă. Le recitesc, acum, cu altă stare de spirit, impresionat —

mărturisesc — într-o oarecare măsură de ceea ce i se întimplă lui Marin Sorescu în epoca postrevoluționară. Dacă, înainte, era considerat un stilp al rezistenței literare, un scriitor de prim ordin, azi — s-a văzut — i se refuză aproape totul. De ce? Cum de și-a pierdut, așa, deodată, în plină ebuliție a democrației, Marin Sorescu și talentul și caracterul? Cercetați politica...

Noi să încercăm să cercetăm poezia refuzată de cenzură. Volumul de față adună cu aproximație o sută de poeme, în majoritate sonete. Autorul nu spune nici cînd au fost scrise, nici cînd au fost respinse. N. Manolescu discută pe larg acest aspect și se arată nemulțumit de faptul că Marin Sorescu nu face precizările necesare pentru a putea ști dacă poemele au fost cu adevărat respinse de cenzură sau numai eliminate, din precauție, de autor... Criticul formulează chiar suspiciunea că poetul și-a aranjat pușinel volumul în așa fel încît să apară într-o lumină favorabilă: „Imi pare rău că trebuie să-i atrag lui Sorescu atenția asupra unei tentative de înșelăciune, pe care probabil că el a considerat-o benignă și, în fond mărunț, dar care îl pune cartea într-o lumină nefavorabilă... Tentativă de înșelăciune? Acuzație gravă, deloc benignă. În sprijinul ei, N. Manolescu aduce două argumente (rezum demonstrația lui): 1. Multe poezii sint publicabile și, în consecință, nu vede clar rațiunea pentru care ele au fost sau ar fi putut fi cenzurate și 2. alte poezii, cu caracter politic, sint nepublicabile și, în acest caz, mai mult ca sigur că autorul nu le-a destinat tipăririi. Ele nu au putut fi, deci, cenzurate... Concluzia criticii este că M. Sorescu și-a ascuns bine poemele în sertar și le scoate acum la lu-

mină, îmbogățind astfel un folclor politic suspect...

Nu știu nici eu, în această privință, mai mult decît știe N. Manolescu, dar trebuie să spun că demonstrația lui, foarte jignitoare pentru Marin Sorescu prin suspiciunea ei morală, nu mă convinge deloc. Și iată de ce: 1. nu știm, adevărat, dacă poetul și-a prezentat sau nu poemele incomode pentru a fi tipărite și, deci, pentru a putea fi alese de cenzură, dar nici nu avem o dovadă că ele n-au fost consultate de neîndurații ochi de gheață... Și atunci? De ce „este absolut evident că mai bine de jumătate din poezii n-au fost nici măcar destinate de către autor tipăririi înainte de decembrie 1989“?... Bănuiala nu este un argument (oricum, nu unul „evident“). Suspiciunea nu este o probă morală... Și cînd este vorba de un creator care a dovedit timp de cîteva decenii că are conștiință, morală și o poziție estetică exemplară ar fi cazul să fim mai puțin bănuitori. 2. de unde știm noi, azi, atît de bine că o poezie era publicabilă în 1975 sau în 1985? 3. Faptul că ni se pare că „nu este nici un motiv evident ca ele [poemele publicabile — n.n., E.S.] să nu fi apărut de loc vreme de cîteva secol“ (N. Manolescu) — este o prezumție, nu o dovadă. În fine, imi este greu să mă pun în pielea cenzorului din deceniile anterioare și să spun: acest sonet merge, acel sonet nu merge... Imi este și mai greu să sondez competența și rațiunile cenzurii într-o epocă sau alta. Am trecut toți prin ea și știm cit de absurdă putea fi într-un caz și cit de complicat cu autorul putea fi în altul. Nu era o regulă de publicabilitate și asta a salvat, poate, unele cărți. Dacă cenzura românească ar fi funcționat ireproșabil nu prea văd ce-am fi interpretat noi, criticii literari, azi.

Revin la cazul Marin Sorescu și la poemele sale metaforic alese de cenzură sau, cum sugerează N. Manolescu, eliminate de autor din teama de a nu-și periclită destinul. Dincolo de suspiciunile, scenariile noastre, poemele există, și, dacă le citim fără prejudecăți, vedem că ele nu sint de loc comode... Desigur, ar fi fost bine ca ele să circule în samizdat, dar nu mă grăbesc să fac un proces de intenție poetului pentru faptul că a preferat alte soluții. Sorescu, știm bine (atita lucru știm și noi), a fost un client preferat al cenzurii. Redactorii și regizorii lui ar putea spune multe, dacă s-ar decide să vorbească. Cîteva ecouri au ajuns pină la noi. Stilul lui aluziv, replicile lui în doi peri, parabolele lui cu mai multe sensuri au dat mari dureri de cap cenzurii noastre. Poemele de acum n-au reușit, probabil, să treacă sau, admit și această posibilitate (dar ce dovedește ea? cit de acuzatoare poate fi ea pentru un autor vinat, terorizat, obosit de o lungă și interminabilă luptă cu un aparat ideologic represiv!) poetul le-a retras la primul obstacol întîlnit... Pot fi chiar de acord că pe unele Sorescu le-a scris fără intenția de a le publica. A funcționat și la el, fără doar și poate, cenzura interioară. Este aceasta o „șmecherie“, o tentativă de a păcăli cititorul înșetat de adevăr? Aș fi de altă părere și anume că Sorescu oferă — și bine face — dosarul unei contestații explicite sau implicite. Dacă el ar fi publicat, în reviste și în volume, poeme triumfaliste și ar fi păstrat pentru sertar poemele de acum, aș fi zis că ne aflăm în fața unui caz (încă un caz) de duplicitate în lumea postbelică. Dar nu este așa. Poemele tipărite în 1991 seamănă bine, stilistic și filosofic, cu poemele din *Moartea Ceasului, La ilieci* etc. Nufnai nota lor critică este mai puternică și, în multe cazuri, înțelesul parabolei este mai subversiv politic. N. Manolescu le găsește rudimentare artistic și citează, ca dovadă, o strofă din sonetul *Țărani*. Ca să-l conving că se înșeală, am să citez, din același sonet, versurile finale: „Toțmai acum cînd țara e a lor / Nu știu ce au, că-s triști și plîng și mor“... Puteau trece ele de vigilentul lector de la Consiliul Culturii? Mă indoiesc. Sint ele așa de rudimentare estetic? Mă rog, gusturile nu se discută, dar dacă gustul nu mă trădează, trebuie să spun că ele imi plac prin ironia lor îndurerată și prin aluzia care trimite departe: spre tragedia lumii țărănești...

Nu, nu-i de loc *antipatică* (vorba aparține lui N. Manolescu) această carte de poeme contestate, ironice și de multe ori tragice. Voi încerca să dovedesc acest lucru într-un fragment critic viitor. Sper ca între timp să nu i se mai întimplă lui Marin Sorescu cine știe ce și eu să flu nevoit să amîn analiza poemelor pentru a discuta chestiuni de procedură morală cum am făcut în cronica de față...

cum dintr-un alt poem, intitulat tot *Ion*: „purta opinci și-l chema Ion.../ și cunoscut-a truda, birul ucigaș și hula.../ [...] bietul, obidul Ion“. Intocmai ca *George Murnu (zburli din zburli)* și *Tudor Arghezi (ciuful din ciufulii)*, bardul ardelean amputează sufixul participial -it. Față de *obidul*, noul derivat postadjectival (postparticipial) *obid*, cu accentul pe rădăcină, dobîndește o plenitudine semantică net superioară.

Fenomenul se repetă aidoma în splendida versiune românească a *Odissei* homerice săvîrșită de George Coșbuc: „Iu-bitu-i fiu [...] Speriat întoarse ochii lui aiuri / Temindu-se că-i zeu, sosit de-a-fară. / Și-a zis cuvinte-ale-nspăimătei guri“. De astă dată lucrurile se complică, în sensul bun al cuvîntului, căci, după căderea sufixului -it, derivatul regresiv *aiur* se „reabilitează“, pierzînd tenta vădit deprecativă înlocuită de adjectivului participial *aiurii*. Ceva asemănător se întimplă în *Scrisoarea IV* a lui Eminescu, unde verbul *aiura* se innobilează, sugerînd freamătul nedesusit, îndreptat „aiurea“, adică „în altă parte“, al frunzișului copacilor: „Codrii negri aiurează și izvoarele-i albastre / Povestesc ele-n de ele numai dragostele noastre“.

Intr-unul din poemele sale țirzii, *Așteptare*, din ciclul *Frunze*, Arghezi spune aceluiași tratament adjectiv propriu-zis *zăbavnic*, extirpîndu-i „sufixul“ -nic, măcar că termenul nu e un derivat românesc, ci a fost împrumutat „de-a-gata“ din slavă: „De cînd nu mai trece streina / Rămîne pustie grădina / Lăstunii se-nțorc să mă vadă / Copac desfrunzit în livadă / Rotindu-se stol — / Și cîntă și vîntul a gol / Dar vîntul, zăbav / Răspunde: -i bolnav“. Așezat și izolat între „virgule“, epitetul *zăbav* își despică virtuțile sale determinative, subordonîndu-se deopotrivă subiectului (*vîntul*) și predicatului (*Răspunde*) și fiind puternic reliefat prin pauzele care îl încadrează.

Faptele discutate în cadrul acestor însemnări ar trebui să confirme infinitele disponibilități ale derivării în limba noastră precum și suplețea limbajului poetic românesc, în stare să le actualizeze și să le valorifice.

G. I. Tohăneanu

V. Alecsandri: spiritul cult al folclorului (I)

CIND se trezește interesul lui V. Alecsandri pentru folclor? Desigur, nu chiar din copilărie, cum a mărturisit în **Vasile Porojan**. Mai probabil, după revenirea din Franța. Fapt e că în 1844 anunța în **Propășirea** că are gata o culegere de poezii populare. Bălcescu îi scria tot atunci că este în așteptarea publicării lor iar bucovineii vor auzi și ei, imediat după revoluție, de intențiile poetului care, de altminteri, începe să tipărească balade prin reviste cu citiva ani buni înainte apariției celor două volume din 1852 și 1853. Toți contemporanii se referă la folclor (și unii îl culeg) în deceniile premergătoare revoluției de la 1848. **Versurile mușicești** ale lui Pann datează din 1830 iar o Asachi ar fi pierdut în incendiu din 1827 de la Iași vreo treizeci de coli manuscrise cuprinzând cîtece populare românești primite în dar de la sîrbul Vuk Stefanovici, unul din primii culegători europeni. Din epoca șederii la Paris a lui Alecsandri sint antologia de cîtece grecești a lui Faurel și aceea bretonă a lui Villemarqué. Dincoace de aceste elemente de situație în epocă (pentru detalii, se poate consulta amplul studiu al lui Gh. Vrabie la volumul III din ediția de **Opere** de la Academia din 1978), se ridică problema, devenită clasică, a felului în care Alecsandri a înțeles să culegă și se prelucraze folclorul. Se știe că poetul a fost foarte criticat, în generațiile următoare, pentru caracterul neștiințific al procedurii. G. Dem. Teodorescu, Schwartzfeld, Duiliu Zamfirescu, Iorga au fost criticii cei mai acerbii. Puținii emuli ori admiratori, ca At. M. Marienescu, Amion Florea Marian sau Miron Pompliu, n-au reușit să incline cumpăna în favoarea poetului. Era intrucitiv normal să fie așa, mai ales odată cu dispariția spiritului romantic din folcloristică și cu impunerea aceluia modern. La mijlocul secolului însă, Alecsandri nu constituia o excepție. Toți romanticii și precursorii lor imediați, ca Macpherson, au privit folclorul cu aceeași ochi, de pildă, spaniolul Nigra, svaubul Umland, deși era un adevărat erudit în materie de folclor german, ca să nu mai vorbim de Arnim, care s-a certat cu prietenul său Brentano tocmai în privința dreptului de a „restaura” textele (populare sau nu). Gh. Vrabie observă că pînă și exemplul invocat de Arnim cu acest prilej va fi reluat de Alecsandri și anume un tablou de Rafael. În aceste condiții, problema autenticității textelor culese trebuie pusă cu prudență, dacă nu cumva în alt mod decît s-a pus de obicei. Specialiștii au trecut prin sîta poeziile strinse de Alecsandri în antologie și au ajuns la interesante concluzii. Din cele 60 de balade, 13 sînt cu certitudine creații proprii ale poetului. Acestea nu li s-a găsit nici o variantă. Chiar și altele, cărora li s-au descoperit una sau două variante, pot fi socotite ca apartîndu-i, fiindcă este parte probabil ca variantele să reprezinte o „cădere” în folclor a textelor lui Alecsandri însuși. Tot așa, din 25 de doine moldovenești, 12 sînt în mod incontestabil personale iar din cele ardelezești, 8 sînt ale sale. Pe lingă „intocmiră” unor texte, de **toutes piéces**, cum zice francezii, este menționată „slefuirea” altora. Pe acestea, Alecsandri nu le-a inventat, ci doar le-a prelucrat. În privința tipului și a gradului de prelucrare, Alecsandri a făcut uneori „slefuiri” între edițiile succesive ale textelor, ceea ce poate

indica maniera lui de tratare. În cazul unor balade pe care specialiștii le consideră a fi avut structuri ferme, aceste slefuiri ar fi minime. Parte din modificări au trecut ulterior în folclor. „Ceca ce înseamnă — afirmă Gh. Vrabie — că chiar dacă poetul va fi «îndreptat» mai profund motivul, îndreptarea sa a devenit folclor. Și ea trebuie privită ca atare. Noi credem însă că **Miorița** a fost surprinsă de Al. Russo, culegînd-o într-un moment de deplină slefuire, fixată ferm în tradiția orală vranceană. Alecsandri n-avea nevoie să-i modifice structura”. La acestea, o obiecție foarte justă a făcut S. Cioculescu: noțiunea de slefuire nu e pertinentă cu folclorul oral, ea presupunînd deja un artist cult, deci e fără sens să afirmi că lui Alecsandri nu i-a rămas decît să pună pe hirtie o versiune dinainte slefuită. Mai curînd, se poate primi încredințarea lui Vrabie că există un arhetip Alecsandri al **Mioriței**, ce poate fi distins în mulțimea versiunilor culese. Sint, după părerea aceluiași, și modificări mai substanțiale ale conținutului sau ale motivului, și anume acolo unde Alecsandri a întilnit texte cu o structură fluctuantă. În ce mă privește, nu vîd cum am putea trage o linie despărțitoare între textele **intocmite** și cele doar **slefuite** și, mai ales, cum am putea stabili două grade de structurare și, implicit, de prelucrare. Voi arăta mai jos de ce.

Dar să spun înainte că Vrabie identifică și îndreptări stilistice ale textelor, de natură compozițională, prozodică sau lexicală. E meritul lui Iorga de a fi atras atenția asupra lor, încă din 1909, cînd, în volumul al III-lea al **Istoriei literaturii române în sec. XIX**, remarcă procedee caracteristice poetului cult și sugerarea unor „sentimente vagi”, prea gingașe și fine spre a fi populare. Trebuie amintită aici și opinia lui Al. I. Amzelescu despre cele trei straturi tematice ale baladei populare (pe care a combătut-o G. Călinescu în **Tratatul Academic**): cel mai vechi, întemeiat pe o concepție arhaică, prezintă lupta omului cu forțele cosmice, al doilea, medieval, se referă la războaiele cu turcii și tătarii și cuprinde cîtece de vitejie sau haiducești, iar ultimul cuprinde baladele „propriu-zise”, păstorești și familiale. În raport de acestea, antologia lui Alecsandri, deși conține aproape totalitatea nucleelor epice esențiale din folclorul românesc (47 din 52), este foarte prost reprezentată pentru prima temă și mult mai bine pentru celelalte două. Medievalismul, istoricul și naționalul fiind specifice romantismului **Biedermeier** în mai mare măsură decît cosmicul (pe care-l regăsim în primul romantism), preferința lui Alecsandri se explică fără dificultate. Vom constata la el, nu o dată, coborîrea motivului pe pămînt, localizarea lui într-o istorie precisă. Și cu aceasta atingem centrul de interes al problemei.

Ca majoritatea romanticilor, Alecsandri a tratat folclorul ca un material, nu ca o operă constituită, și i-a aplicat o crotială proprie. Fie că a luat numai o idee, un motiv, fie că a luat un text intrucitiv structurat, el n-a avut scrupolul de a-i păstra autenticitatea (ideatică ori formală). Între poezii pe care le-a auzit din gura unor ciobani și altele pe care le-a scris el însuși de la un capăt la altul nu există nici o diferență esențială. Părerea poetului însuși este foarte clară, în această privință. În 1856 sau 1857, el scrie în franceză lui Ubicini despre colecția de li-

teratură populară pe care o realizase cîindind țara: „La sfîrșitul a trei-patru ani, posdam o mare amestecătură de versuri deformate de gura cîntăreților, de legende cîntate, de piese confundate într-o dezordine inspăimîntătoare, dar pietrele prețioase erau acolo, sub mina mea; nu trebuia decît să le lustruiesc, să le pun la locul lor de la început, să le înălțuiesc corect, pentru a reconstitui vechile giuvaieruri poetice ale strămoșilor noștri [...]. Căpătasem o asemenea ușurință de lucru în acest gen, încît mi s-a întimplat adesea să unesc diverse părți ale unei balade prin versuri create de mine și să regălesc mai tirziu aceleași versuri în gura vreunui bătrîn, care îmi recita o legendă necunoscută”.

TREBUIE să plecăm de la premisa că toate textele din culegerile lui Alecsandri sînt esențialmente culte, cu alte cuvinte reprezintă o operă poetică personală, independent de surse, de nivel de prelucrare ori de circulație. Este, de altfel, singura atitudine corectă față de textul folcloric înainte apariției scolii științifice. În fond, Macpherson, care, se știe, a atribuit unui bard mitic niște texte scoțiene populare, a creat, odată cu miticul Ossian, un adevărat folclor medieval, fără a mai fi cu puțință discernerea autenticului de contrafacere. Și, apoi, ce e folcloric și ce e original în baladele lui Umland? Se cunoaște argumentul prin care Leo Spitzer, care a infirmat teza clasică a lui Menéndez-Pidal referitoare la balada (**romanceero**) spaniolă: el a dovedit că produșii cunoscuți sub acest nume nu sînt cioburi dintr-un mare epos originar, cum credea și Alecsandri despre balada noastră, ci un soi de „ruine artificiale” menite a da impresia de vechime, recurgîndu-se la o tehnică iluzionistă și dialogală, prin care trecutul îndepărtat este adus pe o scenă prezentă. „Farmecul acestui stil constă în tratarea dramatică a unui material epic”, scrie Spitzer. Balada este „un fel de năvel cu caracter de dramă scurtă”, „un gen literar amestecat”, adaugă el. Acesta este și caracterul baladelor lui Alecsandri sau Umland. În romantismul **Biedermeier** contează tocmai actualizarea evenimentului istoric și sugestia butaforică a unui mare epos național. Vom vedea exemplele data viitoare.

IATĂ Miorița. Este de notat din capul locului că nu se poate pune absolut nici un preț pe declarațiile poetului însuși. El pretinde în 1850 că balada i-a fost adusă de Russo de la Soveja, iar în 1866 că a cules-o el însuși din „gura baciului Udrea de la o stîină de pe Ceahlău (Ca o curiozitate, să citez remarcă lui Gh. Vrabie: „Din ținutul arătat, al Ceahlăului, nu s-a cules ulterior nici o variantă la această poemă, în timo ce din Vrancea avem un număr considerabil”). Confuzia pare a fi întîrînită de Macpherson, în maniera în care a procedat Macpherson cu Ossian al său. Alecsandri era conștient că pune în circulație un mit, nu pur și simplu o poezie. El crea întregul echipament necesar pentru aceasta. Metoda se purta. Dacă folclorul era considerat a comunica mesaje din îndepărtata copilărie a omenirii — ca formă inițială de expresie — era absolută trebuință de scenografia de rigoare, începînd cu locul și modul culegerii. **Păstoriul ciobilor** și **muntii noștri**, autor prezumtiv al baladei, era un fel de „al

treilea poet”, după Virgil și Ovidiu. Baciul Udrea ar fi știut și alte balade „de pe vremea lui Traian și Aurelian” (citatele din Alecsandri, ca și următoarele). Sugestia a prins. Hasdeu avea bănuiala că originea **Mioriței** s-ar afla în „antichitatea cea mai fabuloasă”, deși savantul din el îi semnala că „nomenclatura” „nu putea fi compusă decît numai și numai între 1350—1450, adică după descălcarea Moldovei de către Bogdan Vodă și înainte de cucerirea Vrancei de către Ștefan cel Mare”. O sută de ani mai tirziu, Ovid Densusianu nuanța ideea, considerînd că balada nu poate să aibă o vechime mai mare de trei-patru secole, deși în ea au putut intra și unele elemente cu mult anterioare. Disputa aceasta dintre folcloriști nu s-a oprit pînă azi. Majoritatea inclină a atribui lui Alecsandri intervenții decisive în text. Dacă pentru Duiliu Zamfirescu, în 1912, „**Miorița** lui Alecsandri, ca născocire populară, este o imposibilitate”, pentru M. Schwartzfeld în 1888 sau pentru A. Fochi, în 1964, „Alecsandri a intervenit în vîzul lumii întregi și cu bună știință în cuprinsul baladei”, cum scrie acesta din urmă. Alecsandri a izbutit să zăpăcească pe toată lumea, nu doar prin textul poeziei, dar chiar și cu comentariile la el. De pildă, a fost destul ca el să afirme într-o notă că „românul are mare aplecare a crede în soartă”, pentru ca fatalismul național să devină o temă uriașă de discuție, împărțind pe exegeți în tabere rivale și obligîndu-i să rupă multe spade între aflare adevărului. Conținutul și stilul **Mioriței** au fost întoarse pe toate fețele, căutîndu-se a se separa griul de neghină. Zadarnic! Dar e vorba de o eroare de principiu: este fals pusă problema însăși a originalității unei poezii cu acest caracter compuse de un poet romantic acum o sută cincizeci de ani. Din punctul de vedere al folcloriștilor profesioniști, griul ar fi elementul autentic popular iar neghina, intervențiile poetului însuși. Din punctul de vedere al criticului și istoricului literar, lucrurile stau exact invers. Și, trebuie spus, că tocmai criticii și istoricii literari au mers cel mai departe. Deja Iorga insinua că fondul sentimental și o parte a mijloacelor folosite de Alecsandri răpesc compunerii populare aproape orice autenticitate. În cursul său din 1910—1911, Ibrăileanu era și mai net: „... poezia e a lui”, deși „subiectul, sentimentele și ideile au fost luate de el din poezia populară”. Ca, de altfel, S. Cioculescu în 1944: „Îndreptările sînt esențiale, în culegerea lui Alecsandri, și îi conferă oarecum dreptul de proprietate literară asupra folclorului său”. Poetul „a întocmit poeziile populare ale românilor, adică le-a compus pur și simplu ca și pe multe din cele ale sale”, conchide, în fine, Al. Piru în 1973, dar nu reia niciodată îndrăzneța ipoteză în comentariile ulterioare, pîrînd a se fi răzgîndit (de exemplu în **Istoria** lui, care e o sinteză).

PREPELEAC TREI

Jos (și cu) intelectualii!

P ÎNĂ UNA ALTA, Cueavel este stăpîn pe situație. El își face drum prin gloată, iese înainte și tipă...
 „cu vorba îndrăzneată :
 „Voi gîndiți că numai voi minte întreagă aveți și gură vorbeată?...”
 Intelectualii, adică. Acești indivizi îngîmfati, pretențioși...
 Niște mișei învățați din carte
 Cu cuvinte adinec neînțelese (așa e)
 Vor s-arunce peste noi o soartă
 Și supl greu jug doar să ne apese!
 Dar nu, noi nu suferim odată
 Cu capul, noi căcailă gloată !...
 Voci răzlete ale goleților atacatori :
 „Noi muncim, noi nu gîndim !...”
 „Să se strice acest sobor este voia noastră a tuturor !...”
 Violența crește. Dar e numai verbală. Un fel de timiditate plutește în aer, — în acruil lăetilor și goleților. Puterea îi fascinează. E la un pas de ei ; dar parcă frige, cum să pue mina pă ea ?! Și tensiunea scade...
 Totuși într-aceia, precum scrie
 Cronica, nu să întimplă nimica,
 Pentru înțeleapta bătrînie.
 Mai cu vorba bună, mai cu frica
 Ști potoli vrajba așifată,
 Lăudînd a gloatei judecată.
 Procedeu cunoscut, pînă se duce primejdia. (Democrația însă se duce și ea)

Toată ziua în sfadă și gileavă
 Trecu, soborul cîinst și sparse
 Și birui gloată fără ispravă !...
 A doua zi după ce se întoarse
 Vremea hotărîta de stat iară,
 Toate cetetele atunci s-adunară.

NU MAI EXISTĂ parlament. Obștea întreagă va hotărî după cum o va tăia capul. E vremea dictatorilor luminați. Cărora poporul neștiutor le încredințează prea repede puterea. Un astfel de om forte e Tandaler, inimosul. El recunoaște că nu știe carte și „nici istorii” dar face o propunere sinceră și onestă. Să aibă și ei țigani, un vodă, un divan, boeri și alte invredniciri. Vorba multă-i sărăcie, să treacă la fapte. Drăghici, bătrînul, ride de spusele lui Tandaler. Ce le trebuie lor vodă și domnie cînd sunt supușii lui Vlad Vodă, au uitat de el ? — „gîndiți voi că a domni țara întreagă ar hi doar numai lucru dă șagă ?...”

Criticos comentează : „Pă cum vîd eu, Drăghici are mai multă minte decît toți”. Bătrînul n-are nici o încredere în virtuțile țigănești, care-s altele, de la natură.

Abia termină el, și asupra lui tabără furtunosul Goleman, care, spurcat la gură cum e, îl pctopește cu ocări și injurii („ochii de urdori îți spală, să vezi mai curat !” și altele). Îi vine să ridă, lui, lui Goleman,

cînd aude că o țară-i greu de condus, și că ei, țigani, n-ar avea această pricepere.

Spuneți-mi rogu-vă ce gresite
 Are un vodă ? Eu voi desvolbi :
 Doarme ea noi pă dungă, pă spate
 Sau cum vrea, pînă să face zi,
 Apoi sculîndu-se bea și mîmîncă...

Și mai rezolvă și el după aia niște tereri... „Și hasta zice Drăghici povară !” A scobi o covată e o meserie mai grea decît a sta într-o palată și a trage din ciubuc. Gogul îl aprobă cu entuziasm pe Goleman, ceea ce îl face pe **Arbonda Sufllăinvint** să remarcă : „Dar Gogul acela nu-l om bun... cine știe ce mai clevețea acel antiaristocrat”. **Corcodel** — îl pune la punct pe antevorbitor, luînd partea boerilor, conformist cum e. El se arată a fi de partea ordinii și a muncii. „Începeți odată a lucra, s-a face, ca să stăpînim țara cu pace !” Corcodel merge și mai departe propunînd să aibă și țigani patriarhi și vlădici, preoți care să-i boteze, călugări a-vînd pe lume greață și ducînd prin mînăstiri a lor viață. Și **Corcodel** ar fi ținut-o așa cine știe cit, dacă nu l-ar fi intrerupt Cucu, care respinge ideea de a avea fețe bisericesti, — „dă-vlădici și popă cu preuteasă, nouă țiganilor nu ne pasă !... Fîindcă ei, cu o mină te blagoslovesc, cu alta de averi te jecuiesc”.

Onochefalos e de aceeași părere : „De popi ce zice (Cucu) este curat adevăr, că popa nostru tocmai așa face !”.

Alt comentator : „Ai afurisitul, caută ce grăește, adică el nu vrea să aibă nici preoți și va să se ducă în-

călat, îmbrăcat la dracu”.

Mustrul ot Puntureni : „...Să-l afurisim !”.

Criticos (obiectiv) : „Precum vîd eu, țigani totdeauna fără popi au fost, ca și cum sint acum.”

În acest timp, Cucu, anticlerical, continuă să vituperaze :

...Dă să naște un copil, nu-l botează
 Fără plată, dă vrea să se însoare
 Cineva, ei nu-l cununează.
 Nici vor să-l îngroape, dacă moare,
 Pînă nu-și iau plata rînduită :
 Pentru sfîntul dar, sfîntă miță...

Vedeți ?!... Și Cucu se referă la un singur aspect. El însă deschide curajos prima pagină a moralei sociale. Să-i dăm lui Cucu ce-i al lui Cucu și celorlalți ce este al celorlalți, — adică nouă ce ne aparține nouă, tuturor...

Să nu-l uităm nici pe Cueavel, anti-intelectualul. Să ne întoarcem la el, la acest răsculat, radical, al cărui moment revoluționar autorul îl fixează pentru eternitate :

Iacătă-ți acum beleaua gata,
 Că și despre a lui Cueavel parte
 Era mai toată țigana gloată,
 S-acum strigau să deie pe moarte,
 Zicînd : „jos cu soborul mișel,
 Noi încă sintem cu Cueavel !”

„Intelectuali din toate țările lumii, izolați-vă !” E ce striga un scriitor francez modern : „Intellectuels de tous les pays du monde, faites des fles !” (faceți din fiecare din voi o insulă). Și-asa încoț-încet apără pe lume grandiosul **Arhipelag Gulag**.

Constantin Ţoiu

Despărțirea de Mallarmé

DIN cercul de influență al universității ieșene, tutelat spiritual de Al. Zub și Al. Călinescu — ambii, personalități de opoziție în momentul de față — au ieșit în deconul care a trecut, cel mai înverșunat al ceaușismului subcultural și dogmatic, o serie de nume de prestigiu, a căror simplă enumerare este suficientă pentru a sugera amplitudinea unei efervescențe: după serioase studii de sociologia literaturii și traducerea unui volum din Pierre Bourdieu, Mihai Dinu Gheorghiu a plecat la Paris, împărțind în momentul de față amara condiție a intelectualului român în exil; Dan Petrescu, autentică voce a disidenței în vremea ceaușismului și unul dintre puținii opoziționiști pe față pe care i-am avut, s-a retras și el din postul de ministru adjuncț la Cultură, fiind mai nou îndoliat și de moartea prematură, absurdă a profesorului Culișanu; Luca Pițu și Valeriu Gherghel au rămas la Iași, confirmând prin scris rezonanțele de substanță ale unei vocații; ultimul dintre ei, dar nu și cel din urmă în ordinea prestanței, Liviu Antonesei, a trecut meteoric, după revoluție, prin București, trăind pe viu nefasta degradare a ideilor inițiale ale Frontului — din care și-a dat ulterior demisia —, pentru a reveni la Iași în intenția construirii filialei locale a Alianței Civice. Mai nou, el a declarat unui reporter de la *România liberă* că se simte periclitat în existența sa fizică, hărțuit de „reformismul” galopant al neocomunismului se-reist.

Descoperim la această promoție de excepție, căreia, într-o similară sintaxă a preocupărilor i se adaugă și Alina Mungiu — oricum mai puțin cunoscută înainte de decembrie '89 — citeva trăsături comune care s-ar cere, poate, relevate. Preocuparea pentru idealitate, în detrimentul parțial a beletisticii, e prima dintre acestea, scriitorii tineri ai regiunii fiind atrași preponderent de sociologie și de ceea ce am putea denumi, într-o formulare extensivă, critică formelor simbolice. Aici, textualismul, posmodernismul chiar, au prins mai puțin, dar cu atât mai acut se simte influența metodelor de lucru ale *Analelor* franceze, implantate de către Al. Zub cu un fel de fanatism benefic. Ca o consecință, de la Alina Mungiu (autocarea unor bune studii despre problematica psihică și general-umană a sinuciderii) la Luca Pițu sau Liviu Antonesei, toți ieșenii tineri au devenit buni observatori ai socialului, înțeles procesual, și nu anecdotic. La limita de jos, însă, a istoriei concrete, Iașul a fost, înainte de revoluție, zona unde Securitatea a putut lovi în voie, mica republică a spiritului neputând oferi prin dimensiuni — spre deosebire de București, de pildă — o relativă protecție necesară. Spre deosebire de Capitală, unde diversitatea de comportament impunea aproape de la sine diversificarea tipică a metodelor de cercetare — și, în consecință, slăbirea implicite a eficienței acestora —, la Iași Securitatea acționa tipic, oarecum în cri-

ză de imaginație. Luca Pițu, interogată, anchetat, Mihai Dinu Gheorghiu tracasat cu pașaportul în momentul obținerii unei burse din străinătate, Dan Petrescu, imobilizat la domiciliu, sau Liviu Antonesei hărțuit de o mașină pe străzile impasibile ale orașului sint toate — fără a diminaua prin nimic terifiantul efectelor — metode tipice, abrupt provinciale. Se va scrie odată, poate, și istoria hărțuicilor, a luptei cu umbra pe care a reprezentat-o în tot acest timp Securitatea, pentru a se descoperi că, probabil, cea mai eficientă armă de contracarare a presiunii a constituit-o — iluzoriu refugiu al ființei fragile! — comportamentul atipic. Este motivul pentru care orașul de bibliotecă e întotdeauna mai vulnerabil — prin rigoarea de fier a programului său zilnic — decât omul imprevizibil. De aceea a impus Ceaușescu programul său de infometare sistematică a populației: excesul, opulența sint întotdeauna mai dificil de controlat decât penuria.

SEMNELE TIMPULUI, volumul de note, însemnări și proze de scurtă respirație cu care a debutat Liviu Antonesei (Ed. Junimea, 1990) impune o voce a disponibilităților diverse, imposibil de subsumat vreunei categorizări restrictive, o voce pe care, cu puțină maliție, am putea-o numi chiar eclectică. Volumul e, totuși, o bună operă de început, în care, poate, temele se dezvoltă unele din altele, se mai și încăleacă pe alocuri, dând naștere la unele supărătoare redundanțe, dar configurează în primul rând un spațiu de efervescență intelectuală pe care ar fi nedrept să nu-l remarcăm. Se vede din capul locului că opțiunile scriitorului sint departe de a fi cristalizate, iar donjuanismul e fecund, extrapolat în direcția speculațiilor și a interpretărilor cu miez. Cartea se prezintă, astfel, ca un jurnal indirect, în genul *Santierului* conceput de Mircea Eliade, pe a cărui bulimie Antonesei și contază ca o justificare întru spirit și autenticitate; în final, cea care contează, e realizarea unei intensități intelectuale deosebite, în care nici o întrebare nu poate rămâne fără răspuns și înțelegerea se deplasează cu bună știință în direcția generalizărilor spectaculoase și a simbolurilor, nenumite, ceea ce rămâne încrețit fiind cel puțin la fel de important ca tot ce se spune.

Întâlnim, astfel, în volum o bună știință a articularelor subtile, apropiate ca acuitate și eleganță de descrierile și dezvoltările școlii franceze, dar și multe improvizări, care tin și ele de registru de semnificații al aceluiași spațiu. Aș menționa aici în primul rând prozele mai personale prin intenția de ridicare a biograficului la nivelul simbolului; prin ele, scriitorul se și oferă celorlalți, descantându-și dramele în văzul lumii, dar se și ascunde în penumbră, pentru a-și salva — atât cit se poate — dreptul la solitudine. Tensiunea dintre risipire și tentația încheierii în sine reprezintă, de fapt, axul fundamental al acestui volum întru totul autojustificativ, din care stridentele au fost eliminate și unde introspecția evită accentele radicale, pen-

tru a se deschide către o lume în care prezentul „a reușit să se sustragă, cu mult timp în urmă, evenimentului...”.

Ca model, finețea interpretărilor și mai ales aplicarea asupra unor teme considerate „frivole” (prostia, de pildă) trimis spre Alexandru Paleologu, cel din *Bunul simț ca paradox*; accente recente din Noica pigmentează alte texte, în vreme ce în altele găsim o subtilă alternanță occident-orient, specifică primelor texte ale lui Mircea Eliade. Este remarcabilă la Liviu Antonesei și eleganta cu care se sustrage capcanelor aride ale erudiției goale, suficiente siesi, deși tentația de a-și arunca ochii pe fișe îl mai încearcă pe alocuri. Astfel, textele sale prind o margine de imponderabil, situație nu departe de reverie, pas care ne aduce deja în proemia poeziilor, pe care autorul le va edita — trunchiat — în elegant copertatului volum *Pharmakon* (Ed. Cartea Românească, 1989).

NU VOM INSISTA asupra acestei culegeri, fiindcă noul volum, *Căutarea căutării* (Ed. Junimea, 1990) reprezintă în esență o reconstituire. „Dacă n-ar fi existat teroarea cenzurii, dacă n-ar fi existat ceaușismul, dacă n-ar fi existat teame din redactorii de carte, dacă n-ar fi existat delatori, așa ar fi arătat cartea apărută în 1989, la *Cartea Românească*, sub titlul *Pharmakon*” — scrie autorul într-o explicație ce precede poeziile. Se va scrie, poate, și o istorie a intruziunilor prin care lectorul volumului cu pricina, reputatul poet Florin Mugur, gâsca de cuvântă să pregătească unele culegeri de poezii pentru tipar. Cazul nefind singular, nu cred că mai este cazul să tăcem asupra lui din pietate. Tot așa cum nu cred că ar mai fi cazul să evităm să spunem lucrurilor pe nume, precizând că au existat delatori atât în exteriorul, cât și în interiorul editurilor, ceea ce ducea la absurda situație de a se ști enorm despre o carte înainte chiar ca ea să ajungă la tipografie (sau de a nu mai ajunge...). Cum, de asemenea, au fost și cazuri în care propaganda oficială s-a folosit cu abilitate de această cutumă a zvonurilor dirijate, pentru a spori difuzarea unor cărți oportune. Un articol defălmător, publicat prin *Scintila*, era suficient pentru a ridica cota unei cărți în realitate slabe. Și, pentru a vedea că nu s-a schimbat nimic sub soare după decembrie '89, să ne reamintim care a fost romanul cumpărat cu toptanul de public în primele luni ale noilor timpuri: *Dragostea și revoluția* al lui Dinu Sărașu — reeditat. Lumea a crezut că...

Nimic nu surprinde mai mult în *Căutarea căutării* decât reeditarea însăși. Dorința poetului de a-și vedea volumul în forma sa originară, așa cum a fost el gândit și asternut pe hirtie, e cit se poate de legitimă; resortul reconstituirii a fost, deci, unul de sorginte strict intelectuală, și totuși nu ne putem reprimă gândul că gestul e cel mai... neantonesian cu putință, fiindcă introduce în reeditarea volumului un element algen: timpul exterior, anecdotic, al cenzurii, al mutilărilor succesive, care ne poate îndemna să citim volumul altfel de cum l-am fi citit de nu i-am fi cunoscut isto-

ria. De altfel, cele două volume ar putea fi citite și în paralel, denunțând cenzura prin logica aberantă a omisiunilor și lecturilor printre rânduri. Nu vom măria această cale, convingși fiind că es-dice într-o direcție greșită. Poezia e serie Antonesei în *Semnele timpului* — „tehnică spirituală, instrument de cunoaștere, evanescență non-activă”. (subl. n.). În acest fel, — continuă el — ... nu mă înșel cînd privesc în poezie un chip al nemuririi. Faptul că în celelalte sensuri sint trecători, nu mă mai poate intrista excesiv. Căci — prin poezie — eu poate fi veșnic, fără a-și leza propria substanță”.

În logica ei lăuntrică, volumul *Căutarea căutării* reprezintă, poate, o insurgență: o negare programatică, o îndepărtare de un model referențial. Dacă vom afla că acesta se numește Mallarmé, vom înțelege cu adevărat amplitudinea spirituală a unui asemenea efort de auto-definiție prin opoziție, în care „obstacolul ce se cere depășit nu este unul minor, derizoriu, ci dimpotrivă. De altfel, modelul acestei raportări este... mallarmean, modelul omului care și-a propus, la adăpostul unei existențe sociale care nu trăda prin nimic aventura, să infirmo „marea aberație a lui Homer”, poezia ca substanță epică. A scrie poezie — notația umilului profesor de engleză — înseamnă „a te consacra unei misiuni unice, diferite de tot ce urma să fie viață”, „a nega imprevizibilul, organizatică pentru arcul oțelit, inuman al legii. A dezamăniza, altfel spus, suprimînd singe, respirație, gesturi, tot ce amintește de animalul derizoriu numit om”.

Această este punctul în care Liviu Antonesei „se desparte” de Mallarmé pentru a merge pe o cale proprie. Timpul său este unul crepuscular, ca și cel al lui Mallarmé, numai că unui crepuscul pur, noțional, Antonesei îi opune „crepusculul violet al speranței”. Este timpul în care obiectele proliferază scăpate de sub control, „fără reguli”, refuzînd ordinea. Această proliferare e semn distinctiv al poeziei lui Liviu Antonesei, unde legea aparține multiplicității și imprevizibilității, ceea ce are drept consecință menținerea poeziei într-o dimensiune a organicului, exact aceea pe care marele predecesor intenționa s-o extirpe. Poetul ieșean sesizează cu acuitate „crescerea vertiginosă a maselor celulare”, „înlocuirea, graba materiei în sine însăși”. Ritmul versurilor e unul eschatologic, asistăm pretutindeni la o frenetică a sfîrșitului extatic, prăbușit în inconsistență: „Să te îmbolnăvești prin proliferare nestăpînită/lumea să se îmbolnăvească printr-o masochistă bîciuire în ea însăși”.

Există în acest univers o voluptate a risipirii incontrollabile, asemenea tesuturilor organice cuprînse de o boală incurabilă: ea și Priap, „poetul e răvășit de o imposibilitatea tăcerii sale iminentă extazului lexical bucuria masochistă a distrugerii albului paginii bucuria sadică a perplexității...”. Așa se explică prezența în volum a trei nuclee imaginare cu o penetrantă forță coagulată la nivelul sintaxei de adincime a simbolurilor: în primul rând zăpada, înțeleasă mai puțin ca imaculare, cit ca materie grea, apăsătoare, ofemeră; apoi singele, circulînd frenetic printr-un trup incapabil de a-și mai controla reacțiile, și nu în ultimă instanță boala, omniprezentă: „În urmă boala prieten/Tuberculoza/Erenția/Schizofrenia/Neoplasmul/Singurătatea Beția/O sinuzită cerească...”.

O maladie universală traversează lucrurile, impunîndu-le distorsionii, forme aberante și o lungă extincție, asemenea cancerului, boala reprezentativă a secolului (motiv central), explicată medical prin autonomizarea subită a celulelor „rebele”, refuzul lor de a se mai supune echilibrului întregului și proliferarea lor bezmetică, sinucigașă. Poetic, Antonesei conferă acestei realități o dimensiune ontologică: boala, cancerul sint „jocul fără reguli” al lumii, pomenit la pagina 36 („doresc acum jocul fără reguli, chipul fără contur/călătoria pe urmele nenumitului, dincolo de esențe, de/aparențe, într-o căutare fără sfîrșit”), și dacă raportăm această realitate la semnificația tautologică, mallarmeană a titlului pe care Liviu Antonesei îl pune în fruntea întregului său volum (*Căutarea căutării*), înțelegem și rațiunile de adincime: nu te poți regăsi decât pierzîndu-te mai înainte, căutarea nu poate fi, pentru ființă, decât un drum al risipirii...

Cornelio

Papacostea-Danielopolu

Stefan Borbély

CARTEA DE MEMORIALISTICĂ

O „saga” a Bălăcenilor

ISTORIA unei mari familii românești, strîns împletită cu istoria țării, jată ce găsim în cartea Dr. Constantin Bălăceanu, vrednic urmaș al acestui neam. O „saga”, cum spune titlul? Da, în măsura în care, generație după generație, de a lungul a peste șase secole, Bălăcenii sînt înfățișați cu pasiune și cu intuiție — acolo unde lipsese datele documentare, pentru perioadă mai veche — ei fiind pentru autor străbunii venerați, modelul unei vieți, iar pentru noi, una din acele rare familii cu puternice tradiții de patriotism și de gândire politică, care s-au identificat cu interesele țării.

Dar cartea este mai ales o „istorie”, în care documentele de familie și de arhivă, bibliografia și tradiția orală sînt folosite cu o minuțiozitate și o înțelegere exemplare pentru reconstituirea unui trecut atât de bogat. „Adevăratul nostru scop n-a fost o simplă «cronică de familie», mărturiseste autorul în încheierea volumului, ci modul în care s-au integrat Bălăcenii în mentalitățile succesive care au caracterizat viața socială în spațiul românesc dintre Carpați și Dunăre”. Într-adevăr, de la acel cnoaz de la Balaci din sec. XIII, cunoscut pentru meritele sale militare din tradiția orală și din câteva balade sirbești, pînă la figurile moderne, ca pitarul Manolache Bălăceanu — interesat de falansterul lui T. Diamant — și Grigore Bălăceanu, tatăl autorului,

combatant activ la Cartierul general al generalului Averescu, membrii marcantii ai familiei ilustrează „mentalitățile succesive”, fiind adine implicați în viața politică și socială a țării. Titlurile sugestive ale capitolelor ne ghidează atractiv în nolanul de date, începînd cu „primii” — la lumina hrisoavelor și a zapiselor”, în epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brîncoveanu și continuînd cu „Tragedia”, „Pribegii” și „Prigonirile” pe care antifanariotismul boierilor păminteni le-au declanșat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Sint rare excepțiile — ca aceea a lui Dinu Bălăceanu — care, între 1742—1776, oprește pentru o vreme ostilitatea fanarioților împotriva familiei sale. Este vorba, de altfel, de acela care, împreună cu Ioniță Cîndescu, a organizat un complot pentru răsturnarea lui Al. Ipsilanti. Aceasta a fost „singura încercare mai serioasă din Țara Românească, înainte de revoluția lui Tudor Vladimirescu, de a scăpa țara de greci”, notează cu mindrie urmașul Bălăcenilor. În galeria marilor boieri ai familiei, uș loc aparte îl ocupă Costache Bălăceanu, care prefața în 1819 versiunea românească a Codului Caragea și Const. Bălăceanu (V), 1764—1831, care înzestrase biblioteca de la Stolnici cu cele mai bune cărți ale timpului și care s-a dovedit „un om al iluminismului de tip nobiliar”.

O trăsătură politică neașteptată pentru o mare familie de boieri români este poziția sa antifranceză, pe care autorul o condamnă ca pe o mare eroare. Pînă la 1848, Bălăcenii n-au acordat o prea mare însemnătate influenței franceze. El

considerau căd rea Imperiului otoman inevitabilă și vedeau în monarhia habsburgică unica soluție pentru înlocuirea puterii turcești. Ca urmare, au adoptat această strategie a apropierii de Austria și de Rusia, care a devenit programul politic al țării după surirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino. În 1833, din solia care trata cu generalul Veterani retragera trupelor austriece dincolo de Carpați, făcea parte și marele agă Constantin Bălăceanu.

În Transilvania, unde erau pribegi, Bălăcenii au jucat un rol important în contracararea politicii habsburgice de subminare a ortodoxiei și deci a însăși identității culturale a românilor, printr-o susținută sprijinire a lăcașurilor de cult ortodox și prin generoase danii și cîltorii.

Nu lipsesc din lectura acestei cărți nici elementul anecdotic, nici pitoresțile popasuri în orașele vremii — Viena, București, Constantinopol — precum și descrierile amănunțite ale interioarelor sau costumelor. Evocarea unei vieți cotidiane colorate prilejuiește cititorului un interesant și documentat contact cu această lume dispărută. Pe urmele Bălăcenilor, un întreg trecut românesc reînvie prin scrisul inspirat al omului de mare cultură care este Dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici. Acel care a tratat într-una din cărțile sale pe „anatomisti în căutarea sufletului” n-a despărțit nici un moment viața familiei sale de aceea a poporului român.

Constantin Bălăceanu-Stolnici, *Cele trei săgeți. Saga Bălăcenilor*, București, Editura Eminescu, 1990, 379 p.

Manoilescu despre Dictatul de la Viena

LIBRĂRIILE sint efectiv aglomerate cu literatură memorialistică. Cronicarul e dator să se supună acestei realități, comentând aceste volume, mai toate interesante sub raport documentar, unele dovedind și virtuți literare. Comentez, deci, și azi un volum de memorii. De astă dată m-am oprit la cel al lui Mihail Manoilescu, **Dictatul de la Viena**. Mihail Manoilescu, inginer prin pregătire, dar cu vocație spre științele economico-politologice s-a făcut cunoscut prin lucrările sale despre teoria corporatistă (**Le siècle du corporatisme**, 1934) și, prin consecință, în cea a protecționismului economic (**Théorie du protectionisme et de l'échange international**, 1929 și **Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional**, 1966). O remarcabilă lucrare, ce amintește, ca idei și opțiuni, pe aceea, vestică, a lui St. Zeletin din 1922 **Burghesia română. Originea și rolul ei istoric** este voluminoasa carte din 1942, (la origine un curs universitar), **Rostul și destinul burgheziei românești**. Acest inginer cu vocație teoretică, bine rostuit material (avea în proprietate și mina de la Sorocani) a fost de timpuriu atras spre politica militantă. A voitaj între destule grupări politice (avescan, liberal, național-fărănist) negăsindu-și niciăieri locul, mai ales pentru că aspira să fie lider recunoscut. Demnitățile publice oferite (director de minister, subsecretar de stat, ministru, guvernator al B.N.R.) nu l-au satisfăcut. Aspira la funcții conducătoare de prim rang. De fapt, ca orientare politică a fost constant. În ciuda vogașelor meru pasagere, un om de dreapta, cu înclinări simpatice spre extrema dreaptă (legionari și cuziști). **Lectura revistei sale Lumea nouă (1932-1942)** dezvăluie lesne această coloratură politică. Iar simpatia sa pentru Italia fascistă (care implinea idealul corporatist al lui Manoilescu) și spre Germania lui Hitler sint afirmate cu franchețe în revista economicului nostru. În 1935 a publicat un mic studiu (35 pagini) cu titlul, el însuși lămuritor, **România stat corporativ. De ce și cum trebuie transformat statul nostru**. Ca un derivat politologic la corporatism a publicat, în 1937, la Paris, cartea (270 pagini) **Le parti unique**, tradusă apoi în italiană, spaniolă, germană. A suferit mult că versiunea românească n-a putut apărea decit în 1940. E, firește, aici (sau și aici) un adversar al democrației, al pluripartidismului și al statului de „tip vechi”. Opțiunea lui Manoilescu se îndreaptă spre dictatura partidului unic. I se pare că partidul unic, pe care-l dorște instituit în toate țările, e prilejnic „de a-și păstra un caracter de ascetism care este el însuși o sursă de putere morală... și politică” (p. 14). Vorbea de „statul etic al lui Mussolini” (p. 33), declara că „nu este eroare și nedreptate mai mare decit a confunda noile dictaturi de dreapta ale lui Mussolini, Salazar sau Hitler cu vechile regimuri” (p. 52) pentru că, acestea noi, ar fi dezinteresate pe cind cele vechi au fost egoiste și interesate. Iar partidul unic ar fi „manifestarea cea mai originală și cea mai vie a statului nou care se îndreaptă spre un scop unic și care organizează națiunea ca o unitate” (p. 46) și articula chiar enormitatea imperativă privind „dreptul exclusiv la activitate politică pe care îl vom numi în chip brutal monopolul partidului unic” (p. 109). Unde a dus monopolul partidului unic în statele totalitare, spre care năzuia Manoilescu, o știm azi prea bine. Și oșce mai eclatant decit aceste funeste considerații antidemocratice nu cred că există. Nimic valid nu rămâne din aceste teorii politologice afirmate cu mare moga și pompă într-o vreme cind valecarea lor operatorie se cam dezvăluise în Italia, Germania, U.R.S.S., Portugalia lui Salazar. Iar despre dezastrele partidului unic în țările foste totalitare din estul Europei nici că e cazul să mai insistăm.

Mai rezistente se dovedesc unele dintre opiniile economice ale lui Manoilescu. Nu, firește, cele despre defunctul corporatism extaziat de Manoilescu cit segmente ale teoriilor despre protecționism și schimbului internațional. Acestea din urmă se bucură azi de audiență în unele cercuri academice ale economiștilor de marș din unele țări (firește nu printre partizanii liberului schimb) care le studiază și le apreciază. E paradoxal mostenirii unei opere prodigioase datorată unui adulter al regimurilor de dreapta și extrema dreaptă din lume și de la noi. E greu de spus cit se va menține acest interes în rindul acelor economiști preocupați să aibă la îndemână un instrument teoretic pentru demonstrațiile privind necesitatea apărării protecționiste împotriva tendinței acaparatoare a capitalului monopolist-imperialist. Oricum, din teoriile sale politologice de dreapta (sau extrema dreaptă) s-a ales praful și puberea, infirmate — fericit și pentru totdeauna — de o experiență cosmărească suverantă de peste un miliard de oameni timp de câteva decenii înfiorătoare.

Mihail Manoilescu, **Dictatul de la Viena. Memoriile, Iulie-august 1940**. Ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, Editura Enciclopedică, 1991.

CARLIST pină la restaurația din 8 iunie 1930 și important membru al camarilei lui Carol al II-lea, pină în 1932 (era, știa avizați, și „consilierul economic” al acestei caste, după cum Nae Ionescu era „consilierul ei politic”). În 1932 a părăsit, cu mare larmă, camarila (pentru că, neascultind de recomandări, a provocat falimentul băncii Blank, și el membru al camarilei), hoer fiind de acum incolo să-și afirme propriile opțiuni politice. Care am văzut ce culoare „originală” aveau, Manoilescu n-a ezitat să-i apere, mereu, pe legionari în mai toate procesele ce li se intențau, depunind mărturie în favoarea inculpaților, arătând că ei reprezintă forța morală și regeneratoare a neamului. În akerile din decembrie 1937 a fost ales senator (în două județe) pe lista partidului „Totul pentru Tară” al legionarilor. Și a exultat, în septembrie 1940, cind au venit la putere, deplăgind îndepărtarea lor „nedreaptă”. Despre Italia fascistă a scris zeci și sute de articole satirice. Și nu altfel a procedat cu Germania încăpută pe mina lui Hitler și a echipei sale de naziști fanatizați. În ianuarie 1938 Manoilescu conduce un pelerinaj la Roma, la care au participat două mii de persoane, fiind primit — cu mare simpatie amicală — de chiar Mussolini, după ce, mai înainte, se bucurase de declarațiile elogiate ale unor experți fasciste. În iunie 1940 Manoilescu a întreprins un lung voiaj în Germania, roșind conferințele la Viena și Berlin, conducind apoi delegația de ingineri ai A.G.I.R. invitată de inginerii germani. Conferințele sale au fost mult elogiate în presa oficială a Germaniei hitleriste. Cind, în februarie 1939, regele Carol al II-lea și-a instaurat dictatura personală, desființind partidele politice și înființind partidul său unic (întu „Frontul Renașterii Naționale”, apoi „Partidul Național”) normal ar fi fost ca Manoilescu să fie onorat cu o demnitate publică. N-a fost așa. Nu din rațiuni de principiu ci datorită cerții știute dintre Carol împreună cu anturajul său și teoreticianul corporatismului și al partidului unic. Intre timp, norii negri au întunecat cerul Europei. În august 1939 Germania și U.R.S.S. semnează pactul de neagresiune, ale cărui anexe secrete primejduiesc grav integritatea teritorială a țării noastre și a altor state. La 1 septembrie Germania atacă Polonia pe care o împarte cu U.R.S.S. În aprilie 1940 Germania invadează Danemarca, apoi Norvegia, Olanda, Belgia, în iunie Franța. Al doilea război mondial devenise o tragică realitate. Totul părea a da dreptate pledoariilor lui Manoilescu. Nu ceruse el să fim alături, în politica externă, de Germania și Italia? Și iată că, acum, aceste două puteri europene, aliate în ceea ce s-a numit Axă, deveniseră stăpîne pe o parte bună a Europei de centru și de apus, victoria lor iminentă depinzind „numai” de infrinșarea Angliei care — se spunea — va fi tot atît de rapidă. Soarta țării îngrijora tot poporul, intrucit ne găseam izolați și vulnerabili, neputind beneficia de garanțiile aliaților tradiționali, amenințați, la astare, de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria. La 27 iunie, în ziua cind primeam ticătosul ultimatum sovietic privind evacuarea, în patru zile, a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Hertzei, guvernul român (care mobilizase armata din 2 iunie) renunță oficial la garanțiile anglo-franceze. Firește, ultimatumul sovietic a trebuit să fie acceptat și, la 4 iulie e numit un nou guvern condus de Ion Gigurtu, ministru de Externe fiind, nu se putea altfel — Mihail Manoilescu. (Personalitățile politice prominente, ca Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, V. Madgearu, N. Lupu și alții, îi ceruseră, în aceeași zi — într-o audiență colectivă regelui să numească un guvern de concentrare națională). Gigurtu, mare industrial, era cunoscut pentru orientarea sa politică de dreapta, fiind, de prin 1938, un constant colaborator al cotidianului **Porunca Vremii**. Cit despre opțiunile politice ale lui Manoilescu e inutil să aduc noi probe pentru a le defini. De altfel, în declarația către țară a guvernului (în care erau mulți cuziști și trei legionari, aceștia din urmă demisionind peste trei zile) se spunea că „pe plan extern guvernul înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axă Roma-Berlin” iar, pe plan intern, că guvernul acesta „este expresiunea tuturor curentelor naționaliste din țară și înțelege să nu se abată de la nici una din poruncile esențiale ale naționalismului integral”. Și-a îndeplinit, cu brio, programul. Pentru că la 2 august 1940 regele a semnat decretul privind noua situație juridică a evreilor, fiind, de fapt, cele dintîi legiuri antievrești adoptate în țară (următoarele vor fi promulgate la 16 noiembrie 1940 de guvernul Antonescu — Iloria Sima). Și pe plan extern guvernul Gigurtu și-a aplicat, cu sinceritatea promisă, programul. Se întâmplă însă ca acest guvern al „naționalismului integral”, pe care Manoilescu l-a numit nimerit „guvernul disperării regale” nu era cel dorit de Germania și Italia. Aceste țări, atotputernice atunci, dorau de-a dreptul un guvern legionar și nu agreeau formulele tranzitorii, cu regele rămas pe tron, date fiind știutele sale simpatii proengleze. Manoilescu știa că era agreat de Axă. Dar simpatia sa era

plasată mai ales în cercurile academice și, în general, intelectuale. Ceea ce, atunci, nu mai era deloc suficient. Dar a înțeles să nu refuze misiunea, care — știa bine — era una de sacrificiu, și s-a angajat să salveze țara spre care se îndreptau privirile hrăpărețe ale vecinilor din vest și din sud. Și acestea se bucurau, deopotrivă, de sprijinul Axei și al U.R.S.S.

TIRZIU, după ce raptul teritorial s-a săvîrșit, semnătura lui Manoilescu fiind asternută pe acele documente ale deznădejei românești, fostul ministru s-a decis să povestească în memorii tragedia acelor două luni de guvernare. Autorul și-a scris memoriile mai ample. Dar se sesunează (fină?) privind exclusiv dictatul de la Viena a fost scrisă tocmai în 1947. (Data va loc — p. 56 — prolează: „la data cind scriu aceste memorii, în 1947” iar în alte două locuri menționează și țara, o dată aprilie — p. 87 — și altădată mai — p. 157). Era mai bine să-și fi redactat un jurnal. Ar fi prezentat mai multă autenticitate și era mai credibil. Nu pua la îndoaia — mă grătesc să o spun — veracitatea mărturiilor lui Manoilescu. Dar am simțit, adesea, la lectură, înșența de discipar, pledoaria prea insistenț pro domo, inclusiv elogiul URSS datorită căreia am recăpătat întregul Ardeal, țară a pomelut uitat desăce continuarea menținerii sub ocupație a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Hertzei, într-o vreme cind autoritățile îl împingau pe fostul ministru, acedindu-l, (septembrie 1944 — decembrie 1945) și eliberându-l pentru a-l arasta din nou (decembrie 1949), murind, în condiții cumplite, în închisoare, la 30 decembrie 1950. Obiectivitatea acestor însemnări memorialistice este dacă nu umbrită, oricum afiată în dificultate datorită, tocmai, a intenției, — mărturisite — de a se disculpă și a comuna posterității adevărul său.

Guvernul Gigurtu a deșus, desigur, toate stăruințele pentru a feri țara de primejdiile ce o împresurau. U.R.S.S. sprijinea Ungaria și Bulgaria în pretențiile lor teritoriale față de România, asigurându-le că, în caz de război, vor ataca toate trei țara noastră. Pericolul era imens și, după unele cancelarii, ne aștepta soarta Poloniei. A fost numit ambasador la Moscova, nimeni altul decit Gr. Gafencu, (fostul ministru de Externe) cu misiunea de a-i potoli pe sovietici. După citeva schimburi de mesagii între rege, Hitler și Mussolini, la 26-27 iulie premierul cu ministrul de Externe au vizitat Berlinul și Roma. Ipo-crit, cei doi dictatori au promis că vor stărua ca și cu Ungaria și cu Bulgaria litigiile să fie soluționate în cadrul principului etnic (schimb de populație și, corespunzător, mici cesiuni teritoriale). Manoilescu a comunicat, ca o mare victorie, aceste promisiuni în ciuda faptului că se bucurase de o primire glacială protocolară. Au urmat tratativele de la Turku Severin (cu Ungaria) și la Craiova (cu Bulgaria) cind nu s-a ajuns la rezultate intrucit guvernul nostru se menținea pe platforma comunicată dictatorilor cu prilejul vizitei în capitalele lor. Ungaria amenința cu războiul, asemenea Bulgaria, iar Moscova era gata să pornească și ea o ofensivă pentru a cucerii Moldova toată, instalindu-se strategic pe areal carpatic. Iar țara noastră nu avea capacitate militară de a lupta pe trei fronturi. Manoilescu era incredinciat că poate conta pe promisiunea dictatorilor. Mai ales că România cedase Cadrilaterul, incluzind conflictul cu Bulgaria. Dar, lovitură de teatru, la 26 august Manoilescu primește, prin legafia germană din București, o invitație pentru a convorbire, la Viena, cu cei doi miniștri de Externe ai dictatorilor și cel ungar. Nici vorbă de arbitraj în acea comunicare. Manoilescu numește, cu dreptate, aceasta „un procedeu de gangsteri”. Pleacă, însoțit de experți (printre care extraordinarul Valer Pop) și documentație. Acolo s-a trezit că i se impunea, fără drept la refuz, un arbitraj. Și Ribbentrop ca și Ciano i-au adăugat că de nu accepta arbitrajul, inclusiv condițiile impuse, în caz de război cu Ungaria, Germania și Italia vor fi de partea acesteia, noi fiind declarați dușmani ai Axei. Pericol la care se adăuga cel al vecinului de la răsărit. Din țară i s-a comunicat să accepte arbitrajul. Consiliul de Coroană, repede deși greu convocat, aștepta propunerile dictatorilor. N-a fost, de fapt, arbitraj ci dictat, cu adaosul că „n-am avut măcar prilejul să spunem un singur cuvint în apărarea drepturilor țării”. La 30 august, într-un salon al palatului Belvedere, lui Manoilescu i s-a arătat harta Ardealului cioprit. Raptul era imens. Manoilescu a lesinat. Cind și-a revenit, a fost nevoit să semneze actele, prin care România accepta ceea ce dictatorii au numit arbitraj. Nu i s-a îngăduit lui Manoilescu să vorbească pentru o judecată de contestare sau de protest. Ni se răpeau 43.492 km² cu peste 2.609.000 locuitori în majoritate români. Consiliul de Coroană a comunicat că accepta arbitrajul „în urma comunicărilor cu caracter ultimativ făcute de guvernul german și italian”. Aceasta i-a infuriat enorm pe Ribbentrop și Ciano care voiau să dea dictatulul aceluși unii arbitraj, arătînd că, de fapt, ei au salvat țara de la dispariție. Dictatul n-a fost semnat nici de rege, nici apoi de Antonescu, nefiind publicat în **Monitorul Oficial**. Consemna

Mihail MANOILESCU

memoriile Iulie - august 1940

deci o stare de fapt și nu de drept.

Firește că Manoilescu era torturat de chinul că a fost înșelat de Germania și Italia, tocmai el care se dovedise timp de mulți ani zelosul lor prieten. Știa bine că în ochii contemporanilor și ai posterității va fi cel vinovat de a-și fi pus semnătura pe teribilele documente. Avea dreptate și oricite cuvinte de condamnare ar fi scris împotriva ticăloșiei celor doi dictatori faptele rămăneau neclintite și condamnabile. De aceea, tocmai, a scris, în 1947, aceste memorii de dezvinovățire. Mai ales că încă la 4 septembrie 1940 Ilie Rădulescu, directorul ziarului **Porunca Vremii**, îl trimitea, într-o scrisoare deschisă, aspre reproșuri, asigurându-l că va fi „mai odios decit a fost nedreptățul Marghiloman”. Sigur, ar fi nedrept să i se reproșeze lui Manoilescu cesiunea teritorială din august 1940. N-a făcut decit să vadă de ce sint în stare adulații săi și cit preț se poate pune pe „puterea morală” a Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste. Durerca so-cului trăit atunci, cu obidă, l-a marcat pe tot restul vieții. A susținut, nu o singură dată, că ostilitatea puterilor Axei față de România în 1940 se datoră vechii politici a țării noastre de păstrare a relațiilor cu aliații tradiționali. Acum, cind vechii noștri aliați erau incolții și nu ne mai puteau ajuta, puterile Axei ne plăteau politicele. Incit, argumenta Manoilescu și al lui, dacă România s-ar fi dissociat, de prin 1933, de aliații săi tradiționali și s-ar fi alăturat Germaniei și Italiei am fi beneficiat de bunăvoința lor. El Manoilescu, plătora, nevinovat, erori vechi ale unor politicieni loviți de cecitate. Bărbații de stat proeminenți ai timoului său nu împărțeau acest punct de vedere, scootind că viitorul României va fi în continuare legat de aliații ei tradiționali. Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Gr. Gafencu, N. Iorga, M. Ralea, dr. N. Lupu, V. Madgearu și încă alții nu au încetat să afirme acest punct de vedere rezonabil. N-au fost de acord nici cu alianța cu puterile Axei, aducind aceasta la cunoștință — cum au făcut-o Maniu și C.I.C. Brătianu — lui Ion Antonescu. (Ralea mi-a relatat, pe larg, prin 1958, această argumentație pe care n-am cum s-o dezvolt aici). Si viitorul, în 1944—1945 le-a dat dreptate lor și nu partizanilor Axei mai toți proveniți din arpa de dreapta și extrema dreaptă românească. Nu e mai puțin adevărat că sacrificiul țării prin învințirea ei teritorială cu o treime, pe care l-a caționat și Manoilescu cu semnătura sa la Viena, a salvat România ca stat, cu instituțiile ei fundamentale. A fost un sacrificiu greu dar, probabil, necesar în acele vremuri cumplite. E un adevăr ce nu poate și nu trebuie uitat. Si el îl absolvă pe Manoilescu de incriminări și acuzații.

ACESTE memorii ale lui M. Manoilescu (sau acest segment din memoriile sale) apar acum pentru prima oară, deși știam că erau pregătite, în editură, de vreo trei ani. E, aș spune, un model de bună ediție. N-am putut colționa, măcar prin sondaj, textul tipărit cu originalul deoarece se află în past,acea familiei. De altfel, editorul (trebuia s-o fi spus mai de mult), dl. Valeriu Dinu, e ginerele lui Mihail Manoilescu. Bun cunosător al chestiunii, a arnat ediția cu un remarcabil aparat critic constituit din două rinduri de note (cele de informație privind identificarea unor personalități politice și cele lămuritor întregitoare). Primele le-a așezat, funcțional, în subsolul paginii iar celelalte la sfîrșitul cărții într-o densă secțiune specială. Totul e lucrat cu seriozitate, acribie, semnăind seriozitate și temeinicie (M. Stelian Neagoe, inventatorul refericitei metode a edițiilor improvizate, ar putea lua lecții de la dl. Valeriu Dinu. Și, aș adăuga, dl. Neagoe este, prin pregătire, istoric pe cind dl. Valeriu Dinu nu e decit inginer). Unde greșete dl. Dinu este în postfață. Din delicatețe de ginere a scoțit că e bine sau necesar să nu pomenească un cuvint despre activitatea politică de dreapta (și extrema dreaptă) a lui Manoilescu. E o naivitate credința că adevăruri știute pot și trebuie tănuite. Fără adevăr nici un examen istoriografic nu poate duce la lumina veracității spre care năzuim. Mărturisesc că aștept mult publicarea celorlalte caiete de memorii lăsate de M. Manoilescu: trei dosare însumind 623 pagini — cum ne informează dl. Dinu în nota asupra ediției referitoare la perioada 1919—1936. Nu știu dacă ele se află în arhiva familiei sau au rămas în aceea a fostului Institut de Studii Istorice și Social-Politice, unde familia le-a incredințat în 1968. Aș prefera prima variantă. Pentru că ar avea parte de o editare riguroasă și nu de una diletantă gen Stelian Neagoe. (În paranteză fie spus, mi-e greu să înțeleg de ce patronează Ed. Humanitas astfel de ediții compromise chiar din start).

Fotografie de Ion Cucu

LENA CONSTANTE s-a născut la București, în 1909. În timpul primului război mondial, peregrinările forțate ale familiei au dus-o, în 1917, de la Iași la Odessa. Fugind de revoluție, familia traversează timp de trei luni Rusia și de la Murmansk, pe un vas englez, ajung la Londra. La Paris, ajung cu puțin timp înaintea armistițiului, în 1918. Stau trei ani la Paris, timp în care copiii au urmat o școală franceză. Dar dorul de țară, prea puternic, i-a readus la București.

Lena Constante a urmat patru clase secundare la liceul „Regina Maria”, apoi s-a înscris la „Școala de Belle Arte”, urmând liceul în particular. Era încă elevă la Belle Arte când a fost cooptată în echipele monografice ale Institutului Social Român de sub conducerea prof. Dimitrie Gusti. Făcând parte din echipa artistică, a studiat costumele populare, țesăturile, icoanele ne sictle etc., rind pe rind, în salete Runc (Oltenia), Drăguș (Făgăraș), Sanț (Bistrița Năsăud), Cornova (Ba-

sarabia). În timpul monografiilor, a legat relații de prietenie cu Mircea Vulcănescu, Henri Stahl, N. Argintescu, Petru Comarnescu, Xenia Costăforu, Paul Sterian, Harry Brauner ș.a.

În 1933, după examenul de diplomă, primește o bursă de un an la Paris, și, în 1934, deschide prima ei expoziție de pictură, urmată de a doua, în 1936, la București. În acești ani și în timpul războiului ilustrează cărți pentru copii la editura Fundațiilor Regale și a Casei Școalelor. După război, urmează alte două expoziții de pictură, în 1946, la București și în 1947, la Ankara.

În 1945, începe colaborarea ei cu Elena Pătrășcanu, soția ministrului de Justiție comunist, Lucrețiu Pătrășcanu. Această muncă asiduă la Teatrul Tândărică și deci apropierea ei de familia Pătrășcanu duce la arestarea ei și a lui Harry Brauner, în 1948, la înscenarea juridică și la condamnarea lor la 12 ani de închisoare, fiecare.

În 1962, la ieșirea din penitenciar, Lena Constante nu primește buletin de București și, cum în închisoare se îmbolnăvise de tuberculoză, este instalată de familie la Breaza și întreținută de sora ei, Viorica, soția academicianului Grigore Moisil.

Harry Brauner, ieșit cu 6 luni mai târziu din penitenciar, primește o condamnare suplimentară de 2 ani domiciliu obligatoriu, în satul Vișoara, lângă Slobozia, unde cei doi se căsătoresc în 1963.

O duc extrem de greu pînă în 1968 cînd procesul Pătrășcanu este rejudecat și sint achutați.

Lena Constante reîntră în Uniunea Artiștilor Plastici, face două expoziții de tapiserie, foarte comentate și controversate. Harry Brauner își revia postul de profesor la Conservator. Moare în 1988.

În 1990, Lena Constante publică la Paris L'evasion silencieuse (Trois mille jours seuls dans les prisons roumaines) a cărei versiune română, datorată tot ei și din care reținem fragmentele de mai jos și prezentarea de față. Cartea este în curs de apariție la Editura Humanitas.

Sînt condamnată la 12 ani închisoare. Procesul a durat 6 zile. Ancheta — cinci ani. Deci, am executat pînă azi, cinci ani de închisoare. Singură. Într-o celulă de 5 m², 1827 de zile. Singură 43.848 de ore. Într-o celulă unde fiecare oră are, inexorabil, 60 de minute, fiecare minut, 60 de secunde. Una, două, trei, patru, cinci secunde, șase, șapte, opt, nouă zece secunde, o mie de secunde, o sută de mii de secunde. Am trăit singură, în celulă, 157.852.800 de secunde de singurătate și de frică. E un lucru care nu se spune, se urlă! Mă condamna să mă trăiesc încă 220.838.400 de secunde. Să mă trăiesc atîtea zile sau să mor din atîtea zile. [...]

A 2067-a, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136-a zi de detenție — 20 mai 1955. Martie, aprilie, mai... și iar vrăbiile. În viața mea de închisoare, ca și în cea a soțului meu, Harry Brauner, vrăbiile au fost uneori personaje importante și de mare ajutor. Povestile lui cu vrăbiile sînt atât de frumoase încît îi fac inima ghem și nimeni nu le poate asculta fără duioșie. Povestea mea cu vrăbiile este brutală.

În zidul foarte gros al acestei foarte vechi închisori, în colțul de sus al ferestrei, bineînțeles exterior, își făcuse cuibul o porcăre de vrăbiie. Găsind o gaură în zidărie, o căptușiseră cu puf, ierburii uscate, cu firiole de lînă și își duraseră sălaş. Cu un fernet mătăsoș, ba lăseau, ba intrau în cuib, harnice și grăbite. În fiecare zi puneam pe pervazul ferestrei câteva firimituri de pine sau mămăligă, rupte din puținul meu. Vrăbiile le căușeau topăind și piuind. Eram, câteodată, ispitită să nu mă împare sărăcia mea cu ele. Dar de fiecare dată mă lăsam înduioșată de burlică lor de păsărele atât de mică. Mi-ar fi plăcut să le ating. Să le mîngîi penele măcar cu vârful unui deget. Nu am reușit-o niciodată, dar faptul de a putea, eu, cea lînsită de toate, să le hrănesc și cu toată urîtenia mea să mă apropii de gingășia lor, era pentru mine bucurie și alinare. Îmi dădeu mîngîierea de a fi aflat pînă și aici ceva de iubit.

Atîtea zile și nimic altceva de spus. Le-am trăit, totuși, într-un fel oarecare decă, iată-mă ajunsă la ziua de 18 mai 1955, la cea zi de răscruce între toate zilele mele de închisoare trecute și viitoare.

...și povestea cu vrăbiile continuă...

La 17 mai, un nou ofițer politic a năvălit în celula mea. „Ducele” plecase. Ofițerul avea o privire crîncenă. A făcut cîteva pași, s-a oprit, a început să privească celula. Părea atât de total absorbit de contemplarea patului, a băncii și a cuierului, încît eu nu m-am putut împiedica să-l întreb dacă cumva caută ceva precis și i-am propus, chiar, să-l ajut în căutarea lui. Mi-a întors spatele și s-a îndreptat către fereastră. Era o zi luminoasă de primăvară. Pe pervaz, galbenul s'rălucitor al citorva firimituri de mămăligă însoțită se profila puternic pe albastrul cerului. Dezlipindu-mi, în sfîrșit, buzele subțiri, mă întrebă dacă nu cumva rația mea este prea mare. Dim-

potrivă. Total „neindestulătoare”. Atunci, cum se face că o parte din rație, eu, o arunc? „Nu arunc nimic. Îmi smulg de la gură cîteva firimituri pentru două vrăbiile. În desăvîrșita singurătate la care sînt supusă, ele sînt singurele mele prietene”.

Ar fi trebuit să răspund altceva?

Peste o oră, un militan m-a dus la plimbare. Plimbarea a durat mai mult ca de obicei. La întoarcerea mea în celulă, vrăbiile păreau înnebunite. Se învîteau în cer, se repezeau sore cuib, se loveau de zid, plecau din nou, se întorceau, iar se roteau și eu nu reușeam să pricep cauza disperării lor. Vedeam eu parcă niște bețe ieșind din cuib, dar mi se părea imposibil să cred că „ei” le peseră acolo ca să le astupe cuibul. Cum să poți crede că un ofițer politic și-a dat, într-adevăr, osteneala să ordone să fie adusă o scară, cineva să se urce pe ea și să infunde un cuib de vrăbiie cu crăci uscate, numai pentru a lipsi o femeie condamnată la singurătate totală de tovarășia a două vrăbiuțe?

Cu lacrimile în ochi, neputînd să le ajut în nici un fel, cuibul fiind prea departe de mine, le priveam cum se zbat, cum se agățau de ciocurile și ghiarele de ramuri, cum bat disperate din aripi, pentru a se menține la înălțimea cuibului. Și, bețos, cu bețosor, au izbutit să le scoată pe toate și am avut bucuria să le văd iar la casa lor.

A 2137-a zi de detenție — 21 mai 1955. A doua zi, o nouă plimbare, o nouă distrugere. Dar de data aceasta vrăbiile au trebuit să renunțe. Gaura cuibului fusese umplută cu ciment. Cele două păsări și-au luat pentru todeauna zborul.

De ani de zile simțeam cum încet mă scufund. Alunece în apa neagră, zi de zi, tot mai adînc. Dar, brusc, în cea zi de 18 mai 1955, picioarele mele s-au lovit dureros de fundul bulboanei. Atît de cumplită mi-a fost căderea, încît forța ei, dintr-un singur salt, m-a zvicnit la suprafață și am simțit că durerea mea fusese spartă, cioburile ei luate de virtute și, o dată cu ele, orice urme de remanare, toată desnădejdea și, mai ales, dorința descătășii prin moarte. Pentru ele, loc nu mai era. Nici în mintea mea, nici în inima mea. Minia le măturase pe toate.

Tristețea te face slab Minia, puternic. Am ales rezistența. Am luat hotărîrea să nu mă plîng niciodată și nu am mai plîns niciodată. Să admit speranța și am depășit speranța. În mine s-a instalat încrederea. Certitudinea că voi regăsi libertatea, bucuria, pe ai mei. Voi învinge boala. În sfîrșit, că dreptatea va învinge. Nu m-am înșelat.

În 1968, procesul nostru a fost rejudecat. Prin hotărîrea noului secretar de

Lena CONSTANTE

3000 DE ZILE

partid, Tribunalul Suprem al țării a recunoscut întreaga noastră nevinovăție. Dar Tribunalul Suprem nu putea să învie morții. La ancheta făcută cu prilejul noului proces, am povestit, între altele, lupta unui ofițer politic cu două vrăbiile. Se pare că la toate sedintele de partid care anunțau nevinovăția lui Lucrețiu Pătrășcanu și a celorlalți acuzați, s-a dat ca exemplu de tratament neomenos la care au fost supuși, comportarea ofițerului politic. Culmea! A provocat indignarea asistentei!!! Vîntul și anii scurși de la acele zile de indignare i-au șters orice urmă și uitarea a căzut grea peste gropile morților și peste tinerețea noastră asasinată...

Așa a luat sfîrșit povestea vrăbiilor mele.

A 2138-a, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, a 2156-a zi de detenție — 10 iunie 1955. Cu cîteva zile înainte, spre prînz, m-au scos din celulă și m-au dus într-un bi ou. Am fost pusă să semnez o hîrtie și mi s-a dat un pachet cu alimente. Pe străzi periferice, un militan, fără nici o explicație, m-a dus cu mașina la gară. Acolo, pe o line moartă, un singur vagon cu ferestre foarte mici și astupate. Departe, în stînga mea, clădirea gării. Copaci verzi, puțină iarbă pe taluzuri și militanji peste tot. M-au urcat în vagon. Un culoar, două uși la stînga, o ușă în fund. O militanță a deschis una din cele două uși și m-a băgat într-un compartiment foarte mic, ocupat aproape în întregime de o bancută de lemn. Ferestra nu era astupată cum crezusem. Era numai a oștii cu fișii înguste de tablă, care se încălecau, nelăsînd să treacă decît foarte puțină lumină. Și încă mai puțin aer. Înăuntru era îngrozitor de cald. Banca, ce se putea ridica, ascundea un closet. Tot confortul... Ironia mea picase greșit. Acest confort era real. Tot restul închisorii adus în camioane în urma mea a fost îngrămădit în compartimentul comun — ușa din fund — cutie de sardale pentru atîtea zeci de femei. Soarele bătea cu putere pe acoperișul de tablă. Cît de sufocantă trebuie să fi fost căldura acolo dacă, după cîteva timp, am fost chiar și eu nevoită să-mi scot cămașa militară din pinza groasă și să rămîn în combinazonul meu... găurit. Dar imbulzeala la closet? Eram, într-adevăr, privilegiată.

Am deschis pachetul. Un sfert de piine neagră. O bucată de brînză. Un pătrat de marmeladă, poate o sută de grame. O felie de slănină. Vitaseam că mai există slănină și brînză. Călătoria se anunța plăcută.

Așteptarea a fost lungă. Soarele cobora, celula se întuneca, cînd, o zgudu tu a și un scîrțit, m-au făcut să înțeleg că vagonul nostru fusese așezat unu tren. După mai multe manevre și o nouă așteptare, în sfîrșit, trenul s-a urnit, a început să lungească și încet a prins viteză. Un bec călor s-a aprins în tavan. O militanță a deschis ușa și mi-a întins o cană cu apă. Mi-a spus să bat în ușa cînd voi mai dori altă apă. Lipindu-mi gura de crăpăturile ferestrei, puteam să beau pe săturate și aer proaspăt cu miros de pădure și de fin. Eram, într-adevăr, călătoria din vagonul-pat de clasa întâi.

Din cînd în cînd, trenul se oprea într-o gară. Ascultam voile oamenilor. După accent stăam că sîntem tot în Trenul silvania și auzeam adesea vorbindu-se unguerește. Mi-am desfăcut pachetul cu plăcere. Mă așezam cu picioarele aproape întinse pe bancă, cu spatele sprijinit de peretele vagonului. Dar nu outeam adormi. Gîfîitul locomotivei. Legănatul plăcut. Ciocanul care lovea roțile în unele gări. Gustul iute al brînzii. Fluierături. Chemările unei femei. Miresma ierbilor proaspete. Dulceața slăninii toată de căldură, bine mestecată cu coajă de piine neagră. Lumina zorilor așezînd palide dungi, cenușii pe ferestruță...

Trebuia să mă îmbălb de zgomote și de parfumi. Să le prind cu toți porii. Să fiu atentă cu toată memoria mea și cu tot trupul meu la această nocturnă euforie. Cînd a izbucnit lumina zilei, în genunchi lînită de fereastră, am izbutit să zăresc chiar copaci verzi, iarbă și un pete de cer însoțit. Abia adormisem, cînd trenul s-a oprit de tot.

Vagonul a fost detașat. Trenul a plecat fără noi. Trebuia să fi fost cam ora opt dimineața. Sosisem... Dar oare undă sosisem?

A 2157-a zi de detenție — 11 iunie 1955. Case scunde. Tigle roșcate. Grădinite înflorite. Camionul cu prelată se hîrducă pe fâgașuri. Așezată lângă șofer pîndese puținii trecători. Aș vrea să prind o pri-

vine. O femeie bătrînă pe pragul porții veste apropierea camionului. Privire trecerea lui, dar femeia bătrînă la nănu se uită.

Case trandafirilor. Ziduri albastre, restre în pătrățele și perdele spumne. Aș vrea să întinesc un zîmbet. Dar năra cu rochie înflorată trece, nepotăre și nu vede zîmbetul meu.

Aș vrea o privire. O singură privire. Dar cei doi copii care se joacă pe o dă nu-si întorc ochii spre mine. Bănuț care trece nu se uită la mine. Tul care vine nu mă vede...

Nimeni nu dă vreo atenție acestui camion, acestui camion cu prelată. El trece, zdruncinîndu-se la hopuri. El stău. Nu pot ști. Nimeni nu știe. Nu o cîine, toronit la umbra unui gard, dică carul, aduimcă și simțind mișcătut al turmei de închisoare îngredită sub prelată, numai el, cîinele a mă privește și îl aud, mult timp, la nănu în urma noastră.

O boltă. O curte mare inconjurată de clădiri. Cobor din camion și străbătios prima curte. Printr-o ușă făcătă în zid de vreo doi metri înălțime, trînd într-o a doua curte pătrată. În lături, închisoarea în formă de parter, ca și la singurul etaj culoare cu gramuri pe o parte și celule pe altă parte.

Piote rotunde de diferite mărimi, cerș curtea. Timp de șapte ani, aproape fiecare zi aici mă voi învîrți în zece minute pe zi. Schiopătînd din ce ce mai mult, voi învăța să mă feresc pietrele mei mari și imi voi înemersul acolo unde pietrele dispărînd, mintul gol va fi mîngiere tălpilor. Uneori, cînd mă vor durea prea multă mîna imi va da voie să folosesc cîrle, mătura de nuiele cu o lungă. Altcori, mă va lăsa să stau pe nămint, cu spatele la zid și mă odihni...

Acum, este doar prima dimineață... truu trepte de piatră. Un vestibul. La sga un coridor. Cinci uși. În fata ușii treia, bătrînul militan se opreste, a o cheie din legătură... Il urmăresc ochi cu neliniște dar cînd în sfîrșit, se deschide, uimită, nu văd în rama mari ferestre, decît foarte mult v pe minunea unui jmons albastru!

Fereastra este așezată destul de Celula dă pe curtea din spate a penit carului, lângă de vreo cincisprezece tri. Un zid înalt de cărămidă o dă de grădina unei foarte mari clădire care nu văd decît acoperișul înalt de ne. La stînga, în colțul curții, un post supraveghere, cocotat sus pe zid. În lungul zidului, o fișie lată de iarbă rată de o rețea de sîrmă ghimpașă, pancartă este agățată pe sîrmă. Cu t distanță, reușesc să descifrez textul cu lîte mari. „Este interzis a se o pe iarbă. Se pedepsește cu moarte. Sus, în foisor, o sentință cu pușca mină. De partea egalată a zidului, d in fața ferestrei mele, crăcile unduie verdele dulce și grația a doi salcîmi privesc. Îi privesc cu nesat în timp aspir — tot focul dorului meu, un s deș cocotat pe o cracă imi face un s de prietenie cu brațul lui de fru verzi. Îi văd clar caul cu tichie a și și celălalt braț agățat de o cracă piciorarele îmbrăcate în soună de deață. O aciere ușoară de vînt îl face omulețul meu să danseze și brațul nu-si mai oreste legănarea, pentru a tot ura multe: „Bine-ai venit” și mi „bună ziua” [...].

Chiar a doua zi, vecinele mele dreapta ciocăniară incetisor în perete, cum hotărîsem să renunț la orice com nicare, în ciuda unei oarecari remuș am lăsat chemarea fără răspuns. La bun? Nîmic nu mă interesa în afara miliei mele. Erau puțină probabilitate ele să-i cunoască pe ai mei. Hazardul pică bine în fiecare zi. De ce aș să-mi pierd copacii și spiridusul?

Directorul închisorii era un ungru trin, grășu și cumsecade dar îndrăg de disciplina militară. Respectarea str a regulamentului. Cum ținea morții, interzicerea de a te așeza pe pat să poată fi încălcată, impunea cu viol un fel cu totul special de a face p

Imposibil să te întinzi o clipă fără a ranja complicatul fel de a împături tura. Trebuia să mă odihnesc pe b de lemn. Poziție pe care slăbiciunea o făcea din ce în ce mai dureroasă, schimb, hrana, fără să fie cantitativ mare, era mai bună și mai hrînită. Cartofi, varză, fasole, paste făinoase, pacaș și simbătă, terciul de arpacas ușor îndulcit cu marmeladă. De o cu

ÎN ÎNCHISORILE DIN ROMÂNIA

re roz murdar, cind se răcea devenea gelatinos și, cum părea puțin mai dulce, luasem obiceiul să păstrez jumătate din porție în cănița de apă și s-o ascund sub saltea. Deși nu-mi era chiar ușor să rămân simțată seara cam „flămîndă”, îmi ofeream, astfel, plăcerea unui mic dejun duminical. Dar făcusem din păstrarea arpacasului o problemă de demnitate! Legătura dintre terci și demnitate poate părea cel puțin bizară. Dar o regulă pe care ți-o impun are întotdeauna o valoare morală, dacă reușești s-o respecti.

2158-a, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, a 2171-a zi de detenție — 25 iunie 1955. Două săptămîni suportabile. Găsisem un nou subiect de piesă. Mă apucasem din nou de lucru. Timpul îmi era minutuos planificat. Dar vecinele mele, cu perseverență, mă deranjau în fiecare zi. Mutismul meu nu le descurajă și rezistența mea începea să se topească. Oricum, eram aproape liniștită cînd, în dimineața însoțită, ofiterul politic intră în celula mea. Era, din păcate, ofiterul politic din povestea cu vrăbiile. De cum a deschis ușa, s-a spernat parcă de ceva și înfipit în miilocol celulei, a stat privind îndelung fereastra, apoi, fără să-mi spună vreun cuvînt, a ieșit tot atît de furios precum intrase.

Pe la cinci după-amiază, un zgomot neobisnuit mi-a atras atenția. Nu puteam privi în curte fără vise. Nu mă aflam decît la un parter mai ridicat și plantele erau aproape, la posul lui de supraveghere. Mi-am dat seama repede că nu era decît zgomotul unui fierăstrău, de partea cealaltă a zidului. O presimțire m-a oprit locului. Nemaîndrăznind nici să respir, priveam frunzișul sמוש care începea să tremure. Spiridusul topăia și îmi făcea semne de mare prietenie. Dar fierăstrăul scirția mai departe și, deodată, bătînd aerul cu ramurile sale despletite, primul șalcim, cu un zgomot sfisitor, se prăbust în spațiu. Spiridusul meu, zguduît de șoc, își aritza spre mine bratul verde și poate îmi spunea adio sau poate mă chema în ajutor și eu nu puteam face nimic ca să-l salvez și fierăstrăul se ducea și venea în carnea mea, în inima mea, îmi tăia răsufărarea și eu ședeam acolo nîngînd-mi suhuri, dar cu ochii ușcați și mă uitam la omulețul cărui-a și sopteam cuvînt de dragoste și îl rugam să nu mă părăsească și el, așa precum mă părăsiseră toți, și să nu mă lase din nou cu desăvîrșire singură și îi spuneam „adio, dragul meu dăcăsur verde, adio, citava minute încă te voi pierde, nu-ți uita de mine și tu, ultima mea fluzie, și cum să fac pentru a te părăsi fără lacrimi” și i-am făgăduit să nu-l uit niciodată și să-l năstrez în inima mea, unde a și rămas, mai adevărat, mai real, mai prezent, decît cei pe care îi iubisem și pentru care suferisem și a căror amintire astăzi s-a pierdut, de parcă nu i-aș fi cunoscut niciodată, dar el, inexistentul, trăiește încă și vreau să uit zgomotul fierăstrăului și ultimul lui dans, să uit că, neavînd puterea să-l văd deorbit, am închis ochii, să nu mai aud nici geamătul trunchiului, nici zgomotul ramurilor răsculte și să-mi amintesc numai că am stat încă multă vreme cu ochii închiși fără să mi sînt că miracolul, din nou, îmi fusese dăruit și că se afla în frîna mea.

Nu mai cor, Trei nori tîrîți cu aur. La orizont, o colină, verde de-aftia copcii și acum vedeam tot frumosul decor din țigle roz și ne unul din corșurii lui înalt, a operite mai înainte de cei doi șalcimi, albă și neagră, o barză în toată mîlăstărea ei.

Nu plinsesem de durere. Nu am plins de bucurie. Dar era mult mai frumos ca înainte. Există un regulament în închisorile din țara noastră. Nu știu dacă el există și în alte țări. Acest regulament poate fi interpretat. Dar ofiterul politic îl aplicase cu sadism. Nici un fir de iarbă, nici o plantă, tulpină, frunză, boboc, floare și corac nu are dreptul să încolțească, să crească, să înflorească sau să poarte rod sub ochii unui deținut politic. Dacă, totuși, se întîmplă, în ciuda regulamentului, i se aplică pedeapsa supremă: moartea.

Iarba care creștea printre pietrele din curte a fost arsă de vie cu kilograme de sare. Ofiterul a asinat fiecare fir de iarbă, fiecare floare cît de mică așa cum asasinase șalcimii mei și pe frumosul meu spiridus verde. Ce lege pe lume pedepsește aceste crime? Il uram. Din toate neputințele mele. Și pe cînd el habar nu avea și puțin îi păsa de ura mea, pe mine simțeam că ura mă strînge de gît pînă la sufocare.

A 2172-a, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186,

a 2187-a zi de detenție — 12 iulie 1955. În dimineața aceea mă invitam în cerc în curte, cînd l-am zărit. În spatele geamurilor de la primul etaj, stătea nemiscat, privind-mă. În colțul drept al curții, acolo unde se sfîrșea aripa din dreapta clădirii, se aflau latrinele. Două cabine închise cu uși de scinduri și un igheab, lung, piscuarul. Lîngă ele, citeva lăzi de gunoi. Toți invirtindu-se încet prin curte, am observat într-una din lăzile de gunoi o frunză lungă de ceapă verde, aruncată de unul dintre militieni. Detinuții nu primeau nici fructe, nici zarzavaturi proaspete. Am supravegheat-o pe militiancă și, pe cînd privea în altă parte, m-am aplecat, am luat iute lungul fir și l-am ascuns în pumnul meu strîns. Cîteva clipe după aceea, ofiterul coborî în goană scările, se repezea spre mine și spre spațiu militieniei, mă întreba urînd ce nusesem sau ce luasem din lada de gunoi. La început m-am prefăcut că nu-l înțeleg, apoi, că tremur de frică și după ce l-am lăsat un timp să mă amenințe cu furie, am întins bratul și i-am mi-am deschis pumnul, lăsînd să se vadă firul de ceapă mototolit. „Luști-l, dacă aveți nevoie de el”. Plin de furie, a întors spatele și surisul abia reținut al militieniei mi-a stîns focul inimii și mi-a evaporat ura. Se făcuse de ris. Cum să urăști un caraghios, un caraghios scîrbos? Aveam alte probleme de rezolvat. [...]

Subiectul noii mele piese era destul de incult. Acțiunea se petrecea în timpul revoluției de la 1848. Personajul principal, un țaran de 14 ani. Cum nu voiam să folosesc nici unul din neologismele limbajului modern, îmi scoțeam memoria cîntînd cuvinte neaoșe. Cum vecinele mele îmi tot băteau în perete, gîndul că ele m-ar putea ajuta să le găsesc puse cap încapătînării mele. Intr-o bună dimineață, cînd m-au întreat iar, prin codul-abecedar, „cine ești?” le-am răspuns, în sfîrșit, spunîndu-le numele meu și procesul din care făusem parte. La rîndul meu, am aflat că erau cinci femei în celulă, toate cinci condamnate pentru a fi făcut parte din Garda de Fier. Aflînd că vecinele mele sînt legionare, mi-am trecut, fîrîr reț pe spinare. Dar mi-am depășit avertisința. Erau și ele ca și mine în închisoare și nu voiam să fiu judecatorul mînăului. Judecătorii mei mă degustaseră de vecie de judecări. Le-am spus numai că nu am destulă răbdare pentru conversații lungi. Altele ciocăneli pentru fiecare literă era obositor și eu aveam de lucru. Au înțeles și s-au putat meru cu o mare discreție. Trei dintre ele erau studente și multă vreme tîne pentru a fi putut participa la crimele Legionii. Vorbeam numai citeva minute pe zi. În fiecare dimineață îmi urau „bună ziua” și în fiecare seară „noapte bună”. Așa a trecut o săptămînă, apoi, purtătoarea lor de cuvînt mi-a propus să mă învețe alfabetul „morse”.

Fără hîrnic, fără creion, roc și cerneală, trebuia să ne întoarcem cu secole în urmă și să regăsim tabelele de ceară. Tablita? Una din fețele bucății de săpun. Am început prin a grava pe tablita cu un fir de mătură literele alfabetului. Apoi, ea mi-a dictat diferitele combinații de puncte și linii corespunzătoare. Femeile inventaseră „liniile”. De fapt, în „morse” nu există decît puncte. Un punct adică un sunet scurt și două puncte, două sunete scurte și rapide. Femeile socoteau că era mai prudent să le înlocuiescă cu o linie scurtă, trasă ușor pe perete cu unghia sau cu vreun alt obiect. Mi se pare că a fost procedeu se generalizase în toate închisorile de femei. Punctele erau loviturii slabe date cu unghia sau cu incheietura degetului mijlociu sau cu orice alt obiect, în perete. De exemplu, coada unei perii de dinți, cînd aveai una, ceea ce nu era cazul meu.

După ce mi-am tocit bine lectia, am izbutit destul de repede să vorbesc, adică să bat corect literele fiecărui cuvînt pe care voiam să-l transmit. Dar mi-a trebuit mult mai multă vreme ca să ajung să „aud” rapid mesajul. Ca să decodex pe loc sunetele auzite. Ca să reușesc să fac instantaneu cu ele cuvînt și fraze.

Cu o răbdare de inger. Gîti, interlocutoarea mea, ciocănea sau trasa, după caz, litera și dacă nu reușeam s-o recunosc, aștepta să-mi consult tablata. Cînd înțelegeam litera, dădeam, la rîndul meu, o lovitură în perete, semn de recepție. Numai atunci îmi dicta a două literă și așa mai departe, pînă la sfîrșitul cuvîntului. Cînd ți-ai însușit reflexul morse, cînd sunetele devin în mod inconștient cuvînt, limbajul este, într-adevăr, foarte rapid. Din cauza zidurilor foarte uscate, sunetele se propagau clar. Dar ca nu cumva să fiu prins de militienie, trebuia să fiu în același timp atentă la zgomotele de pe culoar. Și să am mereu grijă să ascund sau să șterg tablata. Era strict interzis să comunîcăm între noi, Militiencele ne urmăreau cu o răutăcioasă plăcere. Cînd ne prindeau, urma pedeapsa. „Sapte zile”, adică șapte zile de carceră cu regim sever.

Curînd, am fost în stare să port conversații normale cu vecinele mele sau, mai bine zis, cu Gigi, pentru că în celula lor numeau de „se ocupa de zid”. A fost întotdeauna de o desăvîrșită discreție. Respectînd cu sfîntenie orele mele de lucru. Numai o intimplare neprevăzută o repezea la zid, ca să mă pună îndată la curent sau pentru a mă feri de un pericol.

Încetul cu încetul, Gigi m-a făcut să pătrund în viața secretă a penitenciarului, de care, timp de un an, fusese străină. Începu prin a mă învăța codul telegrafic de alarmă. O lovitură de pumn dată cu putere în zid, acum știam că înseamnă „oricul”. Două „perchezie”, Aveam datoria să mă reped, la rîndul meu, la celălalt zid. Să transmit alarma. Îmi povestea infrigurarea care se pornea în ochile după cele două lovituri. Simbele folosite la împletit, acele, lingurile stercelite dibaci și a căror coadă fusese transformată în cutit, bucățile de sticlă care se foloseau la tălatură pînzi, toate nimicurile interzise din prostie sau răutate dispăreau în viteză, ascunse în patele din saltea, sub scindurile care înconjurau podeaua, în cine stie ce ascunzătoare găsită de ingenioasa nevoie.

Litera „L” în morse a devenit somnambul meu. Punct-linie-punct-linie. Inițiala numelui meu. Puteam să răspund la chemare cu încredere. Nici un pericol pe culoar. Dar din prudență, una din ele rămînea de nază lîngă ușa lor, atentă la cel mai mic zgomot suspect. Mai tîrziu, cînd m-am obișnuit cu acest limbaj, nu team lesne asculta zidul cu o ureche și culoarul, cu cealaltă. În cele din urmă, am înțeles insistența vecinilor mele. Nici curiozitate nici lînsă de discreție. O celulă mută intrerunea circuitul. Fuseseră nevoite să-mi învețe rezistența. Pentru a prelungi legătura de solidaritate.

Și iată marelă cuvînt, spus. Solidaritate. Dictionarul „Larousse” îi dă o primă definiție din domeniul dreptului. Nu-i citez decît începutul: „Stară a două sau mai multor persoane în care fiecare este angajată pentru toate și pentru tot”.

Da, Fiecare dintre noi era angajată pentru toate celelalte și pentru tot.

Marea majoritate a femeilor din penitenciarul nostru era lipsită de personalitate, amorfă. Închisoarea politica? Detinute politice? Ce ironie! În afară de grupul legionarelor — și chiar și acesta putea fi discutat — dintre sutele de femei pe care le-am cunoscut prin zid, din auzire și personal, pentru cite dintre ele accesa denumire avea acoperire? Vreo zece... Restul? Tărănci analfabete, acesute pentru a fi adăpostit, din aviditate sau din grețune, partizani, evadați sau parașutiști. Pentru a fi rezistat la colectiva de mîntulului. Femei condamnate pentru „omitere de denunț”. Ele nu denunțaseră un tată, un fiu sau un soț. Femei îndrăgostite. Femei care au încercat să fugă din țară. Etc. Aproape toate aceste femei respectau regulamentul închisorii. Frica de acele groaznice „sapte zile” era, fără îndoială, principalul motiv. Dar și simplitatea lor spirituală. Lipsa lor totală de inițiativă, de cultură, de interes pentru tot ce nu făcea parte din umila lor atmosferă zilnică. Condiția lor de femei supuse din totdeauna unei autorități. Cea a tatălui, a soțului, a preotului a școlii publice. Cursă bună.

Fricoase? Nu tocmai. Dimpotrivă. Dar curajul lor nu se arăta decît în rare împrejurări. Cînd, aproape împotriva lor însă, erau împinse de acest sentiment puternic, afectiv și cu totul feminin: solidaritatea.

Gigi îmi explicase ce însemnau cele „sapte zile”. Viclenia, prudența, ascuțimea auzului și spiritul de observație, toate cite trebuiau puse în mișcare pentru a le ocoli. Pedepsirea unui deținut era, de obicei, cerută de către unul dintre militieni, martor al delicțului. Avea dreptul, în incheierea raportului prezenta comandantului, să fixeze chiar el pedeapsa. De fapt, o singură pedeapsă, izolatorul. Dar mai avea, tot el, și dreptul să-i fixeze durata. Trei, cinci sau șapte zile. Din nefericire, erau întotdeauna „sapte zile”. Cererea de pedepsire trebuia aprobată de comandant și de medicul închisorii. Dar nu se auzise niciodată ca vreun medic, unul singur măcar, să fi îndrăznit să interzică pedepsirea, chiar celui mai mîrbund dintre deținuți. Este de la sine înțeles că, adeseori, o simplă bănuială

ajungea militianului pentru a-și prezenta raportul.

„Izolatorul” era o mică celulă complet goală, doar o tînetă. De la orele 5 dimineața și pînă la 10 seara, acolo ți se ordona să rămii în picioare sau să te învîrți în cerc pe lîngă pereți. Timp de șapte zile. Era interzisă asezarea jos pe dusumea. La 10 seara ți se arunca o saltea de paie. Fără cearceaf, fără pernă, fără pătură. Iarna celula nu era încălzită. La 5 dimineața salteaua îți era luată. Nici o posibilitate de a te spăla. Timp de șapte zile! Deși toate acestea erau foarte greu de îndurat, nu li se păreau suficiente. Pedeapsa era înăspriată printr-un regim alimentar de subnutriție. Infometare. Timp de șapte zile... În primele două zile numai un cub de mămăligă. Lungime, lățime, înălțime cam zece centimetri. Regulamentul mai dădea drept la trei gamele de apă caldă, ușor sărată. Dar cel mai adesea, apa era fie rece, fie prea sărată. A treia zi, regim normal. A patra și a cincea zi, iar mămăligă și apă caldă. A șasea, normal. A șaptea, mămăligă. Deci, cinci zile din șapte, erai flămînd. Dacă, din nefericire, primei una după alta două pedepse de „sapte zile”, aveai dreptul, între cele două izolări, la trei zile de regim normal cu întoarcere în celula obișnuită. Dar se întimpla ca aceste trei zile să-ți fie refuzate. Executai atunci patrusprezece zile de izolare cu zece zile de infometare. Gigi mi-a spus că singura mîngiere a femeilor pedepsite era siguranța primirii călduroase ce le aștepta la întoarcerea lor în cameră. Pe patul celei pedepsite se îngrămădeau bucățile de piine, de mămăligă sau orice altă hrană care se primea în acea zi în celulă și de care se lipsea fiecare, pentru a o ajuta să-și recapete forțele. Solidaritatea noastră și rînea minia administrației penitenciarului. Mai ales împotriva ei aveau de luptat comandantul și tot corpul de militienie și de militieni. Folosind mijloace din ce în ce mai barbare. Șapte zile după șapte zile, cătușe americane și chiar masca de gaze. Dar chiar și atunci cînd pedepsele individuale au fost cu furie înlocuite cu pedepsele colective, femeile nu s-au supus. Au suferit fără să crîncească, fără să ne denunte, fără să ne facă imputări, toate pedepsele. Nici măcar nu ne-au cerut vreodată să tăiem rețeaua postală, delicțul major. Dar, cu timpul, nemaiputînd să le vedem suferînd, am încetat aproape toată activitatea noastră secretă. Aproape toată, căci ne era imposibil să rămînem total inactive.

Cum am mai spus, vecinele mele erau legionare. La virful mișcării, un amestec de intelectuali pro-hitleristi, de pseudo-intelectuali, nemulțumiți și ariviști, de persoane aparținînd marii burgezii în lupta cu „finanța evreiasă”, de aristocrați decadenți și de citiva iluminați. Prozeții, amestecătură de tărănime exploatați și inoplată, de preoți de sat, institutori mizerabil plății, liceeni, studenți și de pleava mahalalelor, lacomă de jafuri și pogromuri. Drept momeală, ortodoxie primară, național-socialism de import, patriotism sovîin și obscurantist, cult morbid al morții și, mai ales, antisemitism, adică ură. Aceste fete tîne, la însingurarea familiei sau a iubiților, ar fi dorit să instaureze o dîctatură fascistă. Să-i extermine pe evrei. [...]

Două dintre ele asistaseră la Cluj la faimoasa întîlnire dintre Lucrețiu Pătrășcanu și studenții, în timpul infrunțărilor sovîne, dintre români și unguri, în 1945. Aflînd că fusese și eu atunci la Cluj, se simțiră, oarecum, mai apropiate de mine. Aveam o amintire comună. Știau, de asemenea, că faptul de a fi căutat o cale de împăcare, de a fi făcut tot ce-i stă în putință pentru a potoli pe studenți și a deschide închisorile, apăsase greu pe soarta lui Pătrășcanu. Și indirect, pe propria mea soartă. La început, și eu și ele, ne acceptasem vecinătatea din nevoie. Cu neîncredere. Dar aceleași zăbrele, aceleași lacăte ne chinuiau în aceeași măsură. Încetul cu încetul, relațiile noastre s-au transformat într-o adevărată prietenie. Mă apropiam de perete cu plăcere. Nu mai mă simțeam singură.

După citeva luni am fost despărțite. Apoi, din nou împreună. Din nou separate. Posta clandestină anihila distanțele. Străbătea zidurile, oricît de numeroase și de groase ar fi fost ele. Și scrisorile începuseră să circule între noi. Dar ele fău parte din cu totul altă poveste, despre care voi vorbi poate mai tîrziu sau niciodată...

De-a lungul anilor pe care i-am petrecut în penitenciar, prietenia noastră nu s-a dezmințit niciodată.

Răzvan PETRESCU

Rubato

LUAȚI LOC, vă rog. Acolo, da, pe canapea. Pe canapea? Desigur. Pare cam folosită, spune pacientul. Și de ce trebuie să mă așez pe ea, n-aveți un scaun? Ba da, dar stau eu pe el. De fapt nu trebuie să vă așezați, vă recomand să vă întindeți. Ca în patul dumneavoastră. Apoi vă relaxați. Aveți și o pernă. Să mă întind, spuneți? Și dacă mă ia somnul? Domnule, nu-mi arde de glume, mai așteaptă și alții afară, dacă nu vă convine, puteți pleca. Pacientul ride. E un om înalt, solid, are gîtul gros, ochii mici și apropiați și e îmbrăcat într-un costum albastru de serj, cam larg. Eu sint scund, anemic, am un ochi acoperit de albeață, iar celălalt larg deschis asupra lumii. Port halat alb în fața mea, pe birou, stau răsbindite hîrtiile pe care îmi notez zilnic numere de telefon, desenez sau imprăștiu cerneala din stiloul, rețete, fișe de observație. Intr-o mică vază de sticlă îmi tin pixurile, creionul și ciocănelul pentru reflexe. Puțin mai încolo, pachetul cu țigări pentru pacienți, bricheta și o cană cu apă. Logă mina stîngă se află punga cu bomboane, pungă pe care, la un moment dat din cursul zilei, atunci cînd devine imperios necesar pentru un anumit tip de pacienți, o fac să pocnească, spriindu-i. Ceva îmi spune că azi o voi folosi mai de vreme ca de obicei.

Pacientul s-a lungit, în sfîrșit, după ce a încercat cu mina moliciunea canapelei, constatînd cu voce tare că-i desfundată. Mă privește cu ochi tulburi. Descalță-vă, îi șoptesc (nu pot preciza de ce e necesar să le vorbești în șoptă, dar bănuiesc că asta îi liniștește). Să mă descalț? Da, așa se obișnuiește. Bine, o fac și p-asta, însă s-ar putea să miroasă, mi-e cam jenă... Nu-i nimic, îl îmbărbătez eu, sint medic. Pacientul se descalță. Cabinetul se umple cu un miros gri. Îmi aduc aminte de fotografii. Fotografii ați adus? întreb. După citeva clipe de gîndire, pacientul se dă jos de pe canapea, lipăie pe covoraș — își scosește și ciorapii — și îmi întinde două fotografii, față și profil. Foarte reușite, am apreciat. Sint făcute la noi în instituție, spuse el cu mîndrie, după care se întoarce spre canapea, se întinse și închise ochii. Trecură citeva zeci de secunde. M-am uitat la el și mi s-a părut că e gata să adoarmă. Acum spuneți-mi ce vă supără, l-am invitat politicos, pe un ton moderat.

Păi, nici nu știu cu ce să încep, cum să vă spun, mi-e că n-o să mă credeți, e așa, adică eu, prin natura meseriei, mai bat. Vin numai infractori și ce să le faci, nu se-nvață mînt, trebuie să-i liniștești într-un fel, să li se facă frică altă dată, asta-i regulamentul, deși eu, în atîția ani măcar atîta lucru am aflat, nu se potolește, din contra, poți să dai în ei ca la balamuc, nimic, mai răi ca-nainte, e ceva de speriat, da'ce mă sperie pe mine e lucrul ăsta care mi se-ntîmplă de la o vreme, mi-e și rușine să vă povestesc, însă sint că plesnesc de n-o fac și mă mai și doare, gata, am zis-o, asta e, m-a pus la pămînt. A început în decembrie, prinsesem pe unu', cîcă era pilot de avion, de-ăla de pasageri, pilot, ai? l-am întrebat, că eu mai întreb, în timp ce doi colegi îl și pususeră jos pe ciment și l-am ars peste mîini citeva țepene, ca la carte, c-o bită, pin'am auzit trosce, pe urmă l-am dat drumul, că mai era și alții la rînd, iar ăsta era gata, el, și cum v-am zis, de-atuncea s-a inaugurat fenomenul', mai precis de-a doua zi dimineață cînd m-am trezit cu mîinile umflate și mă durca de-mi sîrca ochii din cap, m-am dus la doctoru'nostru, că nici bastonul nu-i mai puteam ține în mîna, și ăla mi-a zis n-ai, dom'le, nîm e, nu-mi veni mie cu prostii, cînd arde țara, tu nu vezi că ești sănătos ca un bou?, și parcă m-am mal liniștit, da' n-a trecut mult și l-am bătut pe altu' rîu de tot, numa'vinuții era pe spinare, urla, al dracului, și eu dădeam, meseria, ce să-i faci, iar peste trei ore mă pomenește cu niște circei în spinare de-am și plîns, mă seca la inimă, și cînd m-am uitat în oglindă, la toaletă, îmi era albastru tot spatele, pete, pete, de sus pînă jos, o săptămîină întreagă nu m-am ridicat din pat, poate e-a fost spre norocul meu, că unii de-ai noștri a pățit-o urît în vremea aia, iar doctorul cîcă bă, n-ai nici pe dracu', înțelege odată, vrei să-ți fac raport, ce, ești nebu? Atuncea mi-a picat mie fisa că poate aia era buba, nu mai eram întreg la scufiță, mai ales e-a pornit să mi se întîmple regulat, acu'vin,

de pildă, direct din spitalul nostru, mi-am făcut analize la ficat, au ieșit bune, l-am bătut în urmă cu vo trei săptămîni pe unu', așa, mai gras, l-am pus o scîndură pe burtă și-am sărit de citeva ori pe ea, pe scîndură, să nu las urme, știți, și chiar n-am lasat, da' m-a apucat ficatu', domn' doctor, de m-a zăpăcit, eram galben tot, o luasem razna, n-am mișcat opt zile, am slabit cîșpe kilograme, vedeți și dumneavoastră cum îmi stă hainele, ca pe băț, în plus colegii își bate joc de mine, cîcă uite cum a ajuns căldu', sîracu', c-așa îmi zice ei mie căldu', și ca să pună capac la toate, acum uit, uit intruna, e de groază, l-o: f, pocnit pe vremea-n cap, cine știe? Să vă dau un exemplu, plec pe-o anumită pistă, înțelegeți, și pe traseu uit pe cine trebuie să urmăresc, mă duc pe malul lacului și-mi vine în mînt tot felul de ampenii, poezii, pendule, chestii de-astea.

Ați avut o copilărie normală? Da, eu sint de la țară. Nu mi s-a întîmplat nimic deosebit, ah, ba da, într-o zi: am aruncat o piscică de la etaj. Aveți casă cu etaj? Nu, m-am dus special la oraș pentru treaba ăsta, vroiam să văd dacă-i adevărat că piscica cade întotdeauna în picioare. Și? A căzut în picioare. De la patru. Da' ce rîu mi-a părut după aia... Am plîns zile întregi. Bine, acura încercați să vă liniștiți.

Asistenta deschise brusc ușa, deși am rugat-o de-atîtea ori să nu mă prădeze deosebit. Pacientul se zăpăci, se ridică de pe canapea, își ascuise fața în palmă. l-am dat o rețetă. La plecare își uită cizmele. Asistenta le luă și le puse în hol, sub mîșuța cu reviste colorate.

Următorul bolnav privește îndeungînd fotografiile pentru testul psihanalitic, strîmbă din nas, separă cu mare dificultate pe cei antipatici de cei simpatici, întrebîndu-mă dacă n-ar fi fost mai bine să discerăm între f-umoși și urți, îl înțeleg, dinșul este căpitan de vapor, îi scriu un bilet de trimitere și o rețetă.

Intră o femeie, e legată la cap cu un fular, Fularul e din lînă. Mă informează precipitat că gheba blocului unde face curat este mereu murdară. Scările la fel. Liftul. Oamenii întindă diradins gheba cu tot soiul de lucruri, sticle, abecedare, veioze, bucați de carton, și pe urmă lasă gunoii jos, pe pasarelă, pentru că nu mai încapă în tomberon. Or, ei li este groază de mizerie. Gunoiul fermentază, cine știe ce porcării mîncîcă locatarii. Ieri a văzut un șobolan bătîndu-se cu o pasăre, nu știa precis ce fel de pasăre, dar crede că era vorba de un porumbel. A cîștigat șobolanul. De altfel a văzut același șobolan, puțin mai tîrziu, către ora unu, zbînguiindu-se prin tufele de grozămă de lingă bloc.

O SCURTĂ PAUZĂ. Fărîmîtez puțină piine și o pun pe pervaz. Beau apa din cană. Apa e tulbură. Plînă, desigur, de paraziți intestinali. Toți locuitorii orașului sint infestați. Dar n-au de unde ști. Sau nu-i interesează. Mă pierd citeva clipe în reflecții de acest tip. Ușa se deschide iar. Poate ar fi mai bine s-o scot din țîțui.

Un tinăr în jur de treizeci de ani se așează pe canapea și oftează. Îi întind pachetul cu țigări și bricheta. Aprinde o țigară. Tace. Cît timp tace, îi creionez din citeva linii portretul. E dolofan, are mîini mici, albe, care tremură intruna. Adaug pe desen două, trei linii curbe, paralele, ce sugerează tremuratură. Ochii exprimă o mare suferință. Oftează din nou. E îmbrăcat într-un trenor ponosit, bej, lung pînă la pămînt. Are părul vil-

voi și îi curge nasul. Vorbește foarte încet.

Nu mai am nici un motiv să trăiesc. Absolut nici unul. E frig. Mîntea mi-a piccat pe cărări înguste. Bicisnice. Salariul e inconsistent. Pentru un kilogram de roșii trebuie să scriu trei poezii. Și alea cu rimă. Oamenii au o privire dușmănoasă, vorbesc mult. Mă ascund, uneori stau cite-o săptămîină întreagă ascuns la un prieten care e mut. Gîndindu-mă că n-are cum să mă dea de gol. Și totuși reușește. Leagă cu o sfoară o sticlă unde introduce un bilețel pe care scrie unde locuiesc, și-i dă drumul pe fereastră. O lasă să spînzure la nivelul capului trecătorilor. Este imposibil să nu se izbăvească cineva cu fruntea de ea, să n-o spargă, să nu citească conținutul și să nu vină apoi în cea-mai mare viteză la mine. Degeaba am stricat soneria. Bat cu toții cu pumnii în ușa, pînă ce mă văd obligat să le deschid. Pe de altă parte, instalatorul e un om bun și îmi repară de fiecare dată soneria. Cu telefonul și televizorul face la fel. E foarte priceput. Vorbește picant. Oro-n șir. Trebuie să-l scut. Îmi dă subiecte, mă inspiră, zice el. Cel mai bine mă simt la subsol, am o cameră la subsolul blocului, unde nu pot să aud nici femeia de serviciu, pentru că li e frică de pîlănjenii. Acolo beau vin, mai scriu. Mi-e teamă să ies din casă. Dincolo de ușa apartamentului mă așteaptă o lume ostilă, troleibuze, gropi, cine știe, poate și serpi. Am aproape treizeci de ani. Mă cheamă Popescu. Sint și alți Popesci care, se zice, scriu poezii. Îi suspitez ca se prefac. Cred în Dumnezeu. Și totuși sint sîrac, nu am nici o responsabilitate. Iaghit prea multe hipotice. Nu mă ajută. Nu mă ajută nici dacă las mai puține. Poate c-aș ajunge să mare poet. De fapt, eu sint inginer. Familia mă adora. Joi mă ceartă. Cred totuși că se prefac și ea, familia. Prea multă gălăgie în jurul meu. Pînă și mașina de scriu face prea mult zgomot. Ieri am lovit-o cu ciocanul. Cînd eram mic n-o nimeram. Însă acum știu unde trebuie s-o lovesc. În centru! Cînd mă gîndesc cite femei m-au iubit! Dar nici una nu si-ar fi dat viața pentru mine. În copilărie îmi plăcea să scot gîrgăunii din gîurile lor. Le umpleam gaura cu apă și ei țeseu afară. Nu stiau să înoate. După ce au învățat să înoate, am inventat alt truc, acela cu firul de lînă la capătul cărui legam un guguoiu de plastilină. Gîrgăunii își lipeau picioarele de guguoi și astfel izbuteam să-i trag afară. Rîdeam să mă prăpădesc. Aș putea emigra. Însă, recunosc, mi-e lenă. Sau pămîntul natal și toate celelalte. Îmi tremură mîna cînd mă gîndesc la ceva. Îmi tremură și cînd nu mă gîndesc. Sint atît de delicate incheieturile mele. Cum să scriu, cu asemenea incheieturi? M-am plictisit de prietenii toți sint la fel. Și de femei. Și ele sint la fel. Visez urît, numai viermi. Cu capul mare. Ce să însemne asta? Am ochii bulbucați. Unii spun că am și talent. Să mă sinucid? Partea rea e că nu mă decid asupra metodei. E scîrbos ce rămîne din tine după ce te arunci de la etaj, după ce te calcă un buldozer ori după ce te spînzuri. Mi s-a povestit că-ți iese limba de-un cot și rămîne așa citeva zile, o limbă de zile mari, să o vadă rudele. Un pictor și-a injectat petrosin în braț. Nu i-a reușit. Să-mi tai venele? În cadă? În blocul meu nu curge însă decît apă rece, două ore pe zi. Ar trebui să încălzesc apa pe aragaz, în oale, să alorg cu ele de la bucătărie la baie, de mai multe ori. Pe urmă îți trebuie și o lamă bună, iertarea păcatului și un dop etanș,

să nu se scurgă singele. El trebuie văzut șerpuid deasupra ta, un efect tulburător. Dar e complicat și durează prea mult. Te poți răzgîndi, chemi salvarea, te salvează. Somnifere, atunci. Și o sticlă cu rom. Oricum, problema e că nu vreau să mă sinucid singur. E banal. E trist. Altfceva ar fi dacă s-ar oferi cineva să se sinucidă împreună cu mine. Poate fi oricine. Nu am pretenții. Poate fi și un hingher. Cineva care să mă ia de mîna, pe acoperiș, și să ne dăm drumul de acolo. Chiind amîndouă pînă jos, pe asfalt. Heei, rup! Sau cum se strigă în asemenea cazii. Cineva alături de care să-mi pun capul pe șina de calc ferată, la ora la care trece acceleratul de Sinaia. Sau de Berlin. Cineva care să-mi îndese pastilele pe git, în același timp în care eu le-aș îndesa pe gitul lui. Aș avea curaj chiar să mă spînzur alături de cineva. Eu la un capăt, el la celălalt. Cred că este posibil. Voi lipi etichete pe toți stîlpii din oraș, etichete în care voi adresa un apel în versuri tuturor celor care doresc o sinucidere în doi. Sau în trei. De fapt, pot fi chiar mai mulți.

I MI DAU boneta pe spate. Pe urmă mi-o așez pe-o sprînceană, strengărește. Boneta face impresie asupra pacienților. Dar coci de azi sint cazuri banale. Afazii, agnozii, adezivități, apraxii, alcoolism, imbecilitate, autism. Nu mai am decît cazuri neinteresante de la o vreme. Nimic serios. Nu mai sint nebulii de altădată. Îi pun poezii citeva întrebări, îi dau un ghiont, nu reacționează, nici măcar nu ride, îi sondez subconștientul, îi mărturisesc că i-am citit ultima poezie într-o revistă literară de mare tiraj pe care n-o citește nimeni, că mi-a plăcut. Nu se va sinucide. Nu-i dau rețetă. Ne luăm la revedere folosind salutul roman și nu iese bine pe ușa că intră o femeie îmbrăcată dubios și fardată violent. Fusta li e scurtă, pătată cu ulei, iar cînd se întinde pe canapea, observ că n-are chiloși. Așteaptă calm, privind în tavan și sugîndu-și zgomotos un dinte. Apoi, cu o mișcare bruscă, se ridică în capul oaselor și își scoate canadiana, cu pulovăr cu tot. O rog să se îmbrace, în cabinet e frig. Instalatorul meu nu e un om bun, nu vine să-mi repare caloriferul sau, dacă vine, îmi repară altceva. Ea nu face nici o mișcare. O îndemna din nou mai tăios, să se îmbrace și să-și spună păsul.

S INT o fată simplă, de la țară, nestudiată. În școală furam creioane. Mai făceam și alte drăcii. De-asta am fost nevoită să renunț la clasa a noua, care nici nu era cine știe ce, m-a tot dat afară profesorii pînă cînd n-am mai putut intra. Atunci tata și mama m-a pus să duc vacile la pășcut, că mama avea o soră în Olanda și ne-am cumpărat vaci. Mai tîrziu, părintii mi-a cerut să fur vitei. Deși mă distra, tre' să spun că viteii nu era ca creioanele. Devenea mai greu să-i cauți, să-i momesti, noaptea, să nu te vadă lumea. M-am descurcat binisor. Îi aduceam acasă mai cu mîu, muu, mai cu jordia și, în curte, pe boznă tata îi trîznea în cap cu barosul, n-ormă îi făcea bucați, iar a doua zi vîndea carnea. Era treabă grea. Nu c-aș fi o frumusețe, da' de cînd cu carnea, care nu se găsea pe nicăteera, flăcăii din sat începuseră să-mi facă curte, vorba aia, o dată mi-au făcut-o patru deodată, cînd aveam cîșpe ani. Mă plăceau, asta e. Că eram și bine dezvoltată pentru vîrsta mea. Si uite așa se-ntîmpla de-am rămas gravidă îni venea ameteii, nu mai puteam prinde vi-

COMANA (1890-1891)

tei. La doctoru' nostru nu m-am mai dus, că mă puia să mă sul pe masa aia, aici văd că n-aveți, aia cu chingi în care-ți băgai picioarele la dreapta și la stânga deasupra unei țâvi, că mai crăcită nici n-am stat vreodată, și mi se uita în știți dumneavoastră ce, deși eu nu crez că vedea ceva pen' că era mereu beat și-avea ditamai ochelarii pe care-i lăsa pe la oameni, prin sat, ori la bufet, drept pentru care mi-era și rușine, ce mai, ca un om străin să și se uite în... așa deodată. Ba mai băga și mina, cu mânășă cu tot, și te gidila, mă gindesc e-o făcea ca să-l ajute la privit. Unde mai pui că avea și oginda-aia cu bec în frunte. Nu știu la ce-i folosea, că-i stătea întotdeauna strîmb, de lumina prin alte părți. Acu', dacă burta mi se umfla, nu mai stăteam să-mi facă curte nimeni. Zăceam prin casă și căseam. Ei, și după ce l-a prins oamenii pe doctor și pe tata, că-i înșela unu' la cîntar și alălat la boală, eu am scapat curată cu copil și e-o timchea de coadă. Cică *aia din Sindreni cu doctoru'*. Deși cu doctoru' nu s-a petru-cu; nimic, da' așa ies vorbele. Poate, zic poate era și copilul lui. Cine știe? C-am iubit și eu o dată un flăcău, crea tare voinic, ceferist, de la noi în sat, da' cînd eram aproape gata să ne luăm l-a călecat trenu'. Drept pentru care m-am hotărît să mă mărit dracului, cu cine-i nimeri. Era unu', Ceapă, lăutar, umbra la sticla de țuică-n burdufu' acordeonului, imi dădea tîroale, da' după ce l-am lăsat de citeva ori, mi-a spus că nu vrea să se-nsoare. Așa că m-am gîndit să caut și-n altă parte. M-am dus în gară la Ciocănești, pe armă la Titu, da' peste tot numă' țigani, bagabonzi, bețivi, ori de ăia care stătea în stație doar o jumă' de oră, grăbiți tare, să nu piarză trenu' de opt spre București. N-am avut noroc. Cînd mi-aduc amînte, peste tot coșnițe, rațe, porci, după cum era anotîmpu', semînte agricole, birții mozolite, scuipați, cred că s-ar putea constitui o statuie din ciți scuipați am văzut numai eu, se pișau împrejurul W-C-ului, cică sîntem liberi, așa zicea. Ce să faci eu ei? Unii îmi dădea vin sau ciorapi, buni și ăia. Aproape că începusem să mă obișnuiesc. Oricum, imi păcea mai bine decît să mulg vaca și să vină tata să mă-njure ori să-mi răstoarne găleata-n cap. Sau mama bea. Se chîna că eram la oraș, deși nu era prea mare, simțată mai ieșeam să văz un film, mai mîncam o prăjitură. Da' ce imi făcea mie greață, chiar dacă luam înainte o drojdie, două, că mulți de-ăștia, în tranzit cum se spune, imi cerea să merg cu ei la closet, la bărbăți, și dădeam și îngrijitoare un pol, pe-nt-un sfert de oră, era mirosu'! Damiiu' ăia, domn' doctor, atît de puturos, că te bufnea lacrimile, ce să mai spun de vorbe de amor, că unii îți mai zicea și de-ăștia. Ce țite albe ai sub vălul negru, mi-a spus odată un țaran. Și trebuia să mă crăcănec deasupra găurii turocești, cu miinile sprijinite de perete. Ori, pe perete se stergeau mitocanii la fund, cu deștele. Abia găseam un loc mai nemișit, mă durca ochii de cît mă chioram să-l văd, că nu era bec. Aia din spatele meu nici nu băga de seamă, dă-i și dă-i, să nu piardă trenu', și eu imi mutam miinile de colo-colo, de ziceai e-am boala copiilor, de scîrbă, știți, ce să mai vorbesc de plăcere. Că-ți venea mereu să versi. E, acu-s șomeră, cum ar veni, nu mai intră oamenii la closet pentru plăcere. Se zorește, de parcă-i mină din urmă cu bicu'. Nici nu mai fac pipi eu pe vremuri. Și mai am și eczema asta care nu se vindecă, cite n-am încercat, am dat cu un-sori, prafuri, laba giștei, bălegar, cum m-a învățat o babă, a ciunii, nu m-am cunoscut eu nimic, tot așa a rămas, eczema, maronie, zgurîtoasă, îi bagă pe toți în sperieți, oricît le-ăș spune că nu se ia, și copilu' tre' să mi-l crece, nu? Păi cum să-l crece, dacă am eczemă? De unde urșitoarea mă-și oi fi luat-o? Nu vrei să vă uitați? C-am fost odată și e-un domn bine, așa, mai în etate, m-a dus de două ori la hotel și-a fost frumos, cu toate că era ploșnițe pe tavan, nu cred însă că de la el, de la domn, că nu putea să facă mai nimic. Nu știu, zău, pe altcineva să fie într-un rahat mai mare ca mine! În capitală am sperat și eu, da' nu prea găsesc clienți, e aștea de la oraș, n-are copii, ale dracului, îi trage pe toți de vorba ăia, de mie nu-mi mai rămîne neam, și-are și creme de față și pantofi scumpi, vorbesc mai scollit, cum să mă pui cu ele? Doar să-mi vind copilu' pe dolari, nu fac așa ceva, m-a păcălit odată unu' care mi-a dat o hirtie pe care scria cincizeci de dolari, da' n-avea șerie. Orișcît, decît înapoi la closet, mai bine moartă.

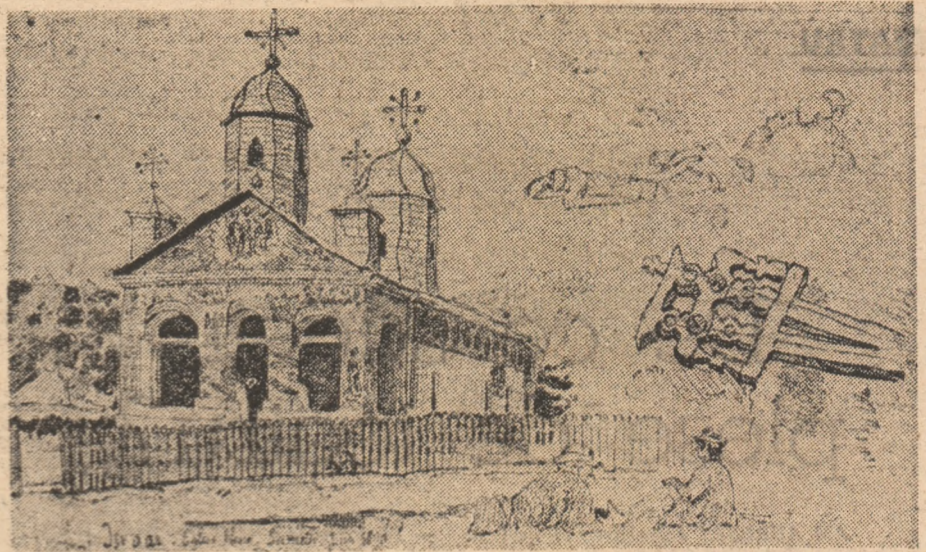
Pină acum n-am avut asemenea pacienți, dar nu mă mai mir de nimic. O întreb totuși de ce a venit la mine. Se foiește pe canapea. M-am gîndit să-necore, că n-are ce să-mi scrie, dacă sînteti doctor poate mă tratați de eczemă, plus că de la o vreme am așa, o scurgere albă. Mi-a plăcut cit am așteptat în hol, era acolo un băiat care recita poezii, mi-am zis e-oi fi și vîun scriitor, e-acuma toți serie, băiatul ăla așa vorbea cînd l-am întreat ce ne faceți înăuntru, cică ne des-coaceți cu copilăria, de mi-a venit ideea să vă spun ce-am pe suflet, să scrieți, poate-mi dați ceva pentru povestire, sau pentru scurte. Că bani n-am, doar în natură aș putea, oricît. Deși nu crez să mă fac bine numai din asta.

Iese după ce îi dau două pixuri, cîncizeci de lei și un bilet de trimitere. Intră, unul după altul, trei pacienți. Au con-

fiecte conjugale. Al treilea are și un început de schizofrenie. Îi ascult, le pun întrebări precise, scurte, îi dezînhib, îi ajut să se exprime, să se simtă bine, măcar aici, le examinez diferite reacții, conjunctivite, hainele. Primii doi vorbesc cursiv, mîncînd însă anumite litere, ultimul își punctează tăcerea prin mici țipete sau cuvinte întâmplătoare. Free două ore. Imi umplu sciloul.

PATRU persoane cu probleme de adaptare. Contrar obiceiului, îi primesc pe toți patru odată. Au repulsiu dintre cele mai obișnuite. Unul dintre ei nu suportă culoarea verde, altul porțelanul, cellalti părculețele. În general, mediul înconjurător le face rău. Prin mediu înconjurător ei înțeleg aproape tot. Familia, politica, ziarele. Le studiez psihicul, le indic o posibilă cale de adaptare. Încerc să-i luminez, să-i conving că sînt aproape sănătoși. Îi invit să privească pe fereastră, pe rînd, vreme de jumătate de oră. După ce pleacă, mă ridic eu intenția de a mă duce la toaletă, dar intră un alt pacient. O femeie. Mă așez. O privesc, pușca crispat. E înaltă, suplă, cu ochii verzi. Editoare, Critic muzical. Există, graficiană, nemăritată, soprana în corul televiziunii. Se întinde imediat pe canapea, aruncîndu-și pantofii cu dezinvoltură. Unul aterizează în chiuvetă. Aveți niște picioare mari, comentez, hînd o bombolană. Nu mi-a dat atenție, intrînd direct în subiect. Unele fragmente din povestirea ei sînt cîntate. Vorbeste și, dintr-o dată, începe să fîdzoneze. Aceasta e unul dintre motivele pentru care nu am aparat de radio în cabinet. Sînt destul pacienți care cîntă, fluieră sau gem. Vocea sopranei e plăcută, bine timbrată. Intervențiile muzicale reprezintă secțiuni din arci mai mult, mai puțin sau deloc cunoscut, dar toate în do major, după cîte imi dau seama. Nu mai suport, nu mai suport, capul, tradiția politoasă, gîndirea omofonă, o frescă amplă în care idealul estetic ce pledează în favoarea unei melodicități expresive e înlocuit cu o atitudine metatitlistică, metafizică, topit în pasta orchestrală absorbantă, te knoci, strigi ajutor, nu te ajută decît pericula punctînd trecerea ce se arhetip la prototip, se lovește unele de altele taigerele, bunica mea tăcîta în bucați, conștient, subconștient și inconștient universal, cu toponul, tot ce se întimplă acum este o întoarcere pe pantea dintre senzație și memorie, re, re, fa, vulesc timpanele și manșii, pantea e îngustă, fragilă, nu suportă decît o trecere, metamorfizarea conceptuală de literatură, se metamorfizează, nu se metamorfizează, uite și gîndacul; mare și negru, puțin mai departe valurile, *La tempesta di mare*, profund zbucium sufletesc și năvăla în sîl „fugato”, ascultă suferința, doctore, optimismul exuberant, anxietatea și trauma nașterii pe cale naturală, cum se adună toate din beznă invăluită în mistere, bară, curînd intervine baritonul solist care cheamă obștea să nu aibă niciodată o percepție diferită a spațiului ori a timpului, să fie unită, sînt oameni care stau în cap, pe culie, nimic, nu zăresc Olimpul, transfer și sublimare, stări abisale, convertite în simboluri senine, opace, priviți! autorul stă la fereastră unii han și cîntă *Il cardellino*, dînd glas, printr-o minunată ilustrare onomatopeică, versului neobosit al stielețului. Parfumul vieții bucolice, mîmflitate. „Dragule mele nepoate, nu vă pot lua cîntar pe toare”, ce mă doare capul, dar nu mereu, gîndacul, cum spunea, efectele obținute prin contrast, doar ele contează, adevăratele daghetotipuri medicale, literare, galeria de chipuri, siagela, cum se invite totuși în jurul meu, precum în opera lui Vascones. Transformarea ideilor tematice participante în edificarea edificiului sonor sînt este reală, doar un anume grad de dereglare al spiritului poate crea capodopere, nu? e spus Rimbaud, alienarea într-o formă închegată, cristalizată, sol. tremen prin tatonare, experiență, experimentez, spăl, calc, gătesc, metamorfoză, scriu, cînt, desenez, accent pe-a doua silabă. Karke era sașiu, purta părul pieptănat și carare pe mijloc, *Presto*, cu subtitlu *Fantasmă*, unde se evocă viziuni de coșmar, combine, macarale, carapace spațiale, viermi, bani de coară, să ridicăm efemerul cotidian la starea de grație, dar nu se lasă ridicat, nici efemerizat, cotidianul.

SOL DIEZ. Care este deci adevăratul rost? Să respiri. Să te rogi. Să dormi. Să scrii despre morfologia descompunerii, ca despre o pulpă de porc dintr-un frigider stricat, despre poetica alterării violente, floculare, ați auzit de flocularea iubirii? se depune pe fundul eprubetei și gata, asta-i tot, concentrarea impresiei artistice, o siluetă, pe dig, în coajă, făcînd semne disperate, cu toponul, da, se aude sirena vaporului, implozia artei, Picassobraque, amîndoi într-un cuvînt, dar numai la început, *allegro molto vivace*, beau, da, și am amănți și amante, iubesc oriunde, tăișul sclipînd, doar prin toaletele publice n-am încercat încă, dar cînd sînt fiorul masculinizării scriu și desenez pe pereții closetelor, ca Mallarmé, au omorît-o ca să-i fure bijuteriile, cînd trecea cu trăsura prin pădure, era acrită, și de ce? domnule doctor, am fost la Paris, da, e frumos, lumini, fintini, toți rid ca proștii, viața li se pare minunată, vitrine, etichete colorate și catedrale și poduri, ceasul interior al unui spirit

IZVOR, BISERICA ALBASTRĂ (Iunie 1890)

la-nav, șiu, putem pluti, nu se acordă cu timpul, dar eu trăiesc aici și acum, pe canapea, văd gîndacul, acolo, pe portativ, n-o să-mi spuneți că nu există, îl văd foarte bine, loviți-l, să pe nota la, grația a dispărut din lume, ome-nirea-i vagă, se dătină, temorul vrea să o salveze, în partea mediană, și la margine infernă, medicamente nu se găsesc nu-mi mai prescrieți degeaba, de fapt ce tot scrieți acolo, nu se găsesc niciieri, nici ceapă nici lătețegere, nimic, poate doar protocolul amnat mecanic, ei da. Am pierdut starea de spontană comunicare, ar trebui să inventăm cuvinte tactile, olfactive. Gustative chiar, sunete și culori la fel, să le pipăim și să le mîncăm, vi se pare lipsit de sens? să facem o artă imaginată, nemanifestă, neceteriorizată, inexistență conștient, aici trebuie să ajungem, ar fi o soluție. Unde radio ne pătrund din toate direcțiile, aprinzîndu-ne demiețe de Crăciun în cap, nu și nisipurile lui Clergue, fertilizate sub pasul sînt al lui Iisus, ele nu ne pătrund decît în nas și-n ochi, ne dămîn să intrăm în biserică, ne împiedică sugierarea scriiturii de orice tip, care se găsește în rîmălate incizii ale ariei parietale și occipitale, la magnezienți, alegoria devenirii este nisipul, numărul preferat ce speria insecte, gîndiți-vă la asta, „Sta călugărița / la mănăstire / cu țitele albe / sub vălul negru”, sîntem atît de frumoși cu toții, să țipă, se șoptește, se rage, dez-
Ulture apocaliptică, *adagio molto cantabile*, nălăcri fugare în *scherzo*-ul din a IX-a, avioane de hirtie cronopiată, falus, tema principală se infiripă la suflători, încordați-vă voiața, și luați gîndacul ăsta de pe pîntecul meu, au înnebunit cu toții, fa, fa, însă nu este o autentică nebulie, e butaforie, carton și Epici și brăduți din plastic, acum voi lua un do de sus, atenție, doctore, doo, falus, spre culmile cele mai înalte, am învățat, ne-au torturat, am devenit proletar, călugăr, student, militar, pasăriaș, savant, femeie ușoară, bufon, călău, acestea sînt profesia preferate de romantism, istoria o confirmă, cine a afirmat asta, știți? taie și spinzura cu toții, le place, o fac cu dezinvoltura călăului de cursă lungă pe care l-am și văzut leșînd de la dum-nevoastră din cabinet, balansul înoper-tabil, îl cunosc, stă cu mine-n bloc, a-runcă pisici de la etaj, dar tocmai atunci pică Căstelor, prin coforișii, poezie spă-nială, tîmpăle avî, elofreia migăloasă a formelor, *whes maldeus sing sweet bar-cantiles*...

Soci lombosanele, ureșu punga de hirtie și o pancea cu sote. Paciența amu-țeste. Îi privesc din nou labele picioare-lor. Poate mai, într-adevăr, imi chem asistenta să le vadă și ea.

Mă uit pe geam. La Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor s-au deschis toate ferestrele.

Intră fără să clocească la ușă o femeie grasă, scundă, îmbrăcată într-un pardesiu. Are o privire dumănătoasă. O invit pe canapea. Se așază gemînd, apoi se uită iar uit la mine. Privesc în jur, de-gajat. Totul scilipit de curățenie. Nici n-ai crede că au trecut atîta oameni pe aici. O lumă micuță, care aruză o lumă odihnitoare, stă agățată de perete. O sting și o aprind de citeva ori.

Mi-e frică de păsări, domnule doctor. Sîrxeți doctor, nu-i așa? Că pe să scriu psihiatru. Sau psihanalist, nu mai știu mînt. Da, doamnă, e aproape același lucru. Cel puțin în unele cazuri. Imi încrucieș brațele pe birou. Apoi imi eule capul pe ele. Așadar, vă este frică de păsări. Povestii-mi ceva din copilăria dum-nevoastră. Mi-e frică de păsări. Am înțeles, mi-ați mai spus... Și vin mereu și se așază pe balcon, pentru că le pune fi-miu de mîncare acolo, deși i-am zis de-altece ori să nu mai facă așa, și ele vin, multe, parcă pe zi ce trece tot mai multe și se agită pe balustradă, pe pervazul ferestrei de la bucătărie, ca bucătăria dă în balcon, ciugulesc, cîrișec, bat din aripi, se invirt, stoluri întregi, se uită la mine și eu mă ascund în debara. Bine. În debara, am notat. Și mă și încui pe dinăuntru. Domn' doctor! Femeia imi apucă pe neașteptate mîncea halatului. Se ridicase pe furiș de pe canapea. O izbesc, nu prea tare, peste mină, cu ciocănelul de reflexe, fără să-mi înalț privi-roa. În jurul obrazului meu stau răsfrînte bomboanele cu mentă. Nu sînt de mărime

egală. Una dintre ele e foarte aproape de ochiul drept. Întreb paciența, care între timp s-a reasezat pe marginea canapelei, ce fel de păsări sînt. Nu-mi răspunde, scoate din poșetă o cutie mică, de metal, de culoare roșie. V-am întreat ce fel de păsări sînt cele care vă asediază balconul. Guguștiuci, ciori, vrăbii?... Ea își masează concentrată fruntea, cu degetele unse cu o alifie maronie, al cărei miros este deosebit de pătrunzător. Ah, da, sînt vrăbii. Vrăbiuțe, știți, din alea gri cu cafeniu. Nu fac nici un rău... Brusc, începe să plîngă. Îi ofer pușină apă, dar imi aduc amînte, prea țirziu, că tocmai am băut-o. Ea duce totuși cana la gură și dă capul pe spate ca și cum ar bea pe nerăsuflăte. Își șterge gura cu mîncea. O urmăresc cu ochiul sănătos pe jumătate închis. Mi-a amorsit obrazul cu care stau rezemat de braț. Femeia are un neg mare, puros, pe buza superioară. Alta e nenorocirea, imi spune ea, printre suflători de plîns. Care? Întreb, jucîndu-mă cu stiloul, rostogolindu-l încolo și-ncoace pe birou. Le-am omorît, sără-cutele... Le-am otrăvit. Le-am pus plîne otrăvite... Gata, nu vă îngrijorați, doamnă, ei, ei, liniștiți-vă! Femeia își suflă nasul și mă privește aluridă. Deci nu mă mai întindeți pe canapea? Nici vorbă. Puteți rămîne așezată. Problema dum-nevoastră este o falsă problemă. Sînt lucruri care se întimplă oricui, mai des decît se crede. Și eu am trecut prin ceva asemănător. Acum un an. Stăteam pe balcon și priveam trecătorii cînd, pe balustradă, s-a așezat o vrăbie. Era foarte drăguță. La început am vrut s-o alung, pentru că vrăbiile fac murdărie și eu sînt un om foarte curat. I-am observat însă ochii, ca niște mărgelă, penele zburlite de vînt, era iarnă pe-atunci. Lucrul cel mai curios mi s-a părut că n-a zburat. Stătea și se uita la mine. A doua zi a venit iar, topînd pe pervazul ferestrei de la bucătărie. Ninsese. Am ieșit și l-am pus citeva firimituri de piine. Încetul cu încetul, ne-am obișnuit unul cu altul. I-am construit chiar și un cuib în care nu a intrat niciodată. Rămîneam de multe ori cu nasul lipit de geam, așteptînd vrăbia. Într-o zi mi s-a așezat în palmă.

PACIENTA mă privește cu neîncredere. Eu n-aș fi avut niciodată curajul ăsta... să stau, să vină să-mi mînceie din palmă. Dacă vă ciupea? Reiau, încurajat. Știți, doamnă, e păcat că v-ați ascuns mereu și nu ați atins vreodată trupul acela plîpînd, prin care se simte inima bătînd foarte repede. Ori că nu ați privit în ochi o vrăbie... Femeia înclină capul. Acum, spuse ea, mai e și răutatea asta ome-nească, stau la cozi și-și dau cu pungiile în cap, își trag palme prin tramvaie, a-leargă ca nebunii după bani, după pașaport. Fac greve. De ce fac greve? Paciența este pregătită. Mă hotărîsc să atac finalul metodei.

Cum, și ați omorît-o? întrebă ea îngrozită. Pupilele i se dilataseră. Da, doamnă. Făceam un experiment. Și reușise. Femeia rămase nemiscată, cu gura deschisă, uitînd să se mai mînjească pe frunte cu alifia aceea urit mijositoare. Tinea totuși cutița roșie în mînă. Completez foaia de observație. Și cum ați?... șopti ea. Cu praștia, am răspuns. Evident, puteam foarte bine s-o strivesc în pumn, dar asta nu se poate compara cu senzația pe care-o ai atunci cînd tîntesti cu precizie. Bănulesc că nu ați tras niciodată cu praștia, nu? Stiloul imi aleargă pe hirtie. Bine, dar e... e groaznic! țipă ea. Păi vedeți, stimată doamnă? N-am făcut, totuși, mare lucru. Am ochit cu grijă. Și cînd s-a așezat, ca de obicei, pe pervaz, am tras prin geam, de la mai puțin de-un metru. Au explodat toate, și geamul, și vrăbia, și două ghivece cu flori. Praf s-au făcut.

Ridic privirea. Cabinetul e gol. Ceasul imi arată că programul s-a încheiat. Sînt puțin obosit. Mă duc la chiuvetă și mă spăl îndelung, ca după orice zi obișnuită de lucru. Pe miini, apoi pe față. Imi scot halatul, iau pardesiul din eulier și ies.

Intrînd în casă aud telefonul. Îi aco-păr cu o pernă. Includ radioul, pe care îl las întotdeauna aprins atunci cînd nu sînt acasă. Mă duc în sufragerie, iau vioara de pe canapea și încep să exerserez game. La, la, Rubato, dottore, rubato! sîr-gă ascuțit un vecin.

De ce scrieți piese de teatru?

AM ADRESAT întrebarea câtorva autori dramatice — reputați în țările lor, cunoscuți și în afara acestora — pentru a cunoaște unele măturii despre procesul de creație și metodologiile dramaturgice. Primele două răspunsuri le-am obținut în vara aceasta, în cursul unor întâlniri directe, într-o reuniune internațională Al treilea e luat, eident, la București. Al patrulea e o declarație ceva mai veche, făcută în cadrul unui lung interviu, dar care se înscrie, acum, în același capitol.

Antonio GALA

(Spania):

— Aveți o operă dramaturgică bogată. E tipărită reprezentată, prețuită. Vă preocupă, în principal, literatura dramatică. De ce scrieți piese de teatru?

— Niciodată n-am știut de ce. La început am scris, probabil, pentru a face plăcere celor din jurul meu. Apoi a venit succesul. Am avut un succes atât de mare încât n-am mai putut renunța la teatru.

— Și romanele?
— A. romane știu să scriu. E mult mai dificil teatrul, crede-mă. În roman ești liber să te desfășori. Piesa are rigori, limite. Îți impune și un timp. Pe cind proza...
— Acum la ce lucrați?
— La o piesă și la un roman.

Barrie STAVIS

(S. U. A.):

— Te salut, vechi prieten, mă bucur că te reîntâlnesc, te rog să-mi răspunzi la o întrebare.

— Te salut și eu, cu drag, amice, ne vedem mereu, de vreo treizeci de ani... Treizeci sint?... și uite că ne mai și recunoaștem. Am ajuns la 84 de ani, vezi?
— Nu văd anii. Ești același dintotdeauna — umitor : te ții drept, călătorești, scrii...
— Scriu, sigur că scriu...
— De ce scrii piese de teatru?
— Dar nu scriu numai piese. Am lucrat în toate genurile — proză (roman și nuvelă), povestire istorică, poezie (în vers liber). Dar genul care m-a atras cel mai mult, în care cred că munca mea e cea mai importantă, e teatrul.

— Care ar fi rațiunea acestei credințe?
— Aceea că teatrul e mijlocul prin care publicul trăiește o experiență unică. La cinematograful, omul e singur și-și face lumea lui. La teatru, el dobândește o dublă calitate : individul e cu gândurile lui, dar totodată e prins într-o experiență comunitară. Aici cuvântul e hotărâtor și spectatorul trăiește prin cuvinte. La cinematograful nu importă genialitatea peliculei; nimeni nu se ridică să strige „bravo!”. Numai la teatru omul își manifestă direct gustul. Sau dezgustul.

Cu privire la teatrul meu : eșecul sau succesul mă marchează profund.

— Te-ai consacrat, știmate prietene, mai cu seamă piesei istorice. Eroii dumitale sint Washington, Galileu... Istorică e și ultima piesă, pe care ai avut bunăvoința să mi-o dăruiești.

— Așa e. Liviu Ciulei mi-a cerut-o și am discutat mult cu el asupra ei. Mă interesează, vrasăzică, de ce aleg subiecte istorice... Cred că prin ele pot ataca, în analogie, mult mai lesne, anumite probleme rașiale, politice, religioase. Pot intra mai profund în substanța chestiunilor puse, pot vorbi astfel mai adinc despre problemele zilei.

— Deci, în fond, actualitatea te preocupă?

— Cred că toate piesele mele sint relevante pentru ziua de azi.

— Totuși : de ce n-ai exprima și direct ceea ce dorești să afirmi ori să negi despre realitățile actuale?

— Propria mea experiență de viață îmi arată că majoritatea celor care scriu direct, cum spun, produc adesea lucrări caduce. Puține rezistă în timp. Citeva exemple : *Junona și păunul*, piesă politică de Sean O'Casey, *Vulpile* de Lillian Hellman, *Casa Bernardi Alba* de Lorca...
— Aș propune drept contraargumente piese de Molière, Cehov, Caragiale, Ibsen, care nu numai că au supraviețuit dar...

— Dă-mi voie : odată cu Ibsen, scriitorii cu adevărat contemporani au murit.

— Să ne mai referim și la modernii Arthur Miller, John Osborne, Roif Hochut?...

— Enumeri excepțiile. Viziunea mea asupra vieții îmi cere să fructific interesul pe care-l am pentru istorie. Și cum sint un bun investigator, e normal să mă intereseze explorarea trecutului — pe care-l relaționez cu prezentul. În tinerețe am scris piese de actualitate pe care însă apoi le-am distrus. Aveau subiecte ale zilei care au devenit iute irelevante. O piesă grofată strict pe problemele zilei capătă inactualitate în maximum 15 ani. Problemele puse se rezolvă, vin altele. Chiar și dintr-un punct de vedere mai general actualitatea se perimează. De exemplu : acum cincizeci de ani pierderea virginității unei femei mai trezea fiori, azi e un subiect penibil. Piese politice, agitatorice, de mare vibrație la vremea lor, au decedat. Nu rezistă opera care se bazează pe o morală preconcepțată.

— Aș cita trei citera — de le Eschil la Tennessee Williams — care nu se supun acestui verdict categoric.

— Posibil. Eu iubesc istoria. Mă simt bine în ea. Nu spun că prin asta îmi asigur clasicitatea. E însă plăcerea mea, modul meu de a scrie.

— Îmi place să metaforizez istoria. E extraordinar cit de actual a fost perceput Galileu al meu, luna trecută (în aprilie n.n.) la Leningrad. Sint convins că ar fi înțeles astfel și la București. Îmi expun acum, într-un lung eseu, pe care l-am intitulat *Note*, metoda mea de creație. Cind apare, ți-l trimit.

— Știmate Barrie Stavis, și acum, și altădată, cind am vorbit despre creația dramaturgică, am observat pe chipul dumitale o umbră de tristețe. De ce?

— Tristețe... Știi care e cea mai mare tristețe a mea? Mă încintă idiomul englez, e limba mea. Dar cele mai multe reprezentări cu piesele mele au fost în alte limbi. Spectacolele au loc în alte țări decât în Statele Unite. Ultima mea piesă, *Casa umbrelor*, a avut premiera mondială în limba rusă. M-ar bucura atât de mult să le aud în limba mea, la mine acasă!... Un paradox și o ironie a soartei, însă : dacă ar fi jucate în Statele Unite n-ar avea parte de reprezentări atât de strălucite cum au fost cele din Europa — în Franța, Italia, România — unde le-au interpretat regizori cu fantezie, actori admirabili și unde — să mă ierți dacă scorb discutația — existau și bani destui pentru montări.

— Am vorbit despre tristețe. Dar care e cea mai mare bucurie a dumitale ca autor dramatic?

— Cind termin cite-o piesă. Scriu cam la 5-6 ani una. Nu sint foarte mulțumit de obicei, după ce o recitesc. Dar cind văd, prin alții, că ar avea oarecare valoare, cind îmi dau seama că lucrarea i-a fost utilă publicului, i-a luminat un aspect pe care-l cunoștea mai puțin, ori deloc, atunci... Atunci încerc cea mai mare bucurie!

Marin SORESCU

(România):

EPREA tîrziu acum ca să afirm că fac teatru fără să-mi dau seama, e prea tîrziu și lumea a observat.

De altfel, niciodată n-am scris în neștire, nimic. Participarea mea la teatrul pe care îl scriu e ca a recrutului la războiul mondial : sint recrut la începutul piesei, apoi soldat instruit, din ce în ce mai soldat instruit, spre actul trei, pină, rînit și luat prizonier și iar întors pe linia întâi, sint declarat învins — și lăsat la vatră la sfîrșitul piesei și trebuie să mă bucur de succesul dușmanului. Cind încep altă piesă, o iau tot de la stadiul de recrut. Vreau să spun că nimic din ce-am învățat din scrierea unei piese nu-mi folosește la piesa următoare. (Cum omenirea nu învață mai nimic din istoria trecută). Trebuie s-o iau mereu de la capăt — de la stadiul, de, cum spuneam, înfrînt, și dezonorat și eu galoanele smulse. Poate că de aceea îmi și place jocul. Dacă aș avea senzația că am progresat, m-aș îngîmfă, m-aș împăuna și piesa viitoare ar rămîne fără conflict.

Ca dramaturg duc un conflict în mine ca un bolovan, pe un plan inclinat de la nord la sud sau în direcția est-vest, sau în alte direcții. E chiar sufletul meu ciș, format din molecule de eter în dezechilibru. Mereu citeva valențe în plus sau în

Teatrul „Studio“ al Academiei de artă teatrală din Tg. Mures și-a închis stagiunea cu o... premieră a „Atelierului de creație regizorală“ condus de prof. univ. Călin Florian : Există o vrăjitoare de servicii în orice Shakespeare de Radu Dobre Basarab, după Marin Sorescu, Gyártás Miklós și Dario Fo. Distribuția : Catinca Tudose (Elisabeta), Zoltan Butuc (Shakespeare), Daniela Trifan (Doamna Brună și Marta) și Adrian Andone (Sorescu și Egerton). Regia : Radu Dobre Basarab ; scenografia : Dobre Kothay Judit, Cum între realizatori nu se află studenții din ultimul an, spectacolul va putea fi vizionat și în cursul stagiunii viitoare. (Avis directorilor și animatorilor de teatre). Foto : Ioan Furnea

minus — de unde setea din ele, roirea posibilităților în jurul lor și pină la urmă alegerea celei mai proaste soluții.

N-am scris prea multe piese și mă simt vinovat pentru personajele care stau și așteaptă în culise buna mea dispoziție, să arăt cu degetul în sus, sau în jos, — măcar să știe ce și cum. Mi-a fost teamă ca jocul să nu degenereze în muncă. Întimplarea are un mare rol în declanșarea unei piese. Prin voința pur și simplu de a scrie, nu rezolv nimic.

Am vrut, de exemplu, să scriu o piesă despre revoluția română — mi-a cerut-o un teatru englez, prin februarie 1990. Am acceptat cu entuziasm, am început s-o scriu, într-un fel, după aia am scris-o altfel, și iar am luat-o de la capăt, în altfel, pentru că, în timp ce scriam, mi-am schimbat de 3-4 ori părerea despre revoluție. Pină la urmă, le-am spus că renunț, fiindcă nu sint capabil să scriu piesa — și nici să înțeleg bine ce-a fost. Poate voi termina-o mai tîrziu. Piesa despre *Vărul Shakespeare* am putut s-o duc la bun sfîrșit la vreo 25 de ani după ce scrisesem poemul dedicat autorului lui *Hamlet*.

Scriu teatrul, prin urmare, cind nu pot să nu scriu — cind se coace o situație numai pentru mine, ca un măr de aur, în grădina fermecată rivnit de toți, dar pe care scrie „rezervat pentru Zmeu“. Trebuie să fii atunci pregătit, și cu nervii tari — de ce-o să se-nîmple pe hirtie — și sănătos, ca să pot rămîne mult timp la masa de lucru. După aia uit e-am scris și iar mă iau cu alte treburi, poezie, cel mai adesea, sau proza cotidiană.

Dramaturgul de azi e copleșit de viață — viața îl întrece în mașinații, sfori și culise. Scenele de groază, cruzime, oroare sint mult mai puternice pe stradă, în istoria contemporană, și nu te poți pune cu presa care le reflectă calde, cu televiziunea și cu publicul care nu mai vrea transfigurare. Regizorii au fugit spre operă, care acoperă dintr-odată setea de convenție, vetust și mare montare — și se dovedesc lipsiți de idei în fața pieselor noi, pe care și din cauza asta le evită. E greu să fii dramaturg azi, autor de însăllări dramatice, într-un timp care depășește drama.

Aceasta fiind situația, cele de mai sus ar putea fi la fel de bine și răspunsul la întrebarea : „De ce nu scriu teatru?“

Vicente LENERO

(Mexic):

CONSIDER că autorul are ceva important de spus pe scenă și de aceea scriu teatru. Cred că autorul deține foarte însemnate responsabilități. În primul rînd, față de arta teatrală însăși. Și are o funcție creativă în teatru. Propune idei. Propune forme. Puncte de vedere. Mai are și o imensă răspundere față de societate, pe care și-o îndeplinește tratînd problemele societății. Cu el și prin el, teatrul ajunge să facă aceasta. El, autorul, deschide ferestrele teatrului către lume.

E un mod miraculos de a reflecta momentul pe care-l trăiesc, epoca mea.

Totuși, eu scriu cu pasiune romane. E cea mai importantă activitate pentru mine, romanul. Dramele sint autoversiuni ale prozelor. Cum nu prea am imaginație dramatică, subiectele prozei mă ajută. Ficțiunea teatrală e datoare ficțiunii romanești.

Sigur, una e să dispui de un narator, care poate povesti ce vrea și cum vrea, pe cită întindere vrea, și alta e să vorbească numai personajele inesele despre propria lor istorie. În teatru poți pune mai direct probleme grave. Suprimînd naratorul, teatrul creează o altă problematică. Te obligă să povestești totul direct, trăit la vedere.

Anchetă realizată de
Valentin Silvestru

Mirajul

ÎN AMPLA sinteză de istorie literară „La Suisse romande au cap du XX-e siècle“ (Payot, Lausanne, 1966), Alfred Berchtold îl așează pe William Ritter — alături de Guy de Pourtales, Blaise Cendrars, Charles-Albert Cingria, — la capitolul „chemarea largului“. Drept justificare, exegetul citează o frază a scriitorului însuși : „Eram prădă inversunantei dorințe de a rătăci, a rătăci, a rătăci la infinit“.

Printre țintele „rătăcirilor“ sale, România a ocupat un loc preferențial. După o primă călătorie efectuată în primăvara lui 1890, va reveni în țara noastră de repetate ori, adus de un interes constant, dovedit în multele pagini dedicate realităților autohtone, cadrului natural, locurilor și obiceiurilor specifice, de care s-a apropiat cu voința de a le înțelege și a le face cunoscute mai departe. Prospețimea impresiilor notate („Premières heures roumaines“, La Chaux-de-Fonds, 1890) este dublată de ochiul cercetătorului preocupat să colecteze probe și să caracterizeze („Bucharost pendant la Somme-Sainte“, Fribourg, 1890). Pe măsură ce cîștigă experiență, apare tentația sistematizării materialului adunat, cum rezultă din seria foiletoanelor „Types et paysages de Roumanie“ (în publicația „Le Musée du Foyer“, Neuchâtel, 25 mai — 22 iunie 1895). Cind sosea la noi, W. Ritter prezenta — în ciuda tinereții — un profil intelectual destul de original. Avea de-acum la activ două pelerinaje la Bayreuth, ca fervent admirator wagnerian în spiritul lecturilor din Schuré (al doilea pelerinaj făcut în compania ciudatului Sar Péladan), referințele lui familiare se chemau Barbey d'Aurevilly sau Huysmans, audiase la Viena cursurile de armonie ale lui Anton Bruckner și manifesta o accentuată stăpînire a domeniului artelor frumoase. Încă pe băncile școlii la Neuchâtel, comenta expozițiile anuale (1866, 1888), la concurență cu unul dintre dascălii săi, Léo Bachelin, cel ce dealtmînter l-a și determinat să-l urmeze în România. Nu-i va fi fost, deci, greu să angajeze contacte umane, să contracteze prietenii, dincolo de cercul elvețienilor, numeroși la vremea respectivă în București. Cea mai consistentă apropiere s-a produs cu pictorul Nicolae Grigorescu, pină la a-l de-

Am întâlnit țigani nefericiți

DACĂ până azi n-ai mers la filmul din oraș, *Vremea țiganilor*, făceți-o acum, neapărat. Este, poate fi — mai mult decât un simplu film, fie el și extra-ordinar. Este, pentru spectatorul autohton, o dublă revelație: revelația unui mare cineast — Emir Kusturica, și revelația unei lumi. Lumea țiganilor de azi, de la periferia marelui oraș, o lume pindită, printre altele, de pericolul unei priviri superficiale și al unei înțelegeri neînțelegătoare. Intrând în adâncurile acestei lumi, regizorul îi parcurge secretul labirint sufletesc, pe firul unei autenticități desăvârșite — ca să-i scoată la suprafață valorile de universalitate. O lume „străină”, foarte specială, devine, eale de un film, lumea noastră.

Regizorul, Emir Kusturica — născut în 1955 la Sarajevo — s-a făcut cunoscut, teoretic, cinefililor noștri, mai ales în 1985, când s-a aflat, și pe meridianul locului, că un regizor vecin (iugoslav!) a cistigat (la numai 30 de ani!) Marele Premiu, acolo unde „noi” nu mai intrasem de secole în competiție — la Cannes —, cu *Tata e plecat în călătorie de afaceri* (un film care, la noi, din motive ideologice, evident, „nu se putea da”). Era al doilea lungmetraj al unui regizor al cărui film de debut, *Vă amintiți de Dolly Bell?*, produs cu patru ani înainte, fusese premiat la un alt festival de calibrul, la Veneția. Kusturica a revenit la Cannes, peste alți patru ani, cu al treilea film al lui, acest *Vremea țiganilor*, și bomba a căzut, din nou, dacă nu în același loc, atunci foarte aproape: Premiul de regie.

Un lucru interesant, pentru linia destulului unei cinematografii: cu niște ani buni în urmă, în '67, tot un film iugoslav „cu țigani” cucerea, la Cannes, Marele premiu special al juriului: *Am întâlnit țigani fericiți*. Regizorul succesului internațional de atunci, Aleksandar Petrović, avea, — și el — sub 40 de ani, se formase la Praga, (în anii de după război, înainte de ruptura dintre Stalin și Tito) și reprezentă „noul val” iugoslav al anilor '60. Kusturica, numele cel mai reprezentativ al unui alt nou val, cel al anilor '80, s-a format tot la Școala de cinema de la Praga (ca și alți cinci regizori iugoslavi de prestigiu, care au debutat în anii '70, și alături de care Kusturica formează, în istoria filmului iugoslav, așa-numitul „Grup de la Praga”).

În '67, Aleksandar Petrović încercase să facă, după propriile declarații, prin acel *Am întâlnit țigani fericiți*, „o alegorie a celei mai importante și mai actuale dileme contemporane: dorința de libertate — psihologică, socială, morală — și con-

tradițiile care decurg din această dorință”. Dar, chiar dacă filmul a fost, atunci, un mare succes, criticii i-au semnalat limitele: el rămăsese „prizonierul pitorescului”.

Și iată că, după douăzeci de ani, un alt regizor iugoslav, Kusturica, atinge idealul lui Petrović. „Dilema” a rămas aceeași, încă și mai actuală. Iar tinărul regizor izbutește „alegoria” navigând pe ape adânci, ne-abătut de sirenele tentante ale pitorescului. De fapt, Kusturica nu este, și nici n-a fost vreodată, „un tinăr regizor”. El a fost, de la bun început, un regizor împlinit, și fără vîrstă. *Vremea țiganilor* e filmul unui maestru.

Film bogat și năvalnic, cu grație fantastică și vină realistă, *Vremea țiganilor* își copleșește privitorul cu imaginea unui fascinant univers în mișcare, și a unei galerii de portrete memorabile.

...UNDEVA, la periferia marelui oraș. În depărtare se vede un cartier de blocuri. Cocioabe improvizate, oameni și vechituri claie peste grămadă, amestec peștriș de obiecte scoase din uz și de ecouri ale tehnicii moderne — de la un captor de var, preistoric, la un televizor portativ, cit palma —, hirtioape, colb, giște, limuzine, sărăcie, aur, trafic de copii, cersetori, prostituate, proxenetii, „fete borțoase” la nici 11 ani, amoruri liliiale, climă excesivă, dezechilibrul temperamental, lux născut din mizerie, promiscuitate, violență, nebulie, generozitate, exuberanță, induioșare, ură, dor de ducă și dor de casă — o comunitate a contrastelor, o „șatră” la sfîrșit de secol XX.

Personajul principal — Perhan — e un țigan tinăr, cu o figură intelectualizată, cu ochelari, cu o căciulă inocentă în virful capului, cu un aer lunatic (înrușit, parcă, prin alianță, cu lunaticii unui Felini și ai unui Jiri Menzel). Băiatul e orfan, are o soră infirmă, pe care o iubeste nespūs, un curcan pe care știe să-l hipnotizeze, și cu care e prieten, un unchi carțofat, și sărit, care-l pune curcanul la fierț, și o bunică minunată care are grijă de toată lumea. Bunica e o ființă plină de vitalitate, un fel de vrăjitoare cu suflet mare și cu magnetism puternic, o „doftoroaică” care știe să vindece tot felul de boli, știe să iubească și să se facă iubită, știe să încasze loviturile vieții, știe să admire — mai mult decât orice altceva pe lumea asta — cinstea și puritatea, știe să transforme — numai Dumnezeu știe cum — o caroserie bătrînă și grasă, într-un personaj uluitor de feminin, care-și poate permite orice, fără să fie niciodată ridicol. Casa bunicii e ca o coajă de nucă în furtună. Într-o noapte, pe o ploaie răpăitoa-

O imagine — nerepresentativă — din *Vremea țiganilor*

re, unchiul țăcănit al lui Perhan leagă de acoperiș o frînghie, leagă frînghia de o mașină, și, printr-un ingenios sistem de scripeți, înalță toată cosmosul în văzduh! ...O lume nebulă, de o verbozitate zgrunțuroasă dar și de o muzicalitate inegalabilă. Blindul Perhan știe să cinte la acordeon, și mai știe să miste, de la distanță, obiecte, o lingură, de pildă, pe care privirea lui concentrată o poate ridica de pe masă ca s-o plimbe pe suprafața pereteului. „Mai bine ai plimba bani!”, îi reproșează viitoarea soacră, rea de gură (dar care, cînd începe să turuie din cale-afară, e agățată de bărbatul ei într-un cui, cam la o jumătate de metru distanță de scoarța terestră), o soacră nemulțumită de un ginere care „nu știe să facă nimic”! ... Pornind de aici, filmul va înfățișa pervertirea tinărului inocent, pornit în căutarea fericii, începînd prin a iubi iubire pură, și obligat de viață să se strice („Mă doare sufletul că te-ai stricat!”, îi va zice bunica), să plece în lumea largă ca să cîștige bani, să intre în mafia țiganilor din Milano, să fie tot mai dur și mai nefericit, și, în final, să-și răzbune — prin moarte — nefericirea și blestemată naivitate, de care nimic nu l-a putut vindeca... O scurtă secvență (alături de altele, memorabile) spune mult despre ruptura pe care o trăiește personajul: la prima lui spargere, într-o luxuoasă vilă milaneză, proaspătul hoț, după ce operează cu precizie, uită unde se află, ca să mîngieie, fascinat, claviatura unui pian...

Povestea (scrisă de regizor, care e și coscenarist) e plină de întâmplări senzaționale (ca de „film-foleton”), de tablouri mizerabilist-sentimentale, de unduirii delicate și dezlănțuirii grotesci, de continue intersecții ale „realității” cu vise și viziuni. În ciuda clarității lor, visele lui Perhan nu încap în cuvinte; ele sînt de

o melancolie fastuoasă și prevestesc, invariabil, nenorocirea. Viziunile personajului sînt vapoaze, ca voaul de mireasă care învăluie năluca mamei, sau ca voaul ingerului morții, care plutește pe cer, înfocat ca un curcan... Visarea (cu ochii închiși sau deschiși) tine de natura personajului: „Un țigan fără vise e ca o biserică fără acoperiș”, îi scrie Perhan bunicii.

O lume stridentă și o lume anapoda, în care funia de la sfința clopotniță e luată drept funie bună de spinzurat, și în care pină și crucifixul din biserica răvășită e răsturnat cu capul în jos. Un țigan îl îndreaptă, pentru o clipă, ca să negocieze cu divinitatea: „Dă-mi, Doamne, noroc la zaruri, sau, dacă nu, spinzură-mă!”.

Talentul lui Kusturica face ca toate elementele filmului să intre într-o fuziune intimă, să formeze un tot armonios, să se supună unui stil care pune la cel mai mare preț „naturalul” (ce e naturalul? „Ceea ce nu e încordat, nu e forțat”, explică un celebru estetician). De aici — autenticitatea fenomenală a cadrului. De aici — senzația de libertate narativă (acolo unde totul e drămuț riguros). De aici — impresia, paradoxală într-un film „poetic”, plin de simboluri și de metafore vizuale — a unei totale supunerii a regizorului la obiect, a unei maxime „obiectivității” (ca și cînd nu cineastul ar fi creat această lume, ci o lume în desfășurare ar fi tolerat, lingă ea, un aparat de filmat).

În concluzie: un regizor puternic, și performanța unui film „nici realist nici nerealist” (cum s-a spus despre pictura chagalliană), un film cu o concentrație de suflet foarte ridicată. („Nu lucrez niciodată din cap”, spunea chiar Chagall).

Filmul unei lumi întinse, dar un film curat, ca argintul strecurat.

„Carnetelor” lui William Ritter

veni comentatorul avizat în revistele de profil din prestigioase centre europene. După ce prof. G. Oprescu a grupat în volum corespondența celor doi (1944), istoricul de artă Remus Niculescu a completat tabloul relațiilor știute cu importante elemente inedite, valorificînd mai ales analizele răspindite prin publicațiile străine (cf. „Studii și cercetări de istoria artei”, tomul 31/1984).

Totuși, sîntem departe de imaginea integrală a ceea ce l-a legat pe scriitorul elvețian de România și îndreptățește, în continuare, interesul nostru pentru diversele fețe ale activității sale. Insufletirea lui Macedonski („Rampa”, 25 oct. 1912) de a-l situa între rarii străini ce n-au venit aici neapărat să se căpătuiască, păstrează perfectă legitimitate: „...au făcut pentru România ce n-au făcut adesea fiii ei. Au iubit-o, au luptat să-l destăinuiească geniul în Occident, să atragă atențiunea Europei asupra soartei ei și să cîștige pentru ea un loc însemnat printre popoarele ce au dovedit că sînt demne de viață”. (În paranteză fie spus, un capitol pentru cercetări viitoare este chiar raportul Macedonski-Ritter, despre care criticul Radu Ionescu producea recent date relevante.)

Dificultatea vine din faptul că majoritatea mărturiilor rămase de la William Ritter și care ne privesc se află încă în stare de manuscris. O imensă arhivă a fost transmisă de legatarul și biograful său, Josef Ritter Therv, Bibliotecii Naționale de la Berna. Singură partea privitoare la corespondență e de natură să deruteze prin întindere. Uimește anvergura schimburilor sale epistolare de la Gonzague de Reynold, Alex. Cingria, Ramuz la Hugo von Hofmannsthal, Stefan George, Remy de Gourmont, St. Mallarmé, Georges Rodenbach, Romain Rolland, Blasco Ibañez, de la Ferdinand Hodler și Segantini pînă la Klimt, Edward Munch, Mestrovici, Rodin, Wotruba, de la Edward Grieg, Gustav Mahler, Rimsky-Korsakov la Vincent d'Indy, Richard Strauss, Saint-Saëns, Bela Bartok, Leos Janáček. Dintre români, primele locuri revin, evident, lui N. Grigorescu și Al. Macedonski, dar mai sînt Hélène Vacaresco, Ovid Densusianu, Tzigara-Samurcaș, Nestor Urchiu, Al. Busuioceanu, Mircea Demetriad, N. Petrașcu, E. M. Stoenescu,

Alex. Steriade, Anastase Simu, pictorul G. D. Mirea și, pare-se, chiar Panait Istrati. Pe urmă, sînt nesfîrșite referințe românești din scrisorile de la elvețienii stabiliți în București: un Léon Bachelin, un Marcel Godet și diverși membri ai familiei Montandon. Așa găseam, de pildă, în mesajele lui Courbusier, din timpul scurtei lui treceri prin capitala noastră, în 1911, percutante caracterizări la adresa lui Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, a unui întreg stil de viață, de atunci apus (vezi „Secolul 20” 310—312/1986).

Ca elvețian ce se respecta, Ritter își avea — asemenea lui Amiel — *Jurnalul* său, ținut meticolos aproape zi cu zi, unde perioadele petrecute pe meleagurile noastre ocupă iarăși sute de pagini, cu un scris neregulat, înghesuit, cu dese ștersături și reveniri, ceea ce transformă lectura aproape într-un calvar. Anumite însemnări, de regulă privitoare la arhitectura cite unei fațade ori precizie tipologii umane, sînt însoțite de schițe grafice încastrate în text. Este evidentă intenția de a cumula și etala informația cit mai revelatoare, cu deosebire în fața dovezilor ireparabilelor degradări ce amenință, mai ales în mediul urban, să anuleze reliefurile, culoarea originară. În „Săptămîna Sfințită”, citată mai sus, observa alertat năruirea zidurilor și cu ele diminuarea treptată a atmosferei pitorești, de aceea insistă: „trebuie neapărat desenat, fotografiat”. Consecvent, va împăna comentariile din „Le Musée du Foyer” cu imagini luate la fața locului, ca un adevărat reporter modern. Undeva, am întâlnit indicația unei colaborări, imposibil de verificat de la distanță: „Bucarest — feuilles d'album crayonné dans la rue” („La plume”, Janvier 1892). Foi de album? Unde? Cum?

În depozitele Bibliotecii publice din Neuchâtel se păstrează câteva mape cu desene și gravuri de W. Ritter, dar sînt peisajii locale (Marin, Vully Saint-Blaises), portrete de familie, ale părinților, bunilor, unii prieteni (și o colecție de fotografii, dintre care destule de la Peles, inclusiv cu familia regală). Alceva, altundeva nu credeam a mai fi, cînd, mergînd pe urmele lui Courbusier la Chaux-de-Fonds, am dat — nesperat — tocmai peste „al-bume” — de fapt, blocuri de schițe, de

diverse dimensiuni, pline cu instantanee grafice („crayonnés dans la rue”) din peregrinările românești (1890, 1891, 1896, 1897—1898). Pe fiecare filă este înscrisă data, locul și, cînd e cazul, adăugate lapidare explicații: de exemplu, într-o joi, iunie 1890, fixa profilul cutărei clopotnițe și preciza pe verso — „foarte prețios document, mica bisericuță din Sturzeni este distrusă și n-a mai rămas decît această amintire”. Cîte unei vechi troițe ori fintini, înfîluite în drum către Târgoviște ori abia plecat de la Filaret, îi trasează repede contururile spre a nu se șterge din memorie. O creionul și carnetul în mîna colindă marginile Bucureștilor, la Colentina, la Plumbuita, la Pantelimon, la Păsăre și mai departe către Comana, Prundu, acoperînd, frenetic, filă după filă. Invadat probabil de nostalgii (specula încă de la întiile însemnări despre noțiunea intraductibilă a „dorului”), le mai lua la răsfoit în răstimpuri iar ca nimeni să nu se îndoiască vreodată de autenticitatea mărturiilor își lua precauția de a le contrasemna într-un tîrziu: „de moi William Ritter, reconnu à Melide, le 23 sept. 1948”. Oare cum va fi reexaminat recolta anului 1891, cînd a adăstat mai ales în Capitală, avîndu-și punctul de perspectivă pe dealul Filaretului cărui îi plăcea să-l mai zică și „Trocadero”. După exact 100 de ani descoperim în planșele elvețianului un oraș mirific, somptuos animat în zona urcușului din Metropole, cu imbulzeala pieței din vecinătate ori de pe prundușul apropiat al Dâmboviței, unde era — se vede — improvizată o scîldătoare publică în zilele prea toride. Privim de sus către turlele Văcăreștilor și nici nu ne vine să credem c-au putut fi rase de pe suprafața pămîntului. Bănua Ritter că imaginea sa va deveni istorică? El trecea calm, cu grație, de la viermuiala ulitelor aglomerate către colțurile ferite de matori incomozi, ca să se oprească meditativ asupra siluțelor răcicite. Un detaliu arhitectonic îi vorbește uneori mai mult, după cum atenția poate să-i fie captată de un simplu gest, de amănuntul vestimentar. Sînt foi, cu aspect de atelier, acoperite doar de fugare linii, un tors, un braț, un cap de animal, totul surprins ca-leidoscopic, minat de teama de a nu scăpa tocmai frîntura esențială de viață ce se duce. Mai mult decît exactitatea observației, această notație fulgurantă pare să-l fi obsadat pe Ritter, invadat de senzații multiple în care mișcarea și culoarea se contopeau într-o muzică a liniilor etern

mișcătoare, cu vibrații ce le-ar fi vrut surprinse întocmai. Educația lui artistică (de care vorbește Therv într-o carte anume: edițiile Casagrande, Bellinzona, 1971), stimulată de colecția tablourilor ce tapetau casa părintească, a întîlnit o vocație corespunzătoare, deși s-a menținut la limitele miniaturale ale practicii discrete, pentru pura plăcere personală. Grigorescu al nostru îi ghicise înzestrarea și i-o aprecia, de vreme ce îl accepta alături, invitîndu-l anume la Cămpina, pentru sedințe comune de plein-air în zona Cămpiniței și pe valea Doftanei. În „carnetul” datat 1896, în mai multe rînduri, observatorul ține să imortalizeze însăși casa maestrului, cercuțul și colțuri ale ocazii aproape paradisiace.

Din bogata suită de desene și aquarele cu subiecte românești rămase de la William Ritter e sigur că se poate alege un număr suficient pentru alinierea unui album reprezentativ. Deocamdată, mulțumim inimoasei bibliotecare de la Chaux-de-Fonds, doamna Françoise Frey, pentru îndatoritorul sprijin acordat ca să ajungem a reproduce măcar cele câteva mostre ilustrative răspindite în numărul de față.

Geo Șerban

Trei cărți românești

APRIMI o scrisoare sau a citi o carte provenind din străinătate putea aduce o pedeapsă cu închisoarea în țara în care Constantin Noica își trăia „exilul interior” — România. Făcând parte din aceeași generație, prietenul său Cioran — care prefera „exilul exterior” în Franța — îi trimite în 1957 o **Scrisoare unui prieten îndepărtat**. Nimic nu evocă însă tonul familiar al unei scrisori.

De la primele rânduri, Cioran — acest „patriarh al vidului” — discernce ce îi apropie și ce îi separă: „ne aflăm în fața a două tipuri de societate intolerabilă; (...) reposedul capital care se poate face regulii vostru e că a ruina utopia; (...) burghezul nu crede în nimic; (...) banul înlocuiește funcția unei dogme iar această dogmă, cea mai îngrozitoare dintre toate este, oricât de ciudat ar părea, cea mai suportabilă pentru spirit”. Cioran crede că „viața fără utopie devine irespirabilă, lumii îi trebuie un nou delir, sintem în așteptarea unui alt Dumnezeu”. Dar introducerea polemică nu durează prea mult, celor doi prietenii fiindu-le comună dragostea și admirația pentru Paris.

În Răspunsul unui prieten îndepărtat, Noica — fără a renunța la claritatea și concizia filosofului — încearcă o radiografie succintă a celor două lumi, oprindu-se la o preocupare comună: Europa. „O Europă moare iar alta triumfă; moare Europa spiritului finetii și triumfă cea a spiritului geometriei”. Concluzia: „Problema omului european va fi de a-l concilia pe Pascal cu Aristotel sau chiar pe Pascal cu el însuși”.

Încă din 1957, cei doi „profesioniști ai destinului” anticipau o nouă Europă care urma să se nască: pentru Cioran „ea va avea nevoie de o nouă utopie pentru a umple vidul”, pentru Noica „ea va trebui să înlocuiască prea-plinul”.

Schimbul de scrisori între cei doi filosofi nu seamănă cu **Scrisoare către un ostacec de Saint-Exupéry**, cu o tonalitate consolatoare și incurajatoare, ci amintește **Scrisoare către un prieten de Paul Valéry**: „Mi se pare că între mine și dumneata există două distanțe, una încă interceptabilă, cealaltă deja imensă: nu știu însă care dintre cele două trebuie considerată drept cea mai adevărată”.

Pentru că a primit o scrisoare de la prietenul său Cioran, Noica a fost con-

damnat la 6 ani de închisoare și la 10 ani de domiciliu obligatoriu, iar alți citiva intelectuali români au fost arestați și condamnați pentru că citiseră cartea lui Cioran **Tentația de a exista** pe care le-o împrumutase Noica. Pentru filosoful nostru încarcerat mai rămăsese o singură speranță, o singură încredere: spiritul uman nu poate fi distrus, dar pentru a tinde către luciditate, către înțelepciune, către lumină, va trebui să treacă prin asceză, prin suferință și cunoaștere, sau altfel spus prin suferința cunoașterii.

În Șase maladii ale spiritului contemporan (traducere din românește de Ariadna Iuhasz-Cornea Combes) Constantin Noica constată că în lumea modernă — desacralizată și demitizată — omul rămâne singura ființă bolnavă din univers, dar... el știe că e bolnav.

Care sînt aceste boli? Don Juan și refuzul generalului; Tolstoi și refuzul individualului; Godot și refuzul determinării.

Dacă celelalte trei boli sînt variante ale primelor două se iese întrebarea: „Omul, această ființă bolnavă, în pofida angajării sale în timp, în spațiu, în viață, în logos, în ethos și în pathos, va fi vindecabil în univers?”

Șase boli constitutive ale omului par astfel a fi la originea celor șase mari tipuri de afirmare umană și nu va fi vorba de vindecarea lor ci de a le cunoaște, de a învăța să se recunoască în

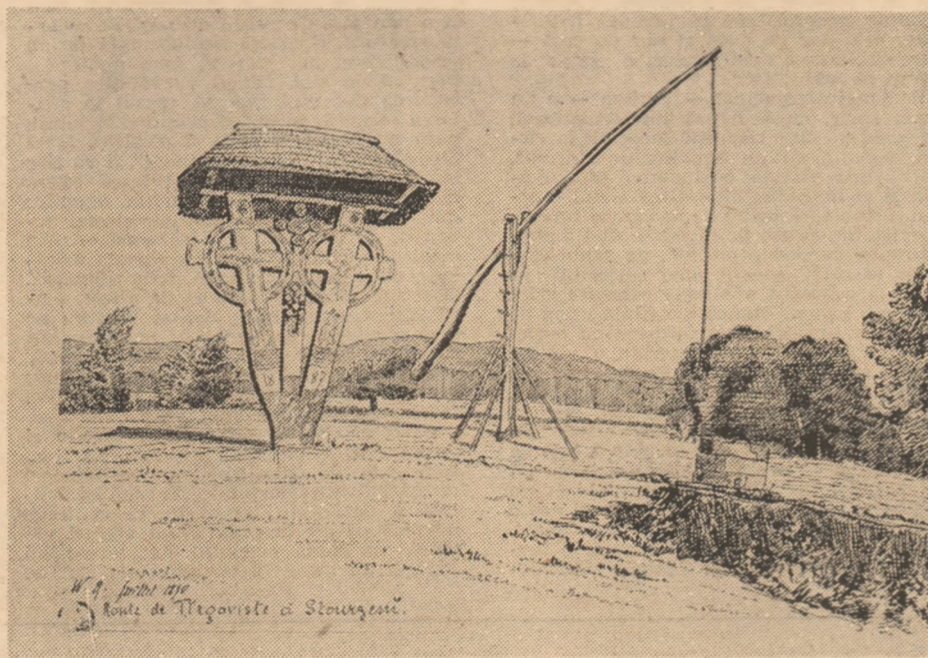
ele, de a-și citi destinul în ele... Destinul nostru.

Octavian Paler face parte din familia spirituală a lui Noica și Cioran. Scriind **Polemici cordiale** (traducere din românește de Alain Paruit) acest amator de paradoxuri și aforisme — participând însă activ „la luptele Cetății” — se transformă în moralist față de marile mituri fondatoare și față de personajele celebre care au marcat cultura universală: Diogene, Oedip, Don Juan, Don Quijote... Vorbește mult despre ei dar vorbește și de el însuși, de noi, de „lumea noastră modernă în care toate instanțele supreme s-au degradat, iar homo religiosus a dispărut”.

Octavian Paler — „specialist în paradusul pierdut”, așa cum încearcă să se autodefinască — ne poartă cu farmec și magie prin epocile cele mai diverse, prin țări, orașe și muzee de același fel. Continuu tentat de „polemici cordiale” animat de nevoia subînțeleasă de a se implica în evenimentele Cetății, intelectualul român este contrariul afirmației lui Paul Valéry: „Evenimentele sînt spuma mării, dar pe mine mă interesează marea”.

Bujor Nedelcovici

(din *Esprit*, nr. 173, iulie-august 1991)

PE DRUMUL DE LA TIRGOVIȘTE LA STURZENI (Iulie 1890)

TELEVIZIUNE

○ strategie iresponsabilă

COMENTIND secvența unei petreceri între tovarăși cu munci de răspundere dintr-un film românesc din anii '50, dl. Caranfil îi explică ridicola inautenticitate prin ipoteza că realizatorii filmului se străduiau să placă nomenclaturii. Poate că scena party-ului tovarășesc o fi convenit prototipurilor, dar de plăcut, peste poate. Toate acele personaje făcute cu echerul, care mi-au reamintit de Casa Republicii, nu plăcerii estetice erau ele menite. Pesemne că și reacția modelelor față de tovarășii de celuloid era mai degrabă una pioasă, gen „Așa ar trebui să fie lucrurile...”, decît una de identificare. Aprigele lupte pentru putere din virful partidului cu acea nesfîrșită serie de demascatori deveniți demascați va fi făcut din filmele de acest soi niște spectatori ideologici pentru conștiințele încercate ale nomenclaturistilor. Cît despre activiștii mai mici, aceștia pesemne că studiau comportamentul personajelor, întocmai ca pe Cursul scurt. Cîte modificări de vestimentație, cîte clișee de limbaj vor fi provocat aceste filme la vremea lor?! Mi se pare pierdere de vreme ca ele să fie discutate după criteriul estetice, cînd principalul criteriu după care au fost elaborate era acela propagandistic. Erau filme după care trebuiau luate notițe, cu un strict dozaj de idei, potrivit orientării oficiale a momentului. Ele au devenit neconvenabile mai tîrziu, din pricina modificărilor în propagandă, la fel cum s-a întimplat cu colecția **Științe** trecută, în mare parte, la fondul secret. Constantă a rămas numai funcția atribuită cinematografiei în cadrul sistemului, aceea propagandistică. Nu înțeleg, deci, de unde mirarea că în cinematografia românească sînt atît de puține filme pe care se poate conta estetic. Nu-i cer dlui Caranfil să-mi împărtășească părerea, dar

orice discuție despre filmele acelei perioade se cuvine raportată mai întîi la sistem și de-abia după aceea la persoane. Dacă ne vom mărgini să constatăm doar că succesivele valori ale nomenclaturii locale au fost așa și pe dincolo, fără a sufla o vorbă despre presiunea constantă a sistemului comunist din România asupra cinematografiei, n-ar fi de mirare să reazim marota cu sistemul cel bun, dar greșit aplicat. Cîte filme au scăpat, la noi, de intervenția activiștilor? Iar zelul sincer sau înspăimîntat al acestor coautori al căror nume nu apare pe genericul filmelor, așa cum s-ar cuveni, n-a fost el o componentă a sistemului? Eșecurile cinematografiei românești au, în cea mai mare parte, substrat politic, încît aceia care nu mai vor să audă de comunism, condamnați în întregime, sînt mult mai rezonabili decît cei care îi caută și părțile bune. Slăbiciunile au fost părțile bune ale comunismului, ca dovadă că puținele noastre filme valoroase își datorează apariția unor conjuncturi favorabile în care activiștii „au închis ochii” la abaterile realizatorilor. Dacă dl Caranfil are convingeri de stînga, asta îl privește, dar presupun că are atîta simț analitic, încît să-și dea seama că doctrina comunistă pusă la treabă, în împrejurări care o favorizează, duce la dictatură. În timpul dictaturii comuniste cel puțin, rostul artistului era să facă frumos în lesa propagandei. E neplăcut s-o recunoști, dar riscant s-o ignori.

Faptul că în general oamenii de artă s-au grupat în sprijinul opoziției și fac acum politică nu ține de așa numitul complex al dizidenței, nici de obiectul de a cîrți al artistului, ci e provocat de experiența umilintei, experiența pe care a cunoscut-o intelectualitatea în întregime, chiar dacă pentru destui reprezentanți ai ei umilinta va fi părut nor-

mală. Opoziția democratică trebuie, pur și simplu, sprijinită astfel încît partidele care o reprezintă să fie suficiente de solide structurate pentru a oferi garanția unei autentice societăți civile în țara noastră. Or, cu o televiziune fesenistă, acest proces se va lungi, într-o atmosferă de nesiguranță politică, prielnică extremismului. De dragul unor interese conjuncturale, conducerea TVR și redactorii emisiunilor de știri au adoptat o politică primejdiasă ale cărei efecte au și început să se simtă. Strădania TVR de a discreditat partidele istorice și, în general, opoziția cu platformă democratică a încurajat restructurarea comunismului, în varianta P.S.M., a încurajat apariția unor partide de felul „României mari”. Ocupată să pună bete în roatele opoziției parlamentare, TVR a adoptat politica struțului față de forțele extremiste. Previzibil, P.S.M.-ul care, la înființare, își afirma o vagă apartenență la tradițiile socialismului românesc, se revendică acum drept continuator al P.C.R. și emite pretenții în consecință.

Persoanele care îmi reproșau că mă leg prea mult de politica Televiziunii, semnalîndu-i parțialitatea și primejdiile acestei parțialități, îmi vor înțelege, poate, acum măcar, stăruința în această privință. Poate că o va înțelege și conducerea TVR. Nu mă interesează indignările anticomuniste de operetă ale dlui Răzvan Theodorescu, nici pretențiile de persecutat ale dlui E. Valeriu. Strategia pe care ei au impus-o Televiziunii le contrazice, prin efectele ei, afirmațiile. Indirect, cei doi au favorizat pretențiile pe care a ajuns să le aibă acum P.S.M.-ul. El și (în cea mai mare parte) echipa de redactori de la Actualități.

Cristian Teodorescu

RADIO

Memoria culturii

ȘI PRIN Memoria culturii radioul impune un punct de vedere asupra valorificării tradiției spiritualității naționale. Noul

cielu preferă documentul evocării, desfercînd zăvoarele arhivelor reale sau imaginare și făcînd să se audă, pentru întîia oară, mărturia păstrată pînă acum, din diferite motive, într-o silențioasă obscuritate. În toți acești 45 de ani, cu cît mai sonoră era rumoarea externă, cu atît mai puternică era credința că subteran conștiințele individuale și, prin ele, conștiința colectivă deveneau un tot mai incăpător rezervor de gânduri, trăiri, sentimente ce o dată și o dată urmau să iasă la lumină. Să devină publice, adică. Virstnicii și maturii din acești 45 de ani cunoșteau prea bine situația, experimentînd cu tragică luciditate posibilitatea (șupra) viețuirii prin acceptarea dublului registru existențial. Referindu-se la anii '50, cînd Al. Philippide avea dreptul de a semna doar traduceri, nu și poeme, cînd, totuși, G. Călinescu îl recomandă pentru a deveni membru corespondent al Academiei, Geo Bogza notează, după 24 de ani: „Din acea vreme îmi aduc aminte privirile mute, de o imensă și desnădăjduită consternare, pe care le schimbam cu Camil Petrescu peste masa în jurul căreia se țineau ședințele Academiei. Va fi înregistrat, în acei ani, vreo ureche extrem de fină a universului scrișnetul lui Philippide? Fiindcă nu se putea ca — oricît de imperceptibil — să nu fi scrișnit”. Poate mulți tineri bănuiau încă de atunci adîncimea vertiginosă a acestei sciziuni ce mina din interior viața cea de toate zilele. Ei, și nu numai ei, au, azi, posibilitatea de a o privi sub lupa adevărului. Aceasta mi s-a părut, astfel, semnificația interviului acordat, cu un an înainte de a muri, de academicianul Octav Onicescu lui Nicolae Florescu, interviu datat decembrie 1982 și transmis în premieră săptămîna trecută în ciclul **Memoria culturii**. Cota sa de interes nu a fost cu nimic erodată nici de trecerea unui deceniu, nici de existența cărții autobiografice a profesorului. În fața microfonului, domnia sa a găsit formulări memorabile ce sună, pentru noi, testamentar:

„Eu am trăit matematica ca pe o realitate ce se leagă neconștient de viață”. Matematicianul Octav Onicescu a fost precedat, în seria radiofonică **Memoria culturii**, de actorul și regizorul Mihai Berechet și de juristul Istrate Micescu. Din păcate, obligații de neclintit ale orarului zilnic m-au împiedicat să urmăresc toate aceste ediții, transmise în după-amiezele de miercuri, vineri, sîmbătă (II, 18.30). Cum cred că nu sînt singurul ascultător în această situație și cum **Memoria culturii** merită a fi susținută pentru a atinge o audiență cît mai apropiată de cea pe care o merită cu adevărat, propun un sistem de reluări, prin reprogramarea emisiunii într-un alt punct (zi, oră, canal de emisie) al fluxului radiofonic săptămînal. Departe de a fi un semn de monotonie, revenirea celor mai importante emisiuni accentuează vitalitatea transmisiunilor și satisface un larg orizont de așteptare. Am ascultat, deci, două dintre episoadele avîndu-l ca protagonist pe Mihai Berechet (80 de roluri, 70 de spectacole puse în scenă, dintre care nu puține cu peste 1000 de reprezentări) și rememorările lui cu privire la istoria vie a Teatrului Național, a teatrului românesc în genere au fost emoționante: lumea anilor '50, o lume coborînd, parcă, din **Scrinul negru**, portretele pline de respect și tandrețe creionate Elvirei Godeanu, Marietei Anca, lui Tanti Cocea și Emil Prager, lumea, apoi, a noilor generații de actori de la Dem Rădulescu, Coca Andronescu, Rodica Popescu, Anda Caropol, Gheorghe Cozorici, Stela Popescu, la Valeria Seciu, Florian Pittiș și Dan Tufaru. Expresie a unei reale generozități intelectuale, memorialistica radiofonică a lui Mihai Berechet (emisiuni de Elisabeta Iosif) încîntă și îndeamnă la reflexie. Prin **Memoria culturii**, radioul are o șansă ce nu trebuie pierdută. Și anume: alături de piesele documentare aflate în posesia redactorilor și colaboratorilor, alături de înregistrările realizate în studio, grupul de la **Memoria culturii** poate cerceta și alte arhive (ale Academiei, universităților, centrelor de cercetare, uniunilor de creație, Muzeului Literaturii, altor muzee etc.) întru constituirea unui fond unic ce poate, apoi, prin emisiuni, discuri, casete, volume să ajungă acolo unde, de fapt, îi este locul, adică la oameni.

Antoaneta Tănăsescu

Anchetă, Starea cărții

1. Cite manuscrite existau la începutul anului 1990?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului?
3. La cite v-ați oprit?
4. Cite s-au publicat? (Vă rugăm să exemplificați prin câteva titluri)
5. Există cenzură? Cauzele nepublicării?
6. Au existat „cărți de sertar”? Le-ați publicat?
7. Acest an editorial este mai bun?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte?

Editura ANIMA
Director: SUZANA HOLAN

1-3. Nu am pornit de la manuscrite, ci de la idei. De la ce idei? În primul rând de la ideea că oamenii au nevoie nu numai să știe, dar să și „priceapă” ce se întâmplă în jurul lor. De „știut” se ocupă ziarele, de „priceput” ar trebui să se ocupe cărțile...

4. Am publicat câteva cărți, după opinia mea, de mare interes pentru cititorii din generații diferite. Cei care nu le-au cunoscut să ia aminte de ele, cei care le știu să le revadă cu puterea de-acum a sentimentelor și-a receptării, precum:

TOP: VÎNZAREA CĂRȚII

(Librăria Univers, șef unitate: Mihaela Sorici, I.VII-31.VII 1991)

1. James Clavell — **Tai Pan** (Ed. Meridiane, 197 lei) — 1 500 ex.
2. Mircea Eliade — **Nouăsprezece trandafiri** (Ed. Românul, 80 lei) — 1 000 ex.
3. John Knittel — **Via Mala** (Ed. Prietenii Cărții, 125 lei) — 900 ex.
4. Frații Grimm — **Povești** (Ed. Venus, 199 lei) — 800 ex.
5. Emil Cioran — **Lacrimi și sfinți** (Ed. Humanitas, 60 lei) — 700 ex.
6. Sigmund Freud — **Opere vol. I** (Ed. Științifică, 115 lei) — 500 ex.
7. N. Steindhard — **Jurnalul fericirii** (Ed. Dacia, 96 lei) — 500 ex.
8. Mazo De La Roche — **Jalna** (Ed. Venus, 100 lei) — 450 ex.
9. Virgil Ionescu — **Zodiacul chinezesc** (Ed. Coresi, 100 lei) — 300 ex.
10. Mihail Drumeș — **Cazul Magheru** (Ed. Venus, 107 lei) — 200 ex.

Calendar

● **1 AUGUST.** A apărut, la Bacău, revista **Ateneu** (1964). S-au născut: **Pan Halippa** (1893), **Florian Cristescu** (1894), **I. Valerian** (1895), **Nicolae Moraru** (1912), **Coca Farago** (1913), **Coriolan Ghetie** (1916), **Izsák József** (1921), **Ioan Meșoiu** (1927), **Constantin Turturea** (1933), **Gheorghe Suciu** (1939), **Al. Covaci** (1941), **Titus Vijeiu** (1948).

● **2 AUGUST.** S-au născut: **Gellu Naum** (1915), **Gertrud Gregor-Chiriță** (1927), **Cornel Bozbiici** (1928). A murit **Pavel Dan**.

● **3 AUGUST.** S-au născut: **Beke György** (1927), **Ion Pascadi** (1932), **Cornel Ungureanu** (1943), **Aurel Turcus** (1943). A murit **Octav Desila** (1976).

● **4 AUGUST.** S-au născut: **Sidonia Drăgușanu** (1908), **C.S. Anderco** (1915), **Nicolae Ciobanu** (1931), **Cezar Ivănescu** (1941). A murit **Veronica Micle** (1889).

● **5 AUGUST.** S-au născut: **Iuliu Valaori** (1867), **Marin Preda** (1922), **Gheorghe Bejanu** (1926), **Hajdu Győző** (1929), **Viorel Căcoveanu** (1937).

● **6 AUGUST.** S-au născut: **Ion Marin Iovescu** (1912), **Al. Voltin** (1915), **Serafim Duicu**

(1938). Au murit: **George Crețeanu** (1887), **George Vălsan** (1935), **Izabela Sadoveanu** (1941), **Cristian Păncescu** (1982), **Consantin Miu Lerec** (1985).

● **7 AUGUST.** S-au născut: **Ieronim G. Barțiu** (1843), **Ion Zamfirescu** (1907), **Horia Lovinescu** (1917), **Aurel Mihaile** (1922), **Emilia Căldăraru** (1931), **Anatol Ghermanschi** (1941).

● **8 AUGUST.** S-au născut: **Sava Pană** (1902), **Orest Măsichievici** (1911), **Liviu Brătoloaveanu** (1912), **Horia Stancu** (1926).

● **9 AUGUST.** S-au născut: **Virgil Fulicea** (1907), **Claudiu Moldovan** (1921), **Mareel Consantin Runcanu** (1947), **Radu An'ou Roman** (1949).

● **10 AUGUST.** S-au născut: **Ion Negoitescu** (1921), **Barbu Cioculescu** (1927), **Dan Laurențiu** (1927), **Nicolae Prelinceanu** (1942), **Ivo Muncian** (1943). Au murit: **Eugen Schileru** (1963), **I. Peltz** (1930).

● **11 AUGUST.** S-au născut: **Panaft Istra'i** (1834), **Modest Morariu** (1929), **Teodor Mazilu** (1930). A murit **Ion Barbu**,

PREMIERĂ: Un film despre o vedetă a muzicii rock: **La Bamba**

Lexiconul teatrului românesc

● La inițiativa Direcției Teatrelor din Ministerul Culturii, Editura Meridiane pregătește apariția primului **Lexicon al Teatrului românesc**, lucrare care urmează să apară în anul 1993.

Pentru a realiza o imagine cât mai completă a activității teatrale din țara noastră, rugăm dramaturgii, actorii, criticii de teatru scenografii, regizorii să ne trimită informații privind elementele biografice, bibliografice, referințele critice și iconografia reprezentativă.

Ne adresăm cu aceeași solicitare familiilor și rudelor dramaturgilor și artiștilor dispăruți.

Materialele pot fi trimise pe următoarele adrese, conform modelului: numele și prenumele, pseudonime: date biografice; studii; titluri; distincții; opera (respectiv spectacole), referințe critice:

1. **Mircea Ghițulescu** — Direcția Teatrelor, Ministerul Culturii, Piața Presei Libere, Nr. 1; București, Telefoane: 18.29.40. — 59.71.95.

2. **Ion Vartic** — Str. I.C. Brătianu, Nr. 4; Cod 3400 Cluj.

CRONICA MONDENĂ

REVENDICINDU-NE încă o dată la spiritul luminilor, 14 Iulie poate fi considerată o a doua tradiție a noastră, dacă nu dorim să fim cu orice preț originali. Mai mult sau mai puțin în continuarea Revoluției franceze, 22 decembrie ne readuce în casa spiritului republican, amintindu-ne sorgintea noastră europeană. Sintem atit de imbibati de cultura franceză, de splendidele prejudecări franceze, încit n-am fost surprinși să regăsim în seara de 14 Iulie în grădina Ambasadei Franței un entuziasm debordant (era al lor, era al nostru?), un public peșteră — atitea straturi sociale, tipologii, atitea false idei de altădată, atitea energii lipite — și cum să rămii indiferent, în ciuda altor divertiuni-diversiități politice, literare, artistice, cind, de la sepele generalilor frumos rinduite la intrare, pină la rochiile mini, totul părea fraternitate, e drept, de pe poziții inegale. Femei frumoase, bărbați eleganti, unele inteligente, alții talentați, ministri, senatori, impostori, deputați, implementați, oficiali, oficioși, ne-

In librării

● **I. L. Caragiale — MOMENTE, SCHITE, POVESTIRI.** Antologie și prefață de Virginia Carianopol; colecția „Biblioteca pentru toți copiii.” (Editura Ion Creangă, București, 176 p., 50 lei).

● **Mircea Eliade — PROZA FANTASTICĂ.** I. Ediția, preconizată în cinci volume, cuprinde în acest prim tom **Domnișoara Christina** (1936) și **Șarpele** (1937); ediție și postfață de Eugen Simion. (Editura Fundației culturale române, București, 240 p., 87 lei).

● **Constantin Toiu — PREPELEAC.** Aprecieri critice asupra operei lui Ion Creangă. (Editura Cartea Românească, București, 144 p., 42 lei).

● **Florența Albu — ANNO DOMINI.** Inedite 1970—1989 (Editura Cartea Românească, București, 158 p., 45 lei).

● **Ionel Bandrabur — CINDVA, DE DEMULT.** Povestiri. (Editura Porto-Franco, Galați, 156 p., 36 lei).

● **Mariana Ionescu — DOUA PĂRȚI CAL ȘI UNA VIZITIU.** Nuvele. (Editura Albatros, 212 p., 56 lei).

● **Ioan Mihai Cochinescu — AMBASADORUL Roman** (Editura Cartea Românească, București, 288 p., 57 lei).

● **Lidia Constantinescu — CIUPERCUTE COLORATE.** Versuri pentru copii. (Editura Ion Creangă, București, 48 p., 40 lei).

● **Nicoleta Olimpia Gherghel — RITUALUL ALB.** Volum în colecția „Romanul de dragoste”. (Editura Eminescu, București, 210 p., 68 lei).

● **Radu Pontbriant — INVAZIA GĂRGĂRIȚELOR.** Roman inaugurind colecția „Aventura”. (Editura PACO, București, 150 p., 45 lei).

● **Arkadi și Gheorghii Weiner — PE SOSELE OCOLITE MÎTE ȘI CĂȚEI LOVITI.** Volum în colecția „Romanul politist”; traducere de Florea Neagu. (Editura Victoria, București, 176 p., 55 lei).

● *** — **GHICITORI.** Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și index bibliografic de Radu Niculescu. (Ediția Minerva, București, 186 p., 58 lei).

14 Iulie la București, tout Paris!

putincioși, președinți, actori, ambasadori, femei cu tocuri subțiri afundate pe jumătate în gazonul fals englezesc, studenți puțini și complexați în ciuda lor, sampanie în valuri, căldură totalitară, tout Paris, Andrei Plesu și Cella Delavrancea, atentul la toate Mircea Spătaru și Silvia Radu, scriitorul-vorbitorul Nicolae Breban și poeta Denisa Comănescu purtind cu fascinație pantofii și geanta bunicii din '43, convingătoarea doamnă Georgeta Dimisianu și discretul Radu Cimpeanu, Alexa Visarion în zi bună și Mihai Stănescu inconjurat de studenți, noul șef de gazetă Nicolae Prelinceanu care a și primit oferte, cotizanti, simpatizanti, Ileana Mălăncioiu și Banu Rădulescu întru salvarea memoriei noastre, Gabriel Liiceanu după lansarea Fundației Humanitas, Silvia Kerim și trăgătorul la țintă, înghititorul de săbii Mircea Albușescu, distinsul protector al catifelatelor culoare dizidente și valorice, Mister Coen Storck, Silvia Bădescu și Ion Cristoiu (cu o fină umbră albastră), Sorin Mărculescu

și melancolicul energic Stelian Tănase, pestetotprezentul Radu Boroianu și sosia lui Gelu Voican, singuratecul Valeriu Răpeanu, Tiberiu Olah și Ion Cojar, talentatul Victor Rebențuc răpit mereu de frantuzoaice — firește, nu are rost să continuăm, după ce ne-a ajuns zvonul că au fost invitate peste o mie de persoane și personalități. Entuziasmul serii a fost salvat de prietenul creatorilor de virf, Johnny Răducanu, amfizion improvizat al serii, care, în jurul pianului pe care parcă atunci îl descoperise, miraculos, a adunat ul' îi invitați (dar nu pe cei din urmă) și a încercat binefăcător vocile inegale în acordurile Marseillaisei care a răsunat triumfător în Ambasada Franței, la București, într-o simbolică zi a lor, a noastră, Monsieur Vignal, ambasador între ambasadori, tonic și emoționat, alături de genialul, transpiratul Johnny, s-a topit cu națunța română. Să fie oare efectul hipnotic al muzicii sau o solidaritate mai profundă a celor două națiuni?!

Carmen Firan

În jurul unei embleme

S-A spus **Helvetia mediatrix** unui fenomen cu numeroase rezonanțe storce în planul interferențelor culturale la nivel european.

Inițiativa inventarierii citorva repere semnificative și-o asuma prof. Ernst Fritz într-un articol din 1926 în revista pariziană de literatură comparată: **La tradition médiatrice de la Suisse aux XVIII-e et XIX-e siècles**. Demonstrația se baza pe exemple devenite notorii pentru capacitatea citorva spirite elvețiene de a deschide perspective către restul lumii. Bernhez prin naștere Béat de Muralt scria la 1728 **Lettres sur les Anglais et les Français** făcând figură de precursor al lui Voltaire. Un „Voltaire elvețian” avea chiar și fie numit Charles Victor de Bonstetten, autorul lucrării **L'homme du Nord et l'homme du Midi**, încercare de pionierat în definirea echilibrului european sub raportul spiritului. Un prolific agent de legătură s-a dovedit Jean-Jacques Bodmer, profesorul de la Zürich, care traducea pe Milton dar și pe Homer (versune germană purtată de Goethe cu sine în timpul călătoriei prin Italia), fiind cel dintâi popularizator al poeziei medievale germane.

Celălalt versant al fenomenului este ilustrat de prezența multor străini ce găsesc în diverse centre elvețiene un mediu adecvat aspirațiilor intelectuale ale vremii, începând cu mușii invitați lui Bodmer la Zürich: Shakespeare și Wieland. Aici se înscuță și marimile Doamnei de Charrière cu ale sale **Lettres écrites de Lausanne**. Ceva timp după pe lângă Lemanului, înspre Geneva, castelul Coppet și-a dobândit rama ca un adevărat centru de cultura europeană, unde se întâlneau istoricul englez Gibbon și frații Grimm, Schlegelii, Bismont și Mme Recamier, Byron, de Bonstetten, Canteaubriana nu au un rând. Mai de departe, Sfântul Augustin ecurie, numind locul „sălele generale ale opiniei europene”.

Odată ce și acum, **Helvetia mediatrix** ascundea apăsători de intermediere, vocaie catalizatoare, un simț al-punților care apăsător și seaga.

Surprinzător de repede, propriile noastre teritorii aveau să intre în rețeaua de favorabile conjuncții spirituale derivate din fenomenul numit **Helvetia mediatrix**. Chiar de la Băle, unde se instruiseră în medicină și filosofie, venea Ioan Muraltus, semnalat la Cluj în 1587, la Bistrița în 1598, ca să ajungă un an mai târziu om de încredere al lui Mihai Viteazul, trimis să negocieze clauzele uniunii românești cu Ieremia Movilă, la Suceava, fără a izbuti să scape de vitregiile vremii, care-l vor răpune, în 1602, la Deva, în vârstă doar de 39 de ani (cf. Paul Cernovodeanu, Nicolae Yătămanu, **Un medic elvețian...**, Studii și articole de istorie, IX, 1967). În trecut să precizăm că Ioan Muraltus era însoțit de alți doi frați, Hector și Iulius Cesar, ultimul mergind până în Valahia. Înaintea lor, un alt elvețian, arhitectul Castello Pietro, originar din Lugano, puse mina la restaurarea bisericilor evanghelice din Bistrița-Năsăud, între 1561-1563. Dictionarele de profil menționează cîteva continuatori ai lui: un serena Agostino sau Castello Antonio, la începutul secolului XVII, legați de Alba-Iulia, un Visconti Giovanni, în epoca barocului, chemat să consolideze, tot la Alba-Iulia, zidurile cetății demolate de Habsburgi.

Curentul de relații și influențe circula, bineînțeles, și invers. Philipp Melancthon, reformatorul din timpul lui Erasmus, a avut adepți (așa numiți „philippisti”) pe între transalvaneni, unii mergînd să se desăvîrșesc studiile teologice în Elveția. (cf. Paul Binder, **Sur les liens de l'église évangélique saxonne de Transylvanie avec Genève**, *Revue roumaine d'histoire*, 2/1972). În secolul următor, cel mai renumit medic transilvănean, Papa Pärz Ferenc, era un produs al universității din Băle, discipolul preferat al profesorului Johann Heinrich Glaser, de vreme ce la moartea acestuia, în 1675, i se încredințată să rotească orația funebă: **Sancta merx** — sfînta moștenire. Pînă astăzi se păstrează la filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei Române notițele manuscrise după cursurile urmate de Papa la Băle între 1673-1675. (cf. Spielmann József, **Restituiri istorico-medicale**, ed. Kriterion, Buc. 1969). Un amănunt, nu lipsit de culoare. Înconorarea lui Papa cu titlul de doctor (diploma lui se chema **De tribus consiliis medicis**) era celebrată acasă, în versuri, de prietenul său de tinerețe, Mihail Halici. De ce, n-are importanță, acesta introduce în retorica inspirației poetice un elogiu Genevei (cf. Nicolae Drăgan, **M. Halici — contribuții la istoria culturală românească**, *Dacoromania*, IV, 1927, pp. 71-168). Cine urmărește în continuare istoria, poate depista aici o premoniție: după teologia reformată ai secolelor XVII-XVIII, în sec. XIX, exponenți ai generației romantice își vor nutri duhul dornic de transformări la izvoarele instituțiilor de învățămînt geneveze.

DACĂ adîncim „medierea helvețiană” sub latura pedagogicului, trebuie mai întîi evocat momentul Pestalozzi și al școlii sale de la Yverdon. Doi ani, aproape, între 1811-1820, s-a numărat printre colaboratorii săi apropiați transilvăneanul Stephan Ludwig Roth. Prin Roth (erou al revoluției pașoptiste), vor pătrunde ideile pestalozziene în toată organizarea școlilor românești de după Re-

gulamentul Organic (cf. Iosif Andrei: **Introducerea la antologia Texte alese**, ed. Didactică, Buc. 1965). La Iași, către 1834, era anume pus pe picioare un institut destinat în exclusivitate fetelor, întocmai modelului creat la Yverdon în 1806. De la Iași pornea în 1839 un drogător dintre cei mai importanți, Nicolae Șuțu, către Geneva pentru a asista la examenele feciorului dat în grija lui Rodolphe Töpffer. Descrierea examenului în Jurnalul său de călătorie oferă un document de simpatie și admirație. Boierul Șuțu făcea parte dintr-o lume în care, cu siguranță, nu se stînseseră ecourile prezenței pictorului genevez Jean-Etienne Liotard. Rafinamentul portretelor de înalți boieri și mari doamne, realizate de acesta în intervalul 1742-1743, ar putea explica interesul stîrnit pentru mediul de unde venise pictorul, încrederea că acolo sînt toate condițiile unei bune educații pentru tineri. Într-un timp lua amploare moda aducerii de guvernante din țara Cantoaanelor. Radu Rosetti crecă o asemenea sîculetă de neuitat la mușia bunicilor, Artur Gorovei își amintea și el de eficiența lecțiilor de franceză luate de la un elvețian.

Ceva a mai contribuit ca interesul pentru învățămîntul elvețian să se extindă și în Valahia. Este puzderia de dascăli greci care circulau între Constantinopol și Geneva, cu lungi popasuri, și la dus și la întors, în Țările Românești. (vezi Andrei Pippidi, **Jean Caradja și ses amis de Geneve** în *vol. Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Buc. și Paris, 1980 — precum și Const. C. Angelescu, **Cu privire la logofătul Nestor în Studii și cercetări științifice — istorie**, Iași, 1957) Printre ei se amestecau ușor călătorii veniți să ne descopere: un François Recordon, un William Rey, care deschideau, cu observațiile lor, drumul către cercetările aplicate ce se vor solda cu cărți temelnice pentru cunoașterea României și poporului său, cum vor fi cele semnate de E. Pittard, antropologul genevez de talie europeană, ori prelatul Raymond Netzhammer, membru al faimoasei abatii de la Einsiedeln.

Nimănui nu-i mai putea părea curios ca un ziar cum era **Curierul românesc**, de pildă, în nr. din 5 iulie 1829, lăuda chiar pe pagina întîi trimiterea vîlstarilor tinere în „luminata Europă”; în capul listei celor lăudați figura dumnealui marele logofăt Constantin Goleșcu, avînd doi feciori la Geneva. La 11 oct., același ziar revenea: „În zilele trecute, am arătat numărul tinerilor români ce se află spre învățatură în deosebite locuri ale Europei; acest număr dumnealui conu Iancu Filipescu l-a mai adîngat acum de curînd cu trimiterea a doi fii ai săi la Elveția spre învățatură”. Cam ce învățau proaspeții strămutați pe lângă Lemanului era înainte de toate să dorască plini de ardore grabnica civilizare a propriei patrii. Să dăm cuvîntul unui student, Constantin Ibraikoiu, viitor ilustru magistrat în România, ministru și prezident de foruri legislative, care la mijlocul lui iunie 1828, scria din Geneva părintelui său: „Ah! si je pouvais vous presenter le tableau de cette vertueuse Suisse, vous sentiriez se développer en vous, avec plus de force, ce sentiment patriotique, qui — je le sais — est inné en vous, et qui m'inspire aussi. C'est à présent, mon cher père, que je vois plus clairement l'imperfection et les vices de notre organisation sociale. Il est temps de songer sérieusement à l'avenir. Il nous faut une amélioration dans notre constitution politique et surtout dans l'enseignement, car les lumières seules peuvent civiliser la jeunesse, qui doit être, un jour, l'ornement et la force de notre pays”. (**Documente Hurmuzachi**, X, p. 621). Într-un stîl deopotrivă conamînat de seducție ridicării la o denumitate civică asemănătoare exemplului elvețian, scria Alex. Goleșcu-Arăpîlă în 1841: „C'est du milieu des Alpes, que je vous écris... Les montagnes communiquent je ne sais quoi de grand et d'énergique à nos âmes, qui nous fait mépriser les obstacles et affronter les dangers... Ah, que ne puis-je transporter le Mont-Blanc, ce géant des Alpes,

au centre de notre chère Roumanie, ou plutôt que ne puis-je élever nos Carpathes à cette hauteur colossale! Il me semble que l'âme de la Roumanie en grandirait de quelques coudées et que l'amour de la liberté finirait par embrasser nos coeurs... on montera peut-être un jour la Chapelle de notre Guillaume Tell! Ainsi soit-il!” (**Boierii Golești**, Buc., 1939, vol. I, pp. 131-132). În paranteză fie spus, o litografie reprezentînd capela ridicată în memoria legendarului erou helvet împodobează paginile **Albinei românești** scoase de Asachi în 1829, iar Hermiona Asachi, fiică a cărturarului moldav, devenită soția lui Edgar Quinet, de cum ajungea în Elveția, la 1857, făcea special pelerinajul la Küssnacht pentru a ingenuchia la altarul ilustru (H. Asachi, **Mémoires d'exil**, 1868, pp. 174-175).

Un gest cu egală încărcătură avea protagonista pe altă compatriotă a noastră, Dora d'Istria. Ca și Goleșcu-Arăpîlă, gata să atribuie muntelui o dimensiune moral-simbolică, ea convertea contemplația în faptă și, în 1855, escalada virful Moench, unul dintre cele mai semețe din Elveția, înfruntînd toate dificultățile ascensiunii numai ca să înfigă pe culme steagul românesc, avînd imprimată inscripția **libertate**. Episodul l-a povestit Dora d'Istria într-unul din cele patru volume publicate sub titlul **La Suisse allemande**.

Prin intermediul tinerilor români școliți în instituțiile geneveze se va constitui un consistent flux, un continuu transfer de concepții, de aptitudini, chiar de mentalități. Obiceiului însușit de Alecu Russo în cei patru ani petrecuți la Vernier ca discipol al lui Fr. Naville, de a colinda pe drumuri de țară, pe cărări uitate în căutarea urmelor istorice și mărturiilor existenței locale specifice, îi datorăm descoperirea „Mieritei”, în munții Vrancei. Pareă sub imperiul unei tainice compen-sații, balada noastră va obține ulterior o neașteptată „carieră” elvețiană: încă din mai 1880, în faimosul său **Jurnal**, Amiel făcea referințe de fond la Miorița iar mai târziu, în jurul său, vor avea loc dez-bateri ale specialiștilor, cu prilejul unei traduceri inițiate de Blaga, pe cînd făcea parte din corpul ambasadei române la Berna. Genevei îi datora și pregătirea sa și Zizin Cantacuzino, junimistul care s-a ilustrat ca prim traducător al lui Schopenhauer în franceză. Oameni politici importanți din trecutul nostru, de la Nicolae Filipescu la Grigore Gafencu, au trecut prin școli geneveze. Impactul în tinerețe sa cu modul de viață al Genevei a avut pentru Tudor Argeșei consecințe în substanța însăși a operii sale. Este în cultul muncii, adesea subliniat de poet, și în meticulozitatea sa artizanală ceva din aplicația de ceasornicar tipic elvețiană. Ar mai fi, din aceeași sorginte, profundul lui sentiment de coeziune și armonie în preajma ogrăzii proprii sau totală sa inaderență la ispitele boemei. Acestea sînt și elementele pe care le punea în evidență de cite ori își amintea experiența tineretii sau cînd își arăta prețuirea pentru unii elvețieni strămutați printre noi, un Marc Jeanjaquet (un timp, dascălul lui Ion Marin Sadoveanu, la Constanța!), un Léo Bachelin.

DIN ultimele decenii ale secolului trecut, interesele tinerimii române studioase se diversifică, cuprînzînd în sfera lor și alte centre. Scrii succesive ale unor prestigioase familii moldovenești merg la învățatură la Lausanne, din tată în fiu, apoi nepoti, fie numai internî în cite un gimnaziu, fie și mai departe la Universitatea ce-și cîștigase binemeritat renume, după ce țînuseră cursuri la catedra ei Sainte-Beuve sau Mickiewicz. Date elocvente se găsesc în **Amintirile unui diplomat român** de Nicolae B. Cantacuzino (*Cartea românească*, 1944), primul ministru plenipotențiar al nostru la Berna în 1911. „Am petrecut aproape zece ani în pensiunea și colegiul Galliard — își amintea diplomatul — ani fericiți de un capăt la altul”. Avea drept colegi numeroși conaționali, Sturdza, Florescu, Peticari, Silion, dar mai ales pe „De

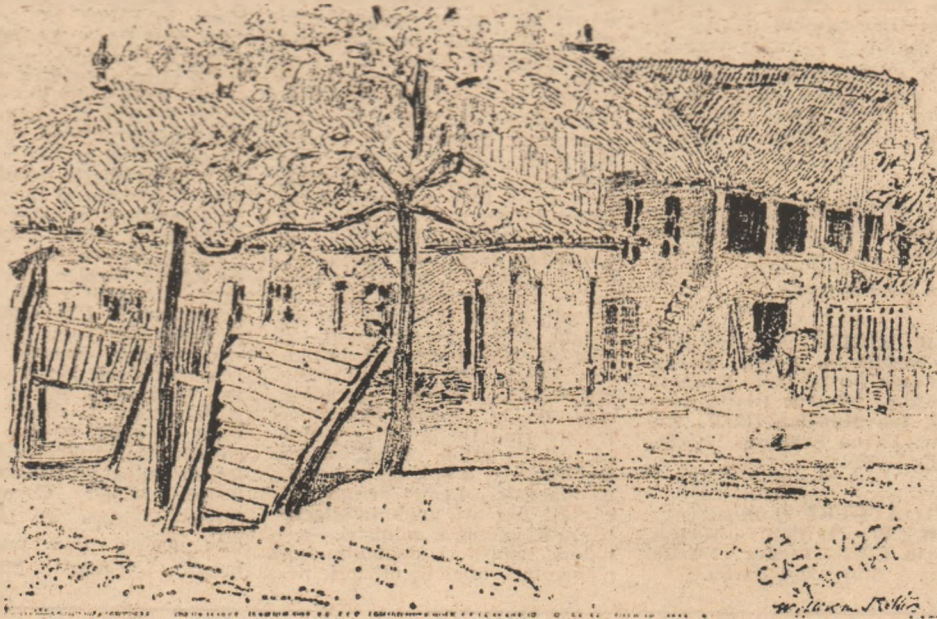
Max”, fiu de doctor ieșean, viitor actor vestit pe scena franceză. Mai întîi gimnazist, apoi student al Facultății de drept din Lausanne a fost și Dimitrie Rosetti-Teșcanu, traducătorul lui Vasile Conta mai târziu. Au rămas de la el, în arhiva familiei, peste două sute de scrisori din anii studiilor, adevărată frescă socială a vremii. Din mărturiile lui rezultă aproape același cosmopolitism ce făcea culoarea epistolelor Doamnei de Charrière. Afluența românească stîrnește un firesc interes pentru cultura țării, astfel că, la 27 aprilie 1893, se inaugura la Universitatea din Lausanne un prim curs de literatură română. Tavernier, titularul cursului, va fi întîlnit în plină activitate, la 1911, de Izabela Sadoveanu și la 1924 de Vasile Bogrea, dovedind o rară perseverență. După exemplul său se va fi inspirat Louis J. Courtois, care organiza ceva similar la Geneva, în preajma primului război mondial.

Dacă Geneva și Lausanne se constituie într-un fel de rezervă pentru studii umaniste (cu o singură excepție relevantă: geologul Ludovic Mrazec, elevul lui Duparc după 1891), pe măsură ce crește ponderea tehnicii în civilizația modernă, atenția tinerilor noștri glisează spre Zürich. Promotii întregi de ingineri români, hidrotehnicieni, chimiști, constructori, agronomi sînt diplomați ai Politehnicii zürcheze. Erau destui ca să-și fundeze propria asociație studențească încă de la 1889. Există chiar între cadrele didactice un român, Maximilian Marcus, asistent al profesorului de statică și peduri, W. Ritter, după 1896, simultan colaborînd la **Schweizerische Bauzeitung**. Pentru mai târziu, amănunte despre viața studențească în corespondența lui Eugen Goga și mai ales în amintirile inginerului Dorin Pavel, **Arhitectura apelor**, 1972. După el, în jur de 50 de români se mai găseau pe băncile Politehnicii prin 1919-20. Proaspăt absolvent la arhitectură era, atunci, Marcel Iancu, oarecum paralizat de brucea stingere a mișcării „Dada”, la care luase parte ca principal „actor”, alături de Tzara, Arp și ceilalți. O cercetare a arhivelor Politehnicii ar imbogăți, cu siguranță, perspectiva asupra fertilității relațiilor româno-elvețiene, de o întindere și cu consecințe de parte de a fi puse în valoare pînă la capăt.

Dar, pînă la investigarea izvoarelor străine, sînt încă de făcut cercetări pe loc. Merită reluată și dusă mai departe informația din cartea lui Manfred Eggermann despre **Colonia Elvețiană** (Buc., 1931). Dintre „coloniștii” aduși de regele Carol I pentru administrarea domeniilor sale de pe valea Bistriței, urmașii a cel puțin două familii s-au integrat efectiv vieții noastre culturale: Holomey și Chevallier. Interesante edificii ale unui arhitect Bolomey pot fi întîlnite la Piatra Neamț — în vreme ce de la artistul fotograf Adolph Chevallier se păstrează tot la Piatra Neamț o valoroasă colecție de imagini-document pe subiecte etnografice. Se circumscrie aceluiași perimetru activitatea graficianului Hans Aescher, elvețian stabilit la noi, prezent cu numeroase expoziții, încă dinaintea primului război și pînă prin anii '30, deseori punînd alături pe simeze subiecte de acasă și din patria adoptivă.

Altădată, am urmărit itinerariile elvețiene ale lui Blaga prilejuate de misiunea sa diplomatică la Berna (vezi **Secolul 20** 307-309 1986). S-a identificat pînă acolo cu peisajul locului, incit afirma: „Aici s-a născut filosofia mea”. Deși pare paradoxal, lucrul se confirmă la o analiză atentă, urmărînd în paralel, de pildă, memoriile lui Dürrenmatt. Ecouri străbat chiar în romanul postum **Luntrea lui Caron** sub forma unei reminiscențe din lectura lui Godheff. La un moment dat, Blaga l-a avut oaspete pe Mircea Eliade, care a scris, la întoarcere, pagini entuziaste despre dialogul lor intelectual, cu un accent discret asupra rolului jucat de ambianța foarte atașantă și stimulativă. Nu știa ca îl așteaptă o experiență similară, peste ani, la Zürich, unde avea să descopere, în compania lui Carl Gustav Jung și a colaboratorilor lui apropiați, adevărate consonanțe sufletesti și spirituale. Se afla la Herrliberg, în susul lacului Zürich, la 28 iunie 1952, cînd era invadată de revelația unei încîntări nostalgice: „Je comprends d'où vient cette subite nostalgie mêlée à une douceur de purs longtemps oubliée: le paysage autour du lac de Zürich ressemble (c'est du moins mon impression) aux collines de Roumanie” (**Fragments d'un journal**, I, p. 182). Pe asemenea fond apreceptiv, va răspunde în repetate rînduri solicitărilor de a ține lecții la Institutul Jung, după cum va fi oaspete frecvent la reuniunile Eranos de la Ascona. În timpul lăsat liber de obligațiile științifice, se turîna în locuri mai ferite de agitație, la Meilen sau, mai departe, spre Zermath (zonă frecventată și de Blaga) — și atunci, scriitorul găsea un cadru admirabil spre a lăsa imaginația să-și intre în drepturi deplînc. Din vol. II al **Amintirilor** lui Mircea Eliade rezultă că, în asemenea împrejurări, a pus mîna pe promisiunile unora dintre scrierile capitale: în aprilie 1953 **Noaptea de sînzene**, iar în august 1955, **Pe strada Minuleasa**.

Cum se vede, trecerea timpului, departe de a diminua, sporește în amploare și în consecințe ceea ce s-a numit ca fenomen de interferență și morfologie spirituală **Helvetia mediatrix**.

STRADA CUZA VODĂ (29 mai 1891)

Geo Șerban

José (Joselito)

● Premiul literar elvețian Georges Nicole își propune să încurajeze tinerii prozatori de limbă franceză, fiind atribuit, o dată la cinci ani, în urma unui concurs deschis debutanților. Sub egida revistei *Écriture* din Lausanne, un juru alcătuit din personalități ale vieții literare române recomensează manuscrisul cel mai valoros print-o sumă de bani și prin publicarea textului. Premiul a impus, începând cu 1969, o serie de autori talentați, care au confirmat prin operele ulterioare: Anne-Lise Grobéty, Jean-Marc Lovay, Marie-José Piguet, François Conod și alții.

Laureatul din acest an, Hubert Augue, pentru José (Joselito), Bernad Campiche Editeur, Yverand, 1991

— este autorul unui text scris la persoana întâi, confesiunea unui băiețel spaniol aflat în plină redefinire a propriei identități lingvistice, culturale și sufletești. Ruptura este provocată de părăsirea casei Abuelitei (bunicuța) din Spania și venirea la Geneva, aături de părinții săi, de mai mulți ani aflați în Elveția în căutare de lucru. Fenomenele de adaptare dificilă și criza sufletească manifestată-se prin ieșiri violente și pumni în dreapta și-n stînga, José (alintat și Joselito) este dat în grija unei psihoterapeute care îi cere să se confeseze în scris. Fragmentele de mai jos reiau una din „spovedaniile” săptămânale.

ASTAZI, io-s cam necăjit. Știu de ce, și parecă nu prea știu. Adică, ieri când am venit și treceam prin hol, tanti aia blondă și grasă, cu buze mari și roșii — a strigat „Joselito!”. Atunci n-am răspuns și mi-am văzut de drum spre ascensor cu caietul în mîna. Probabil că ea s-a ridicat și chiar când se deschidea ușa, mi-a zis: „Nu m-ai auzit, Joselito?” Și eu i-am zis: „Nu mă cheamă Joselito!”. Și tanti grasă a căscat gura de uimire și eu, ca să nu rămînă așa, i-am zis iute „Pe mine mă cheamă José”, și atunci eu m-am mirat, fiindcă n-am pronunțat José așa cum trebuie, adică eu jota care seamănă puțin cu un R francezesc, dar nu chiar la fel; am zis José cu un j, ca je în franceză. Mi-a scăpat fără să vreau, așa cum îmi scapă și pumnii. Atunci ca să nu mă zic nimic, am intrat în ascensor, dar ea a rămas în ușă și atunci nu se mai putea închide ușa și ca mi-a zis: „Ei, vezi că doamna Droz nu e aici, mi-a spus că poți să vii vineri, după școală.”

Nu mai știu ce-am făcut, trebuie că am ieșit din ascensor, trebuie că am ieșit și din hol, pentru că deodată m-am trezit pe trotuar pe bulevardul Saint-Georges, dar nu știu cum am ajuns acolo. Mi-am zis: „Ce-o să fac acum...”. Era ca atunci când cerul se face dintr-o dată negru. La început am fost trist, mă rog, nu chiar trist de tot, ca atunci când minci ceva în care n-ai pus sare. Și apoi m-a cuprins furia: și de ce mă rog n-ași venit, dumneavoastră? M-am gândit că poate v-a plăcut mai mult să mergeți la pîmbare, sau poate aveți un băiețel și v-ași dus cu el la schi în Franța. Și când mă gîndeam la asta, eram furios și nu știam ce să fac, atunci m-am gândit să mă duc la Salvatore, și m-am urcat înapoi în autobuz, dar în direcția cealaltă, fără să plătesc, că biletul e bun șizeci de minute, și în autobuz, m-am gândit atunci că poate sinteți bolnavă sau că n-ați putut veni cu mașina pentru că a nins puțin dimineața. Când m-am dat jos din autobuz nu mai eram furios, nu mai aveam nimic; trebuie numai să aștept pînă vineri după-masă să vă dau să citiți cum am terminat primul caiet și ce am scris când am început pe ăsta...

Cînd am ajuns la Salvatore, el era gata să plece la școala de muzică. M-am gândit că astăzi nu prea-mi ies lucrurile. Păi, altfel n-a fost rău, pentru că tătucu' lui Salvatore, el n-avea nimic de lucru, mi-a zis „Sînt de gardă la noapte” și atunci am putut să rămîn să-i ascult pe cîntăreți. Nu știam ce-i aia operă, și tătucu' lui Salvatore mi-a explicat. Nu avea discuri cu operă cîntată în spaniolă, numai în italiană și germană, dar mi-a zis că spaniolii sînt cîntăreți foarte buni: erau două tanti care îi plăcea să le asculte, pe una o cheama Teresa Berganza, și apoi alta, tare grasă, care zîmbea drăguț în poză, asta era din Barcelona și o cheama așa cum le cheamă pe multe fete din Barcelona, Montserrat. Ji se mai spune din Barcelona, Montserrat, ji se mai spune din Montsé sau La Montsé: era Montserrat Caballé. Mi-a mai zis și de un nene, Plácido Domingo și apoi, mai ales de altul pe care-l cheamă ca pe mine José, nu Jordi ca pe mulți catalani; José Carreras, cu el am ascultat mai multe bucăți, și nu știam cum să spun, era așa de frumos și tare așa fi vrut să-l văd așa de-a-devărata pe José Carreras, și tătucu' lui Salvatore mi-a explicat că nenea ăsta a trebuit să se oprească din cîntat vreo doi ani, că avea o boală foarte gravă și că acum nu se mai moare ca înainte de boala asta, la care i se zice *leucemie*; și José Carreras a început iară să cînte și tătucu' lui Salvatore mi-a spus că el a fost să-l asculte pe viu. Apoi mi-a zis că are ceva de scris, dar că eu pot să mai rămîn numai să ascult la cască ca el să poată scrie fără să-l deranjeze muzica, pentru că a mai zis că el are respect pentru muzică și că nu trebuie să mai faci altceva în același timp, numai să ascuți

muzica. Acum nu-mi mai amintesc prea bine ce-a fost, pentru că de data asta am uitat să-i cer să-mi scrie numele muzicianului, al cîntărețului și ce cîntă, dar oricum era un cîntăreț neamț care cînta ceva cîntoce cu pian și era și așa tare frumos.

Și apoi m-am dus acasă să stau cu Antonio pentru că pe la ora cinci mami merge într-un alt bloc să facă curățenie de săptămîină la o familie.

Zău că Salvatore are un tată grozav, tare drăguț, care zice ce trebuie zis și nimic mai mult, și pare că știe multe lucruri și atunci înțeleg mai bine de ce Salvatore zice așa tot timpul: „Tata zice că...”. Ah, fraza asta mă face să mă gîndesc la învățator, la școală, s-a răstît la noi pentru că mulți uităm să punem ghilimele cînd facem compunere, atunci cînd vorbește cineva, și eu mi-am zis că trebuie că și eu am uitat de multe ori să le pun cînd v-a scriu și atunci trebuie că de multe ori nu știți cine vorbește și puțoi să-i încurcați pe oameni atunci cînd de fapt Juan zice ce zice el, iar eu spun ce spun eu. Tot el ne-a mai zis că la compunere trebuie uneori să scriem fraze între liniute, ca un fel de paranteză; mi-am zis că o să încerc și eu. În sfîrșit, el ne-a — era să scriu zis, dar chiar că nu merge — explicat că noi scriem prea des zis și a face, el ne-a spus — nu-i ușor să găsești un alt verb — să căutăm întotdeauna un verb mai precis. În sfîrșit, la recapitularea de trimestru, ne-a arătat că nu prea folosim ghilimelele, semnul exclamării, semnul întrebării și că alcătuim fraze prea lungi. Și în tot ce spunea, îmi ziceam că sînt greșeli care trebuie să nu le mai fac.

Deci — și asta ne-a mai spus, că nu prea folosim conjuncțiile coordonatoare, și e adevărat că eu scriu cam mulți de și și de atunci — m-am întors acasă fără să vă fi văzut, dar foarte bucuros că am ascultat muzica aceea frumoasă la Salvatore. Și iată că acum iară scriu în timp ce Antonio se țirăște în patru labe prin casă, dar acum nu mai face gălăgie pentru că a adormit, cu capul pe ursuleț, și de data asta a uitat să-și bage degetul în gură.

Bine, atunci eu o să mai citesc puțin din *Contele de Monte-Cristo*, și mîine o să văd dacă mai citesc sau mai bine v-a scriu.

E BINE, astăzi cred că v-am scris așa pentru că eram încă supărat pe dumne-

voastră: adică furios, parecă nu chiar așa, mai bine zis nemulțumit, dezamăgit, iată, ăsta-i cuvîntul care cred că se potrivește.

Acum, îmi spun că poate n-ați putut, de-ai n-ați venit ieri la cabinet, și că mai bine vin eu vineri, adică mîine, decît deloc. Astă-noapte am visat ceva foarte ciudat, dar toate visele sînt ciudate: totuși ăsta a fost prea de tot: se făcea că eram la *plaza de torros* — cred că nu eram cu Juan — iar picardul nu s-a prea priceput să-și facă treaba, noi l-am huițuit cu toții și i-am ocărit bine, pentru că în loc să împungă puțin cu sulita, a răsucit și a sfîrtecat așa de tare, că a rămas o găuță mare în coasta taurului, și taurul se uita la mine cu ochi blînzii și parecă cerea ceva, și sufream și eu, dar nu știam ce să fac. Apoi strigătele *aficionados*-lor s-au transformat în furtună; și începu un vînt groznic și i-a luat pe oameni pe sus și au intrat în gaura care s-a făcut tot mai mare în spinarea taurului; intrau cu picioarele înainte și eu capul la urmă, și atunci, ei răceau foarte tare ridicînd mîinile să se țină afară, dar nu aveau de ce să se țină; și îndată ce unul, sau una, era înghițit cu totul de spinare, picioarele altuia începeau să intre în taur. Mie nu mi-era frică pentru că toți oamenii ăștia, erau toți pe care eu nu-i ubeam; și ăsta e cel mai ciudat lucru în visul meu, că pe acești oameni eu nu-i ubeam, dar asta nu mai conia... Știți, erau mulți; toți care m-au bătut la cap ca de ce dau eu pumnii, mai era tati și mami, dar Antonio nu era, și oamenii care m-au consultat la Serviciul Medico-Pedagogic, dar nu dumneavoastră și nici tanti grasă care stă la intrare în hol: pe ea, trebuie că a uitat-o visul... Cînd ultimul a fost înghițit, și n-am văzut bine cine era acesta — uneori nu știam cine a fost, dar ceea ce știu e că toți pe care i-am recunoscut erau oameni din Geneva care nu știu nimic despre *corrida*; nu era nici un spaniol, nici o spaniolăică înghițită de taur (în afară de tati și mami); atunci în locul găurii a crescut o aripă mare, albă, și încă una de partea cealaltă și taurul s-a ridicat din arenă către cer și toți au tăcut, se auzea numai vocea lui José Carreras atît de frumoasă, da, foarte frumoasă, că tare așa fi vrut să nu se mai oprească niciodată din cîntat. Dar m-am trezit, și era bine, nu era ca după un coșmar; era foarte plăcut și apoi m-am gândit că oamenii pe care i-a înghițit taurul (nu cred că trebuie spus *înghițit*, pentru că se înghițe numai cu gura. Am căutat mult în dicționar, și poate că *absorbit* trebuie spus; atunci o să scriu *absorbit*), s-au schimbat puțin; nu mai erau răi, și după ce-au trecut prin singele din burta taurului, s-au vindecat de răutate, s-au făcut mai duioși.

Adică atunci mă simțeam bine, și am adormit la loc — și asta mi s-a mai întimplat, ca visul să meargă mai departe — și taurul era întins pe jos, avea ochi mari blînzii și mi-a zis: dacă vrei, pot să te iau pe spinare și o să zburăm în cer și apoi n-o să mai fii trist pentru ce ți se întimplă în viață. Am spus că da, vreau, și m-am urcat imediat la taur pe spate, dar mi-era frică să nu cad, și atunci m-am apucat de *banderillas*, care erau complet albe — acum nu mai erau aripi, ei *banderillas*, și era mai bine așa, pentru că aripile, eu nu le găseam prea frumo-

se —, și mi-era frică că fac să-l doară, pentru că virturile de la *banderillas* trebuie că îl tăiau dacă trăgeam de ele; atunci l-am întrebât dacă îl doare; el a spus că nu, și mi-a mai spus să fiu liniștit, că n-o să cad, că trebuie să am încredere în el. Și nu știu de ce, cînd a spus „să ai încredere”, era vocea lui José Carreras, și atunci am fost foarte fericit și mă uitam în jos la Spania, la Franța, la Elveția: era ca harta aia mare de la școală și apoi la Salamanca și Geneva, foarte aproape, și i-am zis taurului: „Pot merge să văd Plaza Mayor?” Și era ora două după-masa, cînd e o grămadă de lume în piață, merg acolo înainte să mînce de prînz și se întînesc acolo în ficăre zi; și apoi am trecut peste casa Abuelitei, dar de sus nu vedeam înăuntru, așa că n-am văzut-o pe Abuelita; nici pe Juan în garaj la Salamanca nu l-am văzut, da' nu-i nimic: ei erau acolo unde trebuiau să fie, așa că totu-i bine.

Apoi taurul m-a adus înapoi la Geneva, și mi-a zis: „Totul e aproape și în același timp departe, blînd și violent, luminos și întunecos. Pe mine mă omoară ca să trăiască mai bine, dar eu nu mor niciodată.” Îmi aduc aminte astăzi toate aceste cuvînte și tot restul, le am la mine în cap; iar visul nu știu cum s-a sfîrșit, pentru că sfîrșitul care mi-l aduc aminte sînt cuvintele care le-a zis taurul. Și acum, așa dintr-o dată, mă gîndesc că a vorbit francezeste, ce ciudat!

Adică, a fost frumos, visul meu, dar în același timp parecă n-am prea înțeles ce-a vrut să zică taurul meu, mai ales ultima frază. Și m-am gândit: păi asta s-o scriu lui doamna! Și așa am făcut.

Dar în timp ce scriam, m-am mai gândit la alte lucruri: de exemplu, ce mi-a zis Juan astă-vară, cînd mi-a pus pe frunte un deget de la mîna lui stîngă și apoi pe piept un deget de la dreapta: „José, nu trebuie să gîndești acolo sus, ci aici”, și apoi a mai zis „nu cu creierul, ci inima”. Să gîndești cu inima: asta chiar că-i cam ciudat... dar îmi amintesc ceva, doamna, inima Sfîntei Teresa; adică nu creierul ei mi-l arată, ei inima, și asta poate că înseamnă că ea gîndea cu inima, mă rog, așa se crede: hai să zicem; dar e tare greu să pricep, pentru că la școală nu eu asta, eu inima, se dau noțele bure...

Adică, mă întreb două lucruri: — De ce vorbește taurul ca Juan? — Cînd vă scriu, ce vă scriu eu sînt lucruri gîndite cu capul sau cu inima?

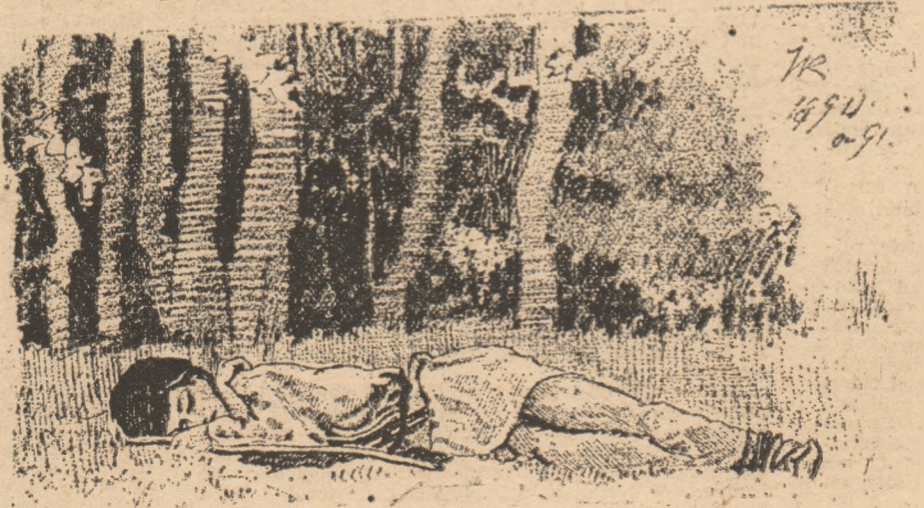
BUN, m-am oprit o clipă, am fost la frigider să iau un iaurt și mi-am pus mult zahăr așa cum fac întotdeauna, dar nu cînd e tati acasă, că se supără dacă pun prea mult zahăr în cacao sau în iaurt etc. ...Apoi m-am dus să văd dacă doarme Antonio; doarme.

Și acum, întrebările astea două, sau mai bine un răspuns la întrebările astea: nu cred că eu gîndesc cu capul, sigur nu atunci cînd plîng, dar uneori da, nu poți să gîndești cu inima. Juan nu vorbește ca taurul, pentru că taurul zice că le poți pe amîndouă. Poate că da, totuși, că Juan zice ca taurul... Dar astă-vară a vrut să zică: trebuie să gîndești mai puțin cu capul și mai mult cu inima... și atunci eu am mutat totul din cap în inimă, și bum! e ca un tren care sare de pe sine cînd merge prea repede: atunci am dat eu pumnii. Dar asta e o altă întrebare: de ce pumnii, ce, asta ține de inimă și de dragoste? Și dacă e ca bateria mea electrică, care merge numai dacă-i tragi una, dacă eu n-ăș înțelege că e un fel de sărut, dar pe de-a-ndoaselea.

Astă seară am chef să dau unul ca lumina, sau... să primesc unul, un sărut idică. Sigur că da, mami o să vină după ce mîncăm de cîină și o să spună „În pat, e puș și lumina stînsă”, dar ăsta nu e arutul cum așa vrea eu.

AȘA, mîine e vineri și o să ne vedem. O să aveți cam mult de citit.

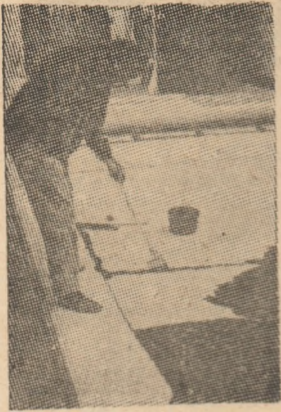
Prezentare și traducere de Gheorghe Lascu

CIOBANAȘ (1891)

MERIDIANS

Robert Motherwell

● La 16 iulie a murit. La reședința de la Provincetown (Massachusetts), pictorul american Robert Motherwell, în vîrstă de 76 de ani, unul dintre cei mai mari reprezentanți ai mișcării expresioniste abstracte, lansată în anii 40 la New York și unul dintre ultimii ei supraviețuitori. În timpul celui de al doilea război mondial, a intrat în contact cu suprarealiștii în exil, în special su Matta, care l-a inițiat în tehnica desenului au-

tomatic. În 1948, a fondat, împreună cu Bazziotes, Newman și Rothko, un atelier cooperativ — **The Subjects of Artist**, care va deveni în anul următor, sub numele de **The Club**, centrul principal al avangardei newyorkeze. Artistul va manifesta în pictura și în colajele lui, pînă în preajma anului 1950, o dublă preocupare: pe de o parte o impulsivitate în formularea temelor; pe de altă parte, o căutare a plenitudinii în culoare. Apoi, brusc, arta sa capătă amploare, precum în admirabila suită a **Elegiilor pentru Republica spaniolă**, care-l vor ocupa cîțiva ani. Începînd din 1960, se va accentua o simplificare a formei și a culorii. Ultima consecință a acestui demers — seria de **Open sau Pinze deschise** (1968—1974) va acorda culorii un loc aproape exclusiv. Lucrările lui se află în numeroase muzee de artă modernă din lumea întreagă. (În imagine, Robert Motherwell în atelierul său). (LE FIGARO, 19 iulie).

Cealaltă Japonie

● Cealaltă Japonie se intitulă expoziția care va fi deschisă la Galeria de artă Barbican din Londra pînă la 22 septembrie, unul din evenimentele principale ale „Festivalului Japonia

1991”, amplă manifestare consacrată artelor și culturii japoneze. Peste 200 de fotografii, precum și imagini video, afișe și ilustrații, sînt menite să poarte vizitatorul dincolo de conceptele obișnuite despre Japonia. Expoziția culminează cu lucrări ale unor artiști japonezi de faimă internațională, precum Issey Miyake, Eiko Ishioka, Rei Kawakubo, cit și ale unor occidentali, ale căror lucrări au contribuit la punerea în evidență a imaginii Japoniei, cum ar fi fotografii și cinescoperi William Klein, al cărui afiș cinematografic din 1961 îl reproducem. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 19 iulie).

Dialoguri in cer

● Sub acest titlu a fost publicat în Italia, în traducerea semnată de Maria Rita Masci, o culegere de povestiri datorate scriitoarei chineze Can Xue. Autoarea face parte din generația care a trăit, a-

dolescență fiind, revoluția culturală din China. Can Xue este o scriitoare incomodă, paginile sale denunțînd tensiunea și violența din patria sa. (L'UNITÀ, 5 iulie).

Ginger Rogers — 80

● Ginger Rogers (în imagine), pe numele său adevărat Virginia Katherine McMath, a sărbătorit de curînd (16 iulie), la ferma sa din Oregon, cea de-a 80-a aniversare. În cariera ei artistică, dansul a avut un rol deosebit. A debutat la 13 ani, iar la 16 a cîștigat premiul pentru cea mai bună dansatoare de charleston din Texas, ceea ce i-a adus un rol într-un musical al fraților Gershwin. Intilnirea cu Fred Astaire a fost însă hotărîtoare. De 15 ani, Ginger Rogers și-a luat rămas bun de la dans. Ultima sa apariție pe scenă a fost în 1976, într-un spectacol de revistă pe Broadway. (DIE WELT, 15 iulie).

Muzeul drepturilor civile

● Motelul din Memphis, în care a fost asasinat în 1968 pastorul Martin Luther King, a devenit **Muzeul național pentru drepturile civile**. Situat în centrul ghetoului negrilor din oraș, clădirea a fost închisă timp de doi ani pentru renovare și transformare în edificiu muzeistic. La inaugurare au fost prezenți Coretta Scott King, cîntărețul de muzică folk Pete Seeger, actorul Morgan Freeman, scriitorul și reverendul Jesse Jackson. Muzeul va fi deschis pentru public cu începere de la 31 august. (NRZ, 11 iulie).

Premiul Paul Celan

● Traducătoarea Eva Moldenhauer din Frankfurt pe Main a primit premiul Paul Celan pentru traducerea romanului **Salcimul** de Claude Simon. Premiul este dotat cu o subvenție de 20.000 mărci. (NRZ, 11 iulie).

Premiul A.N.F.

● Anul acesta premiul Adunării Naționale Franceze, în valoare de 150.000 de franci, a fost acordat istoricului german Albrecht Betz pentru lucrarea **Exil et engagement** (tratînd despre intelectualitatea germană exilată în Franța între anii 1930—1940) apărută la editura Gallimard. (LIRE, iulie — august).

Pivot și Vian

● O parte din decoriile și mobilierul care au aparținut celebrei emisiuni realizată de Bernard Pivot, **Apostrophes**, a fost achiziționată de Relais-H. Contravaloarea care i-a fost oferită a permis deocamdată Bibliotecii naționale franceze dobîndirea unor opere și manuscrise aparținînd lui Boris Vian. (LIRE, iulie—august).

Biblioteca lui Apollinaire

● Pînă la 5 octombrie Biblioteca istorică a Parisului va găzdui, expusă public, biblioteca lui Guillaume Apollinaire. Ea reunește cărți dedicate sau adnotate de Apollinaire, manuscrise, „curiozități bibliografice”, fotografii, obiecte de artă neagră, tablouri și sculpturi de Cocteau, R. Delaunay, Max Jacob, Modigliani, Picaso... (LA QUINZAINE LITTÉRAIRE, 16—30 iulie).

1940—1944

● Editura pariziană Albert Michel anunță pentru septembrie apariția unei lucrări care va stîrni discuții: **Simone de Beauvoir et Jean-Paul Sartre între 1940 și 1944**. Autorul, Gilbert Joseph, istoric și romancier, bazîndu-se pe documente de arhivă și mărturii, arată că „în anii negri, [cei doi] au știut să-și construiască o carieră cu prețul unor compromisuri contestabile”. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 16—30 iulie).

Passio

● Actualul best-seller literar finlandez este un poem de dragoste dedicat și inspirat de mare, intitulat **Passio**. Volumul are 150 de pagini și este prima carte semnată de Kristina Hqataja, o tînră finlandeză care trăiește la Paris. (LIRE, iulie — august).

Expoziție Warhol

● Pînă la 28 iulie, Muzeul Național din Varșovia a găzduit expoziția **Gravurile lui Andy Warhol**. Au fost prezentate peste 85 de gravuri ale artistului american, inclusiv portrete ale lui Jackie Kennedy, Mick Jagger și Mao. (În imagine, **Autoportretul** lui Andy Warhol).

Top

● Înainte de a se face recomandările pentru „cărțile de vacanță”, editura Flammarion nu are de ce să se plîngă, trei din cărțile tipărite în ultimele două luni avînd un mare succes de vânzare. Romanul lui Henri Troyat a atins cifra de 100.000 exemplare, **Coluche** de Philippe Boggio, 75.000 de exemplare iar **Chère George Sand** de Jean Chalon, 60.000 de exemplare. (LIRE, iulie—august).

Fiul lui Șostakovič

● Maxim Șostakovič fiul celebrului compozitor, revine la pupitrul Orchestrei simfonice din New Orleans, după ce în luna aprilie demisionase din postul de dirijor al acestei orchestre în semn de protest față de grava situație financiară în care se află orchestrele simfonice din Statele Unite. (DIE WELT, 15 iulie).

O biografie neștiințifică

● Noëlle Lorient este autoarea unei biografii dedicate fiicei celebrilor fizicieni Joliot-Curie, Irène, apărută la ed. Presses de la Renaissance. Volumul **Irene Joliot-Curie (1897—1956)** este realizat fără sentimentalism, luminînd unghere ascunse de discreție ale acestei personalități a cercetării fizicii în Franța. Scrierile dintre mamă și fiică, incluse în volum, dovedesc o tandrețe deosebită. Oamenii de știință vor fi dezamăgiți de această biografie „neștiințifică”, dar profund umană, în care este „descoperită viața simplă și înțeleaptă a unei femei de excepție” despre care sora ei Eva spunea: „ea este într-adevăr așa cum se prezintă tuturor, cu naturalețe, cu calități și defecte, fără să încerce a se înfrumuseța sau a se face plăcută”. (LE MONDE, LIVRES-IDÉES, 19 iulie).

Istoria literaturii ruse — VI

● Prevăzut să fie, din punct de vedere cronologic, ultimul din cele șase volume (fără a mai socoti pe cel de al șaptelea despre **Probleme generale ale literaturii ruse**) cel mai recent volum al **Istoriei literaturii ruse**, apărut în Franța, cuprinde anii 1930—1980. Întreprindere monumentală, începută la inițiativa editurii Einaudi, reluată de Fayard începînd din 1980, această lucrare are meritul de a prezenta prozatori și poeți cunoscuți, necunoscuți, puțin cunoscuți, înălțurați sau respinși dintr-o literatură remarcabilă prin bogăția și creativitatea ei. (LE MONDE, 19 iulie).

Jean Dubuffet

● La Galeria Națională Jeu de Paume din Paris expoziția **Jean Dubuffet** trasează ultimii zece ani din munca artistului, începînd în 1974, la vîrstă de 73 de ani.

Este vorba de un ansamblu considerabil — aproape 20 de serii de picturi și desene niciodată reunite și intru totul fiidele etice plasticianului, conform căreia arta „trebuie să apară acolo unde n-o aștepti, prin surprindere”. (În imagine, Jean Dubuffet în atelierul său de lucru). (ATLAS, 19 iulie).

ELVEȚIA — 700

Democrația directă

A JOLO unde Wilhelm Tell se întilnește cu cel mai modern complex bancar (conceput de arhitectul Mario Botta — Banca del Gottardo din Lugano) viaducte și baraje amelioratoare...

Acolo unde ministrii se deplasează fără gardă și unde se află cel mai vechi magazin de ceasuri (Chronometrie Beyer datează din 1760): de altfel, industria de ceasuri, cu o vechime de 400 de ani, detine încă 10% din producția internațională și 40% în ce privește calitatea...

Acolo unde 45.000 de persoane lucrează în cercetare, și unde se află cel mai „bătrîn” sat montan așezat la mare altitudine...

Acolo unde se găsesc peste 3.000 forturi, castele, ruine, dar și trecătoarea Gotthard la altitudinea de 2.108 m cu un tunel de 17 km cale ferată (de altfel în întreaga țară sînt peste 5.000 km cale ferată electrificată, traversînd peste 4072 poduri și 243 tunele, alcătuiind una din cele mai dense rețele din lume)...

Acolo unde, deși un sfert din teren este neproductiv, se asigură totuși 60% din consumul alimentar al populației (dar exportîndu-se 50% din producția de brînză)...

Acolo unde aflîndu-se sediul unor organisme internaționale (Națiunile Unite, Crucea Roșie Internațională și Semiluna Roșie Internațională), poporul s-a opus intrării țării atît în rîndul Națiunilor Unite, cit și în rîndul Comunității Europene...

Acolo unde vacile se premiază cu ghirlande de flori pentru producția de lapte, iar țara se numără printre cei mai mari producători de industrie chimică din lume (mai ales îngrășăminte)...

Acolo unde se mai păstrează numeroase tradiții cum ar fi Schlitteda — sărbătoare a duminicilor senine de iarnă — iar muzeul în aer liber Ballenberg te poartă prin toate tipurile de construcții specifice unei zone atît de variate...

Acolo unde, în ciuda resurselor naturale sărace, s-a dezvoltat industria metalurgică și constructoare de mașini (mașini-unele, utilaje tipografice, echipamente pentru industria textilă) această industrie reprezintă 45% din export...

Acolo unde se află peste 3.000 km.p. de ghetari, peste 1.000 de lacuri și cele mai timpurii hidrocentrale dateînd încă din 1880 (astăzi un număr de 450 hidrocentrale asigură 60% din consumul electric național anual total)...

Acolo unde turismul modern ocupă locul trei la export, iar legislația protejează pădurile încă din 1867 și 1902 (practicîndu-se reimpăduririle pe mari suprafețe)...

Acolo unde pentru educație se fac 20% din cheltuielile publice (16% asigurări sociale, 12% pentru sănătate) și unde deși astăzi fetele reprezintă 37% din totalul inscrișilor la universități, într-unul din micile cantone s-a respins de trei ori dreptul la vot al femeilor...

Acolo unde populația vorbește în proporție de 65% germană, 18% franceză, 10% italiană, 1% retoromana, fiecare limbă cu nenumărate dialecte, și totuși, toți tin la statutul lor de neutralitate permanentă (încă din 1815)...

Acolo unde, deși fiecare canton sau comună își are propria constituție, propriul guvern, parlament, independent, statul federal — înființat în 1848 — este condus de așa-numita „formulă magică” guvernamentală: doi radicali, doi creștin-democrați, un democrat de centru, doi socialisti, președintele confederației fiind ales pe un an...

Acolo unde, deși din 1815 a stat la distanță de orice conflict, se află una din cele mai puternice armate din lume (650.000) și cel mai extins sistem de fortificații și instalații subterane militare montane...

Acolo unde, deși cele patru partide împart puterea guvernamentală încă din 1959 poporul și-a asumat rolul **opozitiei**, rol exercitat prin trei modalități **democratice directe**: 1) inițiativa populară (care se poate solicita pe baza a 100.000 semnături ale cetățenilor); 2) referendumul opțional (pe baza a 50.000 semnături pentru ca o lege aprobată de parlament să fie supusă votului național); 3) referendumul obligatoriu (toate modificările constituționale aprobate de parlament fiind automat supuse electoratului)...

În primele zile ale lunii august 1291 s-a încheiat „pactul confederației” între locuitorii a patru văi din jurul lacului Lucerne, hotărînd această unificare în scopul apărării împotriva legii feudale a Casei Habsburgice, alianță care a rezistat testului timp.

Astfel a luat naștere un stat independent bazat pe o democrație directă, descendentă din secolul al XIII-lea.

Cu ocazia acestei sărbători, în Elveția au loc în tot cursul anului 1991 ceremonii și se organizează diferite manifestări dintre care menționăm:

— Festivalul celor patru culturi (15—23 iunie, Lausanne):

— Festivalul Confederației (care va avea loc chiar în cele patru cantone marcînd locul de naștere):

— Festivalul solidarității: Elveția în lume (în cadrul căruia vor avea loc simpoziioane internaționale, parade militare, festivalul tineretului, festival de folclor):

— Parlamentul va fi gazda unui spectacol de teatru, iar pe 26 septembrie camerele Parlamentului vor fi chiar scena unor roluri inversate: tinerii vor lua locul membrilor de parlament și vor dezbate problemele și viitorul lor, iar membrii Parlamentului pot (dacă doresc) să urmărească dezbaterile din locurile rezervate de obicei publicului!

La sfîrșitul lunii octombrie vor avea loc ceremoniile de încheiere sub titlul: **Elveția în zorii unui nou secol**.

Magda Groza

Singurul țel

● Muzeul für Angewandte Kunst din Viena a oferit vizitatorilor săi, până la 31 iulie, expoziția **Viitorul este singurul nostru țel**, o retrospectivă a artiștilor Alexandr Rodchenko și Varvara Stepanova, cuprinzând picturi, colaje, afișe, gravuri, porțelanuri, mobilier, fotografii, ilustrație de carte și alte lucrări ale fondatorilor Constructivismului. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 19 iulie).

Jacques Derrida

● La editura Seuil a apărut volumul **Jacques Derrida** de Geoffrey Bennington și Jacques Derrida, un fel de „Par lui-même”. Analiza operei și a vieții poate fi citită ca o introducere în gândirea filosofului sau ca o ultimă lucrare. Ansamblul este completat de o curriculum vitae și de o bibliografie selectivă. Cartea se adresează unui cerc foarte larg de cititori. (LE MONDE LITTÉRAIRE-IDÉES, 19 iulie).

Seurat, în așteptarea lui Edvard Munch

● La Muzeul d'Orsay, expoziția **Seurat** înregistrează zilnic 5000 de vizitatori, față de 9000 înregistrați de retrospectiva Gauguin. Conducerea muzeului pregătește pentru la toamnă o retrospectivă consacrată operei pictorului norvegian Edvard Munch. Mai sunt prevăzute un colocviu, proiecții de filme (prin care excelentul Edvard Munch sau Dansul vieții de Peter Watkins), o expoziție de fotografii.

Turnee

● Claudio Abbado conduce turneul de vară din acest an al Orchestrei de tineret Gustav Mahler. După repetiții și o serie de concerte, cei 130 de tineri muzicanti, reprezentând 10 națiuni europene, vor susține, în august, concerte la Amsterdam, Frankfurt, Praga, Viena și Londra. În decembrie, orchestra va întreprinde un turneu în U.R.S.S., împreună cu Orchestra de tineri a Comunității Europene. (INFORMATIONS D'AUTRICHE, iunie 1991).

Gatti, război și pace

● În avanpremiera Festivalului de la Avignon, în programul cărui figurăază și noua piesă de teatru, **Cos empereurs aux ombrelles trouées**, construită pe tema păcii, editura Verdier publică prima integrală (în 3 volume) **Oeuvres théâtrales** de Armand Gatti. Născut în 1924, celebrul ziarist, poet, dramaturg, cineast și regizor a cunoscut toate sfârșirile secolului: ale războiului, ale opresiunii, persecuției dar, mai ales, sfârșirile cuvintului. Im-

● Două volume de opere editate în anii treizeci (ed. Grasset), acum în an un film realizat de australianul Ian Pringle, cu Mathilda May (Isabelle) și Peter O'Toole (Colonelul Lyautey), film care s-a bucurat de succes, iar acum din nou

Nicholson la Londra

● Regizorul Bob Rafelson, cel care a realizat cu cîțiva ani în urmă **Postașul sună întotdeauna de două ori**, toamnă în prezent la Londra filmul **Man Trouble**, o comedie romantică cu suspense, în care joacă Jack Nicholson (în imagine) și Ellen Barkin. Celebrul actor american interpretează rolul unui dresor de cîini. În derivă. (FRANCE-SOIR, 19 iulie).

Patruzeci contra unu

● La fel de prolix în ciuda vârstei (81 de ani) Paul Guth a anunțat apariția, în toamnă, a volumului **Patruzeci contra unu** însumind 40 de portrete ale unor personalități celebre, fictiv intervievate de autor: Marcel Aymé, Louis Jouvet, Colette, Sacha Guitry, Jean Rostand etc. Mai celebru decît mulți nemuritori (membri ai Academiei Franceze), Paul Guth a renunțat totuși să candideze pentru un loc în prestigioasa instituție pînă... data viitoare. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 4 iulie).

Cinematograful australian

● Între 29 mai și 14 octombrie, la Centrul cultural „Georges Pompidou” din Paris se desfășoară cea mai vastă trecere în revistă a cinematografului australian care s-a oferit vreodată publicului străin. Se numește **Cinematografia australiană 1900-1990** și permite cunoașterea acestei cinematografii, de la primul ei film cunoscut (**The Story of the Kelly Gang**, din 1906) pînă la lucrări dintre cele mai recente. (CINEMA D'OGGI, 9 mai).

Isabelle Eberhardt

Isabelle Eberhardt „vedetă” a editurii Payot, cu volumul de **Correspondență** îngrijit de M. O. Delacour și J. R. Huleu. „Aventuriera deșertului”, care și-a sfidat epoca, nomada excentrică, se dovedește, din acest volum de **Correspondență**, Scrieri

Luciano Pavarotti — 30

rați: Verdi, Puccini, Donizetti iar dintre teatre, datorită „publicului cunosător al operei și care respectă artistul”, Metropolitan, Scala, Staatsoper din Viena, Paslonat al sportului. Pavarotti descrie relația delicată dintre dirijori și tenor în acești termeni: „dirijorul este ca pilotul unei mașini Ferrari. Trebuie să țină seama de performanțele mașinii dacă vrea să obțină

La Aix-en-Provence

● Cea de a patra operă de pe afișul Festivalului de la Aix-en-Provence, **Visul unei nopți de vară** de Benjamin Shakespeareană. Lumea Britten, creată în 1960, se întilnește cu feeria visului, a irealului, a fanteziei, a farselor este transpusă în țesătura sonoră delicată și fluidă a marului compozitor englez, unul dintre cei mai inventivi creatori ai secolului nostru, decedat în 1976 la vârsta de 63 de ani. Pe afiș, contra-tenorul James Bowman care, ales de Britten însuși pentru interpretarea **Visului**, la Covent Garden, a făcut cu această lucrare primii săi pași pe scenă. În fosa de orchestră, un alt apărător al lui Britten — Stewart Bedford, care dirijează și în cadrul Festivalului de la Aldenburgh. (FRANCE-SOIR, 19 iulie).

Costa-Gavras în Africa de Sud

● Renumitul cineast Costa-Gavras participă, în cursul lunii august, la un festival cinematografic organizat de hebdomadarul **Weekly Mail**. Realizatorul filmelor **Z, L'Aveu și, de curînd, Music Box**, va preda și cursuri de scriere a scenariilor. (LE MONDE, 19 iulie).

Expoziție Trakl

● Cea mai mare expoziție organizată pînă acum despre viața și opera poetului expresionist austriac Georg Trakl (1887-1914) este prezentată la Casa Poeziei din Paris pînă la 14 august. Pieselor originale — manuscrise ale poemelor, scrisori, fotografii — din colecția Arhivelor Brenner li s-a adăugat — în cadrul Festivalului de la Paris consacrat Austriei — recitalul **Lieduri pentru Trakl**, adaptări muzicale ale unor poeme de Trakl și Hölderlin realizate de Franz Schreyer, Anton Webern, Hans Eisler și Hans Erich Apostel. La Spitalul militar din Cracovia, departamentul psihiatrie, a fost amenajat — într-o celulă — un loc comemorativ. (INFORMATIONS D'AUTRICHE, iunie).

Edmond Jabès

● În cadrul Festivalului de la Avignon (9 iulie — 2 august) printr-o numeroasă manifestări are loc și omagierea lui Edmond Jabès: o expoziție și lecturi din opera sa făcute de actorii Florence Delay, Samy Frey, Miloud Khetib și Catherine Sellers și totodată o întilnire internațională cu Mario Luzi, Maurice Nadeau și José-Angel Valente susținută de Didier Cahen.

intime, o ființă emotivă, intuitivă, sensibilă. Adresanții sînt fratele său Augustin, intelectualul tunisian Alij Abdul Walab și bărbatul subit, spașiul Slimène Ehnai. Revista **Magazine littéraire**, iulie-august, remarcă succesul de librărie al cărții.

randamentul maxim”. Pu- blicul său, în continuă creștere, cele zece milioane de discursuri vindute pînă acum sînt rezultatul celor „treizeci de ani de muncă, dintre care cel puțin cincisprezece de muncă dură”. În acest moment al carierei sale, Pavarotti încearcă un puternic sentiment de libertate, dorința de a învăța și a realiza lucruri noi. (CORRIERE DELLA SERA, 24 aprilie).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Le Monde

● UNA din paginile de literatură ale cotidianului **Le Monde**, apărut vineri 19 iulie, este consacrată literelor românești.

Înainte de orice, trebuie să semnalăm că un mare portret al poetului nostru național domină centrul paginii, unde se află și cel mai important articol, semnat de Edgar Reichmann și intitulat **Străfulgerări în cețurile românești — Un florilegiu de texte românești de ieri și de astăzi: cînd se întretăie imaginarul și fîgăduiala**. Este vorba, de fapt, de o recenzie a unor recente apariții editoriale, cum ar fi o voluminoasă **Antologie a creației poetice a lui Mihai Eminescu**, sub îngrijirea lui Valeriu Rusu, apărută la Publicațiile de l'Université de Provence, romanul **Adela** de Garabet Ibrăileanu, cu o prezentare și în traducerea Georgetei Horodincă, apărut la editura Jacqueline Chambon, volumul de nuvele **Fericiie obligatorie** de Norman Manea tradus din limba română de Alain Paruit și André Vornic, publicat la editura Albin Michel și romanul **Reînflorire merii sălbatice** de Virgil Tănase, tipărit la editura Ramsay de Cortanze.

După ce constată că „prezența autorilor români în editurile franceze sporește în fiecare an”, E. Reichmann apreciază că recentul florilegiu de texte românești oferă „măsura talentului cărturarilor de odinioară și al celor de astăzi, risipiți, prin forța lucrurilor, pretutindeni în lume”. Autorul articolului se oprește la prezentarea lui Mihai Eminescu pe care-l consideră un „Hölderlin român al cărui geniu al verbului a modelat limba și spiritul încă tînar al unei națiuni. Ce păcat — spune Reichmann — că recenta antologie care i-a fost consacrată nu reușește, sau prea puțin, să transmită violența diafană, ritmul elegiac al acestor versuri care, pentru români, sînt sacre! Căci traducerea lor, cu certitudine meritorie, ignoră libertatea și zborul care permit melodiei, ritmului unei alte limbi, călătoria dincolo de real, către enigma atît de tulburătoare a marii poezii”. În continuarea articolului din **Le Monde**, referindu-se la apărătorii înflăcărați ai lui Eminescu, autorul amintește de Garabet Ibrăileanu, scriind: „Raudelaireian fervent, proustian necondiționat, acest fin literat n-a scris decît un singur roman, **Adela**, publicat la București, cu doi ani înainte de moartea sa și încoronat cu defunctul n-emu al Fundației regale pentru literatură și artă”. După ce comentează subiectul romanului **Adela**, recenzentul de la **Le Monde** adaugă: „Cititorului i-ar fi de ajuns să se nîmbe prin parcul Bagatelle (din Paris), unde sînt expuse picturile românești ale epocii impresionismului, pentru a regăsi dulceața inefabilă, pasivă reținută, care conferă povestirii toată grația ei”.

Abordînd, în continuare, cel de al doilea volum de nuvele publicat de Norman Manea într-o excelentă traducere franceză, Edgar Reichmann constată că „scrisul lui Manea se încadrează în tradiția acelor mari profeți ai catastrofei care au fost Kafka, Blecher și Bruno Schultz”.

În sfîrșit, autorul consideră că **Reînflorire merii sălbatice** este „cel mai bun roman al lui Virgil Tănase”, scriitorul „depășindu-se pe sine”. Această ultimă carte a sa fiind „oarecum psihanaliza sălbatcă a unei jumătăți din bătrîna noastră Europă, încă foarte bolnavă”.

Sub inițialele E.R., **Le Monde** consacră un articol editurii „Humanitas”

din București și obiectivelor ei.

O recenzie, semnată de Valérie Cadet, prezintă cititorilor francezi volumul de curînd publicat în colecția „Les chemins effacés” a editurii L'Age d'Homme și intitulat **Jurnal din România**. Este vorba de jurnalul consemnat în perioada 1938-1946 de către Jean Mouton, director adjunct al Institutului Francez din București, în acea epocă. V. Cadet consideră că, la relectura după aproape cinci decenii, **Jurnalul** este o relație a evenimentelor — văzute din punct de vedere de observație privilegiat (punct de întilnire între Est și Vest) — la care se adaugă episoade din viața lui Mouton și observații de ordin particular între principalele evenimente ale vieții din țară și corolarele lor cotidiene. Jean Mouton face și ecoul situației internaționale frămîntate a epocii.

Pagina românească din **Le Monde** se încheie cu o rubrică care aduce în atenția cititorilor francezi alte citeva apariții editoriale din spațiul literelor noastre. Astfel, sînt prezentate volume precum **Viziunea viziunii** de Marin Sorescu, **Cu De Gaulle în România** de Sanda Stolojan, **Polemici cordiale** de Octavian Paler și **România: Carol II, rege ale României de Paul de Hohenzollern**, publicate la editurile Jacqueline Chambon și, respectiv, L'Herne, Critérion și Denoël. (M.K.)

La Quinzaine littéraire

● ÎN NUMĂRUL 582, din ultima chenzină a lunii iulie, revista găzduiește un „dosar” dedicat scriitorului Edmond Jabès (12 aprilie 1912 — 2 ianuarie 1991), dosar realizat cu ajutorul Societății Autorilor, Compozitorilor, Editorilor de Muzică (SACEM) deschis de eseul lui Maurice Nadeau din **Instants 1/1989**, continuat cu o discuție și un ultim interviu, semnat de Alette Jabès, Didier Cohen, Nathalie Sargent, Marie-Paule André, Corinne Bacharach. În 1987 i s-a acordat Marele Premiu Național pentru literatură iar acum ar fi trebuit să se acorde la Omagiul din cadrul Festivalului de la Avignon. Sînt prezentate, de asemenea, biografia **Edmond Jabès de Didier Cohen** și reeditarea comentariilor de Didier Cohen: **Edmond Jabès — Un dosar**, scrieri au livre (ed. Belfond). **La Quinzaine littéraire** prezintă traducerea noii cărți semnate de Salman Rushdie — însoțită de un scurt fragment — **Haroun et la Mer des Histories** (ed. Christian Bourgeois), o poveste emnamente modernă cu rădăcini adînci în tradiția și literatura indiană ca **L'Océan des Curants d'Histoire**; apoi al doilea volum de **Mémoires** (1931-1987) al poetului Rafael Alberti, anii exilului, prietenii culturale, observații și impresii, așteptîndu-se în curînd și ultimul volum anunțat de ed. Belfond. Pe linia așteptată, Monique Le Roux scrie despre cele șapte cărți despre și de Jean Paulhan la zece ani de la moartea acestuia, acum douăzeci de ani, a creat Festivalul de la Avignon. La publicarea acestor scrieri este publicat **Le Monde** adresat de filosoful N. Tertulian lui Philippe Dagen, recenzentul în **Le Monde** din 14 iunie 1991, al cărții lui Igor Golomstock **Arta totalitară**, printru multe din inexactitățile volumului printru care și prezentarea volumului Georg Lukács ca avînd o gândire asemănătoare cu cea a lui Tertulian. Arătîndu-i limitele, erorile de calcul ale Tertulian încearcă succint să stabilească „locul” lui Lukács azi, explicîndu-i viața și opera. (A.F.)

● Revista revistelor ● Revista revistelor ● Revista revistelor ●

Ordura

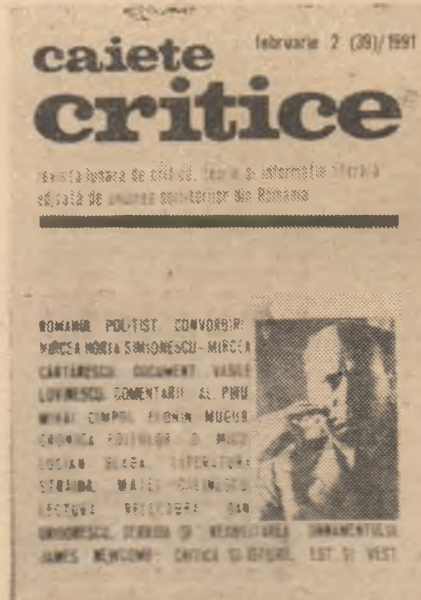
● CURIERUL NAȚIONAL din 23 iulie ne informează că Teatrul de Stat „Valea Jiului” din Petrosani a devenit Teatrul Dramatic „I.D. Sîrbu”. ● Suplimentul LITERE, ARTE, IDEI al Cotidianului de luni 22 iulie este consacrat lui Emil Cioran: texte de Susan Sontag, Sylvie Jaurdeau și Leopold Ferdinand (acesta din urmă în dialog cu D.C. Mihăilescu). ● „De multă vreme neamul românesc n-a avut parte de o tipăritură mai rîndă ca această **România Mare**! Am aflat cu stupeoare că Transilvania, capitala trăinică a recititudinii spiritului românesc, oferă simpatie acestei oglinzi în care se reflectă, cu o înfățișare grotescă, insensibilă la propria slutenie, spiritul defunct al conștiinței de sine”, scrie dl. Claudiu Iordache în articolul intitulat **Ordura** din ORIZONT nr. 29. ● Arhiva Națională de Filme editează o „revistă buletin” a cinematografiei, cineclururilor și cinematografelelor experimentale intitulată **PRIM PLAN**: Au apărut primele două numere (duble) din 1991 (redactor șef dl. Mihai Tolu). Foarte utile mi s-au părut îndeosebi programele selective întocmite de dl. Tolu: filmul documentar și de montaj, filmele anului 1965 și filmul erotic. ● Interesant și numărul 2 (februarie), apărut cu întârziere, al CAIETELOR CRITICE, în care nucleul, așa zicînd, îl formează articolele despre romanul polițist ca gen (N. Steinhart, N. Iliescu, Marian Popescu, Umberto Eco și Elisabeta Lăsconi). Ov. S. Crohmalniceanu spicuiește și citeva opinii „clasice” din Paul Morand, Paul Zarișopol, M. Eliade, M. Ralea și Camil Petrescu. Ca și pînă acum, putem citi bune cronici și comentarii critice (Al. Piru **contra** E. Papu cu privire la pastelurile lui Alecsandri). Rubrica **Acvaforte**, nesemnăată dar redactată deseori la persoana întîi și într-o manieră extrem de personală („Acum remarc că sînt trecut pe lista neagră” sau: „Dacă dl. St. A. se gîndește cumva la E. Simion și la mine...”) va pune **cronicarilor** de mîine o problemă de paternitate. Cine să fie anonimul bucureștean? **Cronicarul** de azi se simte dator să dea o explicație sub formă de „provocare” uneia din notele în acvaforte, în care este învinuit că împarte presa în mod manihec în „frunțiși în producție” (**România liberă**, **Convorbiri literare**, **Cronica** etc.) și codași cu o ținută necorespunzătoare (**Adevărul**, **Azi**, **România Mare**, **Totuși iubirea**): dacă prezența **Adevărului** pe lista codașilor este o fantezie a Anonimului Bucureștean,

în privința celorlalte trei publicații, Anonimul este rugat stăruitor să ne ofere mostre de onestitate și inteligență capabile a ne determina să ne modificăm opinia negativă. Așteptăm viitoarele numere ale **Caietelor critice**. ● Dacă o să dăm crezare **EXPRES MAGAZINULUI** (nr. 29), ultimul distribuit în rolul Cetățeanului turmentat din celebra comedie a lui Caragiale este un poet și prozator, pe numele de Mircea Micu. Cel puțin acesta a fost rolul pe care directorul hebdomadurului **Viața** l-a jucat în fața președintelui țării cu ocazia unei recente conferințe de presă.

TVR in colimator

● Să se fi decis oare dl. Petre Roman la o clarificare a poziției față de **România Mare**? Cu prilejul unui interviu acordat cotidianului **AZI** (25 iulie) întrebăm ce crede despre dl. Andrei Pleșu, d-sa răspunde, între altele: „... El este un om care a muncit pentru cultură (!), care a încasat bobornace — și numai el știe cîte a încasat pentru treaba asta — din toate părțile. Și la **Azi**, și nu totdeauna pe drept, și de la extrema căreia pot să-i zic extrema extremistă, nu?, gen **România Mare** și alții, în mod absolut lamentabil...”. Sperînd că „modul lamentabil” se referă la atacatori, nu la atacat, ni se pare destul de sovăielnic domnul prim-ministru cînd e vorba să numească „genul” unei publicații ca **România Mare**. De ce i-o fi teamă să pună punctul pe i? ● Din **PHOENIX** (nr. 67), aflăm că liderul filialei Hunedoara a Vetrei Românești, care este totodată și liderul Partidului România Mare, este un scriitor: dl. Grigor Hasa. Cîo fi scris (scriînd) dl. Hasa nu știm. Ne gîndim că trebuie să fi comis d-sa vreo faptă literară de vreme ce este scriitor. Nădăjdum că timpul va lămuri această enigmă. ● În revista 22 (nr. 29), editorialul dlui Bogdan Ghiu se referă la TVR: o remarcabilă analiză a felului în care conducerea actuală a instituției cu pricina servește conducerea actuală a țării. Cine mai avea vreo îndoială în această privință să citească articolul! ● În același număr al revistei, dl. C.N. Munteanu se referă și el la TVR, folosind ca punct de pornire, răspunsurile președintelui Iliescu la întrebările lui Nestor Rățos, cu ocazia unei recente conferințe de presă. Se știe că președintele a afirmat de pildă că și Elveția are un singur canal de televiziune; sau că s-a întrebăm ironic de ce o televiziune privată ar fi mai... independentă decît una publică. Citiți și articolul dlui N.C.M. și veți avea o altă părere decît aceea a președintelui și pe care noi o împărtășim fără rezerve. În rest, s-auzim numai de bine, dar nu înainte de a vă recomanda întreg numărul revistei Grupului pentru Dialog Social, consacrat televiziunii noastre mult hulite. ● „Ce surpriză să vă întîlnim aici” exclamă o reporteră a TVR (asta, fiindcă a venit vorba) care filma în Galeria Simeza pentru emisiunea culturală de vineri 26 iulie. Reportera se adresa criticului de artă Radu Bogdan. Oare unde ar fi trebuit reportera să-l întîlnească pe reputatul comentator al lui Andreescu și al altor plasticieni români ca să nu fie surprinsă? La etajul 11 al TVR? ● Reluăm pe scurt (după **ADEVĂRUL** din 26 iulie) două declarații: 1) Partidul (comunist) trebuie să renunțe la pretenția de a avea rolul de coloană vertebrală a statului; 2) Dacă aș vedea că am de-a face (...) cu greve puternice (...), aș recurge la forță pentru a salva țara. Ei, acum e acum: ghiciți cine a roștit cuvintele de mai sus? Noi vă in-

dicăm numele, — Walesa și Gorbaciov — dar nu vă spunem cui aparține fiecare din cele două intervenții. Sîntem absolut siguri că n-aveți nici cea mai mică șansă să rezolvați șarada noastră politică.

Presă — obiect de sondaj

● Primim de la IRSOP un insolit sondaj intitulat **Imaginea publică a presii**. La fiecare sută de subiecți chestionați, 19 citesc un ziar, 65 citesc mai multe iar 16 nu citesc nici unul. Cele mai citite ziare sînt cele locale! Tot la o sută de subiecți, 18 citesc îndeosebi ziarul local, 13 citesc **Adevărul**, 10 **România liberă** și 8 **Tineretul liber**. Restul, între 1 și 3 la sută. O întrebare derivată se referă la faptul dacă cititorilor le plac sau nu ziarele pe care le citesc. Din o sută de cititori, 84 apreciază favorabil **Tineretul liber**, 74 **Adevărul**, 69 **Curierul Național**, 64 **România liberă** și 64 **Libertatea**. Restul ziarelor plac la mai puțin de jumătate din cei care le citesc. Curios, nu? Să constatăm că doar 40 din 100 de cititori ai oficialului **FSN Azi** îl găsesc plăcut și doar 30 din 100 dau același răspuns pentru **Dimineața**. Obiectivi, cititorii acestor ziare s-ar părea. În cazul revistelor, identificate cu săptămînalele, indiferent de natură, **Expres** și **România Mare** sînt citite de 9 din 100 dintre cei chestionați și **Zig-Zag** de 8 din 100. Între hebdomadarele citite s-au „strecurat” și **România literară** și **Luceafărul** cu un cititor din 100. Asupra altora, tăcere. Fiind vorba de aprecierea celor

care le citesc, conduce **Expres** 10 procente urmată de **România Mare** cu 9 și de **Zig-Zag** cu 8. Din păcate, criteriul diferă în cazul hebdomadarelor: nu mai e vorba de aprecierea cititorilor fiecăruia dintre ele, ca în cazul ziarelor, ci de aprecierea tuturor cititorilor de astfel de publicații, invitați a numi primele trei, în ordinea preferințelor. Chiar și în acest top găsim două reviste literare: **România literară** și **Luceafărul**. Cu totul alt caracter au celelalte întrebări. Una se referă la credibilitatea mass-mediei și a presei scrise. La o sută de subiecți, 32 cred în TVR, 19 în radio și doar 16 în ziare. Întrebarea ni se pare însă incorectă: cum putem spune noi dacă avem ori nu încredere? În ziare, luate în totalitate? Cine are încredere în **România liberă** n-are în **Azi** și viceversa. Întrebarea face ca răspunsurile să se anuleze reciproc. Suspect de mică este credibilitatea radioului, după opinia noastră incontestabil mai mare decît a televiziunii. Dar cum nu există o întrebare referitoare la procentul celor care ascultă radioul și respectiv televiziunea, bănuim că procentul mic de credibilitate al radioului ascunde în fond un procent mic de ascultători. În schimb, cele 32 de procente de telespectatori convinși de valabilitatea informației TVR nu ne miră: va să zică doi telespectatori din trei nu cred în TVR. Oare cîți români se uită la TVR? Sondajul nu ne spune. Altă întrebare este dacă „vă distrează” limbajul verde: 54% răspund negativ și numai 6% se simt distrați „totdeauna”. Apoi, 60% din cititori cred că insultele și minciunile din unele ziare ar trebui să provoace reacția altor ziare. 70% din subiecți doresc ca ziazele să scrie despre patrie și patriotism. Considerăm procentul suspect, rod al unei manipulari inocente conținute de regulă în astfel de întrebări. În fine, se pune și o întrebare legată de atitudinea față de minorități ca și față de majoritatea românească. Întrebarea este transantă: „Dv. personal sinteți de acord sau nu sinteți de acord să se scrie în presa din România **impotriva**”: evreilor (78% nu sint de acord), germanilor (86 nu), maghiarilor (65 nu), sirbi (85 nu), țigani (50 nu, 41 da!), români (89 nu, 5 da!). De aici rezultă că nu se poate vorbi de xenofobie și cu atît mai puțin de antisemitism. Neliniștitoare sînt totuși două cifre: 24% cred că e bine să scrie contra maghiarilor și 41% contra țiganilor. În sfîrșit, faptul că doar 5% sînt de acord să se scrie contra românilor trebuie interpretat ca oarecare neîncredere în noi înșine, dacă nu neapărat ca o lipsă de simț autocritic.

Cronicar

COMANA (3 mai 1891)

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu
 Secretariat: Adriana Flanu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10) Aterioare 1001, 1230. Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanța Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu. C. Joiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Euaenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mares, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 12 82 53. CORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)